

*Kós Károly – Jánszky Béla:
Zebegeňy, római katolikus templombelső, 1908–1909.
A freskókat Körösfői Kriesch Aladár és
tanítványai készítették.
130 éve született Kós Károly*

2013/4.
SZEPTEMBER–OKTÓBER

TREZOR KIADÓ

1149 Budapest, Egressy köz 6. (Az Egressy út 46. mellett!)

Telefon/fax: (1) 363-0276 * E-mail: trezorkiado@t-online.hu

Internet: <http://www.trezorkiado.fw.hu>

Az árak 2013. december 31-ig érvényesek.

Raktári szám:	Szerző:	Cím:	Iskolai ár (Ft)	Bolti ár (Ft)
TR 0001	Cs. Nagy Lajos	Alapfokú helyesírási gyakorlókönyv 3–8. osztály	960	1150
TR 0002	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési gyakorlókönyv 3–4. osztály	760	960
TR 0003	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési munkafüzet 3–4. osztály	450	550
TR 0005	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési gyakorlókönyv 5–6. osztály	760	960
TR 0006	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési gyakorlókönyv 7–8. osztály	960	1150
TR 0007	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési munkafüzet 5–6. osztály	550	720
TR 0010/T	Magassy László	Leíró magyar nyelvtan az általános iskolák 5–8. és a nyolcosztályos gimnáziumok I–IV. osztálya számára <i>(Tartós tankönyv változat, kemény kötésben.)</i>	820	930
TR 0011	Magassy László – Magassné Molnár Katalin	Gyakorlatok, feladatok I. magyar nyelvtanból az általános iskolák 5. osztálya és a nyolcosztályos gimnáziumok I. osztálya számára	200	250
TR 0012	Cs. Nagy Lajos	Helyesírási munkafüzet 5–6. osztály	500	660
TR 0013	Magassy László	Gyakorlatok, feladatok II. magyar nyelvtanból az általános iskolák 6. osztálya és a nyolcosztályos gimnáziumok II. osztálya számára	200	250
TR 0014	Magassy László	Gyakorlatok, feladatok III. magyar nyelvtanból az általános iskolák 7. osztálya és a nyolcosztályos gimnáziumok III. osztálya számára	200	250
TR 0015	Magassy László – Magassné Molnár Katalin	Gyakorlatok, feladatok IV. magyar nyelvtanból az általános iskolák 8. osztálya és a nyolcosztályos gimnáziumok IV. osztálya számára	200	250
TR 0016	Cs. Nagy Lajos	Helyesírási gyakorlókönyv	1200	1450
TR 0018	Cs. Nagy Lajos	Magyar nyelvi munkafüzet 1–2. osztály	550	650
TR 0019	Cs. Nagy Lajos	Helyesírási munkafüzet 7–8. osztály	600	750
TR 0021	Tánczos K.	Középiskolába készülök! Gyakorlókönyv magyar nyelvből	840	950
TR 0022	N. Császi Ildikó	Példaszövegek a magyar nyelvtan tanításához 2–8. osztály	630	750
TR 0023	Cs. Nagy Lajos	Helyesírási munkafüzet 3–4. osztály <i>(Átdolgozott, bővített, színes nyomású kiadás; szerepel a tankönyvjegyzéken.)</i>	960	1100
TR 0024	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési munkafüzet 7–8. osztály <i>(Átdolgozott kiadás)</i>	600	750

MAGYARTANÍTÁS

2013. 4. szám

LIV. évfolyam

Lektorált módszertani folyóirat.

A megjelenő cikkeket a szerkesztőbizottság két tagja vagy két felkért külső szakember lektorálja.

Megjelenik elektronikus formában (e-mail-mellékletben megküldött pdf-állományként) évente ötször:

január, március, május, szeptember és november hónapban.

A korábbi számok hozzáférhetők az alábbi webhelyen:

<http://www.trezorkiado.fw.hu/indexmtan.html>

Szerkesztő:

A. Jászó Anna

Szerkesztőbizottság:

**Adamik Tamás, Benczik Vilmos,
Hangay Zoltán, Merényi Hajnalka,
Raázt Judit, Zimányi Árpád**

A szerkesztőség címe:

Budapest, Eötvös u. 77. 1153

Telefon/fax: 306-4234

E-mail: postmaster@adamir-retor.t-online.hu

* * *

Kiadja a Trezor Kiadó

A kiadó címe:

Budapest, Egressy köz 6. 1149

Telefon/fax: (1) 363-0276, e-mail: trezorkiado@t-online.hu

Internet: <http://www.trezorkiado.fw.hu>

Felelős kiadó:

A Trezor Kiadó igazgatója

ISSN 0464-4999

Az elektronikus kiadás előfizetési díja 2012-re: 1000 Ft

A folyóirat megrendelhető a Trezor Kiadó címén, levélben, e-mailben, telefonon vagy faxon. Fizetés a megrendelést követően megküldött számla alapján csekken vagy átutalással.

TARTALOM

JUBILEUM

Málnási Ferenc: Kós Károly „legkedvesebb műve”: Varju nemzetség (A 130 éve született író emlékére) 2

A TANÍTÁS MŰHELYE

H. Tóth István: Gárdonyi Géza: *Egri csillagok* (Barangolás az *Egri csillagok* világában) 5

Tóth M. Zsombor: Dalszöveg – a velünk élő irodalom..... 9

SÉTA AZ IRODALOM KÖRÜL

Kelemenné Széll Zsuzsanna: A makói Espersit-ház17

M. Dóra Zoltán: Narciss és Goldmund (A szent és a profán apologetikus ábrázolása Hermann Hesse regényében)27

Polák István: Irodalmi fogalmak matematikai alapú modellezése29

NYELVMŰVELÉS

Dóra Zoltán: Kovácsék, Tótek (Az -ék képzőszerű jelről)31

A MEGGYŐZÉS MESTERSÉGE

Tóth Szilvia: Hogyan nyerjünk választást régen és most?32

KÖNYVSZEMLE

Csépány Nikoletta: Steklács János: Olvasási stratégiák tanítása, tanulása és az olvasásra vonatkozó meggyőződés.....37

KONFERENCIA

Laczkó Mária: The Learner – 20th International Conference on Learning (Beszámoló a 20. Nemzetközi Tanulási Konferenciáról)38

ÖTLETTÁR

Raázt Judit rovata40

E számunk szerzői:

Csépány Nikoletta, PhD-hallgató, ELTE BTK ♦ Dóra Zoltán, tanár, Vác ♦ M. Dóra Zoltán, tanár, Sződliget ♦ Kelemenné Széll Zsuzsanna, tanár, Makó ♦ Laczkó Mária, tanár, Gyál ♦ Málnási Ferenc, tanár, Kolozsvár ♦ Polák István, tanár, Székesfehérvár ♦ Raázt Judit, tanár, ELTE BTK ♦ H. Tóth István, tanár, Balassi Intézet, Budapest ♦ Tóth Szilvia, PhD-hallgató, ELTE BTK ♦ Tóth M. Zsombor, PhD-hallgató, ELTE BTK

Málnási Ferenc

Kós Károly „legkedvesebb műve”: Varju nemzetség

(A 130 éve született író emlékére)

Kós Károly (1883–1977) építész, festő- és grafikusművész, művészettörténész, néprajztudós, az Erdélyi Szépművés Céh vezetője, az Erdélyi Helikon folyóirat szerkesztője, gyakorlati politikus, nemzetgyűlési képviselő, Erdély lelkének és társadalmi valóságának egyik legjobb szakértője, a magyar–román–szász együttélés ihletett kifejezője, a romániai, erdélyi magyar irodalmunk egyik legkiemelkedőbb alakja. Neve elválaszthatatlan a szülőföld fogalmától, Erdély hegyes-völgyes tájaitól, komor fenyeseitől, a napsütötte pojánáktól, a múlt harcaitól, a szenvedéseket idéző kerített templomoktól, a magas fedelű román parasztházaktól, a rózsás arcú lányoktól és kemény havasalji férfiaktól, magyar, román emberektől, akik a Kalota, Körös és Nádas mentén elterülő Kalotaszegen éltek, élnek, akikre Ady Endre egyedül a „pompás” jelzőt érezte megfelelőnek, a nemesen gazdag népviselettől, a vénséges, kopasz Vlegyászáttól és természetesen Sztánától, Varju-vártól, e jellegzetes művészanyagától, amelyet 35 éven át maga alakított, és amely ma már sokkal több egyszerű lakásnál, egy alkotásokban gazdag, küzdelmes emberi élet szimbóluma... Mert Kós Károly, bár Budapesten egyetemi tanári állás várta, megbecsült művészként élhetett volna, 1918 karácsonyára hazautazik Sztánára, családjához, s mivel feleséget is innen, Türeből választott, vállalta az erdélyi, kisebbségi, a magyar nemzetiségű sorsot, a helytállást, mindazzal, amit ez a helytállás követel és e sors jelent... „hiszem, hogy Erdélyben nagyobb szükség lesz rám...” – fogalmazta meg, és itthon maradt.

Életművében csekély hányad a szépirodalom, de amihez nyúlt, ott szépet és hasznosat alkotott: épületei, festett és rajzolt képei mellett írott műveiben is gyönyörködhetünk... A kilencvenedik életévén is túllépett mester *Kalotaszegi krónika* (1973) címen összefoglalt hét művét tette le újra olvasói asztalára: *A Gálok* (Kisregény, 1921), *Varju nemzetség* (Krónika, 1925), *A havas* (Emlékezés, 1930), *Budai Nagy Antal históriája* (Kisregény, 1932), *Az országépítő* (Részlet, 1934), *Budai Nagy Antal* (Színmű, 1936), *Nagyurak* (Részlet, 1954). S ne feledkezzünk meg *Az Attila királrról szóló ének* (1909) című, ódon nyelvi ízekkel teljes, kitűnően verselt krónikás epikájáról sem, amelyben sajátos egyéni költői hangot ütött meg...

A *Varju nemzetség* szövege *Krónika* alcímmel, eredetiben kézzel írott, elbeszélő, prózai alkotás, regény. A szöveg jellegzetessége a Kós Károlyra jellemző, régies, szálkás betűkkel írott, a kódexek szövegképét idéző, valóban lúdtollal írt íráskép, mely mintha krónikát író szerzetes betűi lennének:

hány.tudományos.magyar.építés-
nek.jó.volna.önmernie.ezefet.a.regi.epítések.a.kör.ta-
lán.nem.volna.annyi.lapok.fedelű.ház.Magyarország
és.annyi.attika.de.kedvesebb.volna.a.nedves.fal.beázott.
mennyezet.és.egyszerűtlen.lakás.Mert.lám.őreg.Ráko-
si.György.tudott.magyarul.épiteni.ennefelőtte.250.esz

A szövegmondatok mondattömbökbe, bekezdésekbe és 23 fejezetbe tagolódnak, a fejezeteken belül a kisebb részeket egy-egy csillag – * – választja el egymástól. A szöveg a „kettős építkezés” – a sztánai fészekrakás és a romániai magyar nemzetiségi berendezkedés – élményének történelmi áttételén keresztül kivetített eposza.

A szövegösszetartó erőt, a kohéziót az teremti meg, hogy a szerző Kalotaszeg „földjéről és népéről” beszélt: „Én jegyeztem fel a Varju nemzetség krónikájában magamnak és magunknak

kevés szóval, egyszerűen a földet és a népet, melyet vállaltam egy életre, s mely cserébe engem vállalt testvérül, és megosztotta velem minden drágaságát, amit apától örökölt: ezt a kalotaszegi világot, amelynek mindezt köszönhetem, ami bennem emberi és művészi érték.”

A grammatikai kohéziót a szövegmondatok alá- és mellérendelő viszonya adja, a mondatokon belül az alany és állítmány egyezése, a birtokos személyjeles szavak, a személyragos igék, a határozott névelős szavak, a mondatokat összekapcsoló kötőszavak, utalások, szó- és mondatrend... Példákat sorolharnánk...

Jelentéstani elemek is segítik a szövegkohéziót, a szövegbe szőtt ismétlések, rokon értelmű, ellentétes jelentésű, többértelmű szavak sokasága, a felsorolás, előfeltevések... A szöveg címe is jelentéstani elem, megjelöli a témát, utal a szövegre, alcíme pedig kiegészíti, magyarázza a címet...

A szövegben számos monológ és dialógus szerepel, az író szándékának megfelelően, szövegköziség, főleg történelmi vonatkozásban segíti a megértést. Kós Károly irodalomtörténeti mintája az erdélyi magyar krónikairódalom, elsősorban Szalárdi János *Siralmas magyar krónikája* volt. Kós Károly szövege, alcímének megfelelően valóságos történelmi eseményeket beszél el, ezekre építi fel a regényfikciót: a Varjuk négy generációjának történetét, illetve a Varju nemzetiség és Maksai László mindinkább kibontakozó, végül katartikus módon megoldáshoz érkező konfliktusát... (Pomogáts Béla után). A *Varju nemzetiség* az Erdélyi Fejedelemség egy korszakának történeti eseményei. A cselekmény Kalotaszegen játszódik: Valkón, Monostoron és fent a havasban, a Pojánán, a Talharu sziklái alatti hegyi legelőn. A színhely: Kalotaszeg, az idő: az a történelmi időszak, amely Bethlen Gábor (580–1629) fejedelemségének utolsó esztendejétől II. Rákóczi György (1629)–1660) végső bukásáig és haláláig tart, az 1629 és 1660 közé eső három évtized. A regény egy magára hagyott népet mutat be az Erdélyi Fejedelemség széthullása után, s nem szorul magyarázatra, hogy ez a 20. századi, Trianon utáni, magára maradt erdélyi magyar nemzetiség helyzetét idézi fel.

A Varju nemzetiség szövege magyar nyelvű, erdélyi román szavak, tulajdonnevek is szerepelnek benne: Pojána Talharului, Dealu Calului, de köznevek is: turma, pakulár, csorint, gornyik, plájász, hodály... Történelmi szövegről van szó, természetes, hogy latin szavakkal is találkozunk: prezídium, manu propria, nota, processzió, cito, citissime... és török szavak is: kaftán, padisah. Az is természetes, hogy archaikus szavakkal meséli a szerző a történetet: cibóka, porkoláb, nemzetes uram, zsellér, tallér, szegelettéka, tálas. „Írói nyelvemet egyrészt a kalotaszegi népnyelv és a székely népballadák, másrészt az egykori Szenczi Molnár Albert, Heltai Gáspár, Mikes Kelemen és Arany János, illetve a korosztályombeli Ady Endre és Móricz Zsigmond formálták...” – vallotta Kós Károly egyik interjújában.

A *Varju nemzetiség* közlő, elbeszélő szöveg, regény, krónika, szépirodalmi mű.

Stílusa és szépirodalmi. Stílusformáló a régies betűkből álló írásképp. Jóhangzású és rosszhangzású szavak egyaránt szerepelnek benne, már az első sorokban: „Szelíden öregedő, szomorúan mosolygó őszi napon... A Nagy diófa alatt kerek malomkő asztal, mellette csepp kis leány... Éppen az asztalra hull a lombos farkú állat, kis testét keresztüljárta a vessző... Miért ölted meg? Gyilkos vagy, Gáspár!” A regény szövegmondataiban a szavak szóári jelentésükben szerepelnek, de a szövegösszefüggésben többletjelentéssel bővülnek, hiszen emberek életéről, küzdelmeiről, harcról, szerelemről, vérbosszúról, gyilkosságokról olvashatunk... „...a fiú arca mintha két külön félből lett volna összeragasztva. Középen éppen, a homlokától szemé között le az orra mellett az álláig vastag vörös barázda. Most, hogy a tűzre hajlástól vér ment a fejébe, a fél orcája veres volt, de a másik fehér maradt...” Jelentéssűrítő szerepük van az összetett szavaknak is: nagyudvar, bekertelve, tölgyfa, tűzhely, ablakhólyagokra... stb. A szövegmondatokban az igék cselek-

vést, történést, létezést, állapotot jelentenek: tördösgeti, odapillant, bámulja, odavet... (hóharmat) hull, (dió) pottyán, (testét) keresztüljárta (a vessző)... Mi lesz velünk? Szép volt az élet... Fekszik hanyatt..." A szövegmondatokban a főnevek tulajdonnevek: Varju Miklós, Varju Gáspár, Basa Tamás, Basa Anna, Pojána, Monostor... De közös főnevek is: diófa, cibóka, állat, kislány... a szereplőket, az élőlényeket, a családi házban található dolgokat, tárgyakat stb. nevezik meg... Melléknevekkel a jellemzéskor, a tulajdonság bemutatásakor találkozhatunk: lombos farkú állat, kis testét, (Jankó) sovány, hosszú derekú, inas, erős karú, keskeny, madárcsontú, apró kék szemekkel...

A regény stílusát a szóképek is formálják. Az író „Megállj, eb!” metaforával jelzi azt, hogy Gáspár megállítja a támadó Maksait... „Ebek, veszett ebek!” felkiáltással szövik előre Rákóczi szánkája felé, amelyben Maksai is ott ült... Hasonlattal szerzünk tudomást arról, hogy „amikor Varju Miklós megházasodott, mintha örökké tartana a lakodalma...”, s a halálos ágyán hagyatkozik a Pojánáról: „Olyan széna nincsen a határon, olyan legelője nincsen egy atyádfiadnak is, az erdőben balta még nem járt soha...” S talán ez a hasonlat vezeti az író és az olvasót is, hogy a Pojánát szimbólumként értse, ahol kincset őriznek, „ahonnan a vizek, a mi vizeink... Szamosok, Körös, Kalota, Sebes, Aranyos, Jára... elfutnak tőlünk, a sötét hűvösen komoly erdőkből kifutnak a napos, vidám világra... de vissza nem tud jönni egy is... De lám egy ember a völgyből elindult fel a hegynek. Hanem az bizonyára bolond volt... Varju János hazakerült... s a Pojánán, éppen az erdő alatt, a kaszáló felső végében bekerítette az udvart...”

A szövegben az eseményeket, a történéseket kijelentő, felkiáltó, kérdő, óhajtó és felszólító mondatok mesélik el, szerkezetileg egyszerű és összetett mondatok... A mondatok néhol több igét felsorakoztató, verbális szöveget formálnak: „Aki segíti, dugdossa a zsványokat, vagy csak nem jelenti, amit tud, akasztófára jut...” „Mű kit élünk, azt se tudjuk, miért. Dolgozunk, túrjuk a földet, házasodunk, gyereket nevelünk, eszünk-iszunk, aztán meghalunk...” Máskor a mondatokat több névszóval, nominális stílusban alakítja a szerző: „... hét szekér indula tennap déltájt Gyaluból. Egyen-egyen négy lóval. Kopják előtte, kopják utánuk. A hét szekér meg is vagyon, de se katoná, se ló, se kincs. Semmi. Hét üres szekér, mint a lyukas hordó...”

Kós Károly szövegében a szereplők egyenes beszéde olvasható, az író úgy idézi fel a vele nem azonos szereplő szövegét, ahogy az elmondta, nem változtat a beszélő nézőpontján... Teljes vértetében áll előttünk az író, akinek látásmódjában, képeiben, nyelvében egyszerre fedezhetjük fel népballadánk, krónikáink ódonosságát, a ritmusos próza alliterációig menő zeneiségét (szikrázva lobbant az éjszakában a szurkos szalma..., a gyalui darabontok riadozva rajzottak), a jelzőkkel megrajzolt erőteljes képeket, a mozgalmasságot sugalló igéket is, de a kötőszavas, kötőszó nélküli felsorolásokat, ismétléseket is... Mikó Imre szerint Kós „stílusa tömör, architektonikus mondatokkal, minden helyénvaló és világos, egyszerű és parancsoló. Szókincse ódon zamatú, népi színezetű szavak, a zoltárok puritán kifejezései, mintha a nyelvújítás semmit nyomot sem hagyott volna rajtuk.”

Az eredeti, 1925-ös, de a későbbi kiadásokban is Kós Károly jellegzetes rajzait láthatjuk. Tompa László: *Őszi üdvözlét* című versében írja: „Benned, ha szólalsz, Erdély lelke szólal – / Lelke az ónak s az időtelennek – / Hangodat hallva: kürtszót hallok olykor, / Mely nekem is még életéről izenget.” Kiss Jenő: *Kós Károlyhoz* címzett versében így jellemzi: „Ha kellett, rajzoltál, ha kellett, írtál, / ha kellett, házat, templomot emeltél, / ezerfelé szakadtál, hogyha kellett, és **kellett** – követelte sors, idő, / a föld megfordult rendje követelte – / ... Minden szavad – kódex-betűkkel írva – / a hűség és a szolgálat igéje; / tőled tanultuk őket egykoron mi, / és megtanulni most is kötelesség. / Követni őket most is **KÖTELESSÉG!**”

* * *

H. Tóth István

Gárdonyi Géza: *Egri csillagok* Barangolás az *Egri csillagok* világában

Bevezetés

Jelen munkám elkészítésekor az a cél vezérelt, hogy rendszerezve **Gárdonyi Gézának az *Egri csillagok*** című művével összefüggő tanítási és tananyagszerkesztő tapasztalataimat, minél több olyan tény, adatot, gyakorlatot és elemzést vezérlő feladatot helyezzek tanártársaim elé, amelyek a ma is népszerű regény **elolvasásra előkészítését és az olvasottak irodalomórai közös megbeszélését segíthetik** – reményeim szerint ez idő tájt is.

Felkészülés az *Egri csillagok* elolvasására

1. Gyűjts adatokat az „Egri csillagok” című regény írójáról! Rendezd ezeket az információkat logikus rendbe, például: születési adatok, származás, család, tanulmányai stb.!
2. Bizonyítsd be, hogy Gárdonyi Géza a méltán híressé vált műve megírása előtt körültekintő, részletes előtanulmányokat végzett! Beszélj az írónak az „Egri csillagok”-kal összefüggő
 - a) olvasmányairól, levéltári kutatásairól;
 - b) múzeumi adatgyűjtéseiről;
 - c) külföldi tanulmányútjairól!
3. Hogyan gondoskodott Gárdonyi Géza regénye történelmi hűségéről?
4. Keresd a regényben előforduló földrajzi neveket!
 - a) Írd le ezeket hibátlanul, és kapsold egybe a hozzájuk tartozó személyekkel, valamint eseményekkel!
 - b) Készítsd el a korabeli Magyarország úgynevezett vaktérképét, majd ábrázold rajta a regényből megismert földrajzi adatokat!

5. Balassi Bálint így írt a „Felvidék kulcsá”-ról:
*„Eger vitézeknek ékes oskolája,
Jó katonaságnak nevelő dajkája.”*
 - a) Értelmezd Balassi Bálint vallomását!
 - b) Miben látsz összefüggést Balassi Bálint és Gárdonyi Géza témaválasztása között? Fejtsd ki a meglátásaidat!
6. Végezz gyűjtő munkát az alábbi szempontok alapján! Részletesen számolj be az egyes témákról a gyűjtéseid felhasználásával! Ahol lehet, idézz a regényből!
 - a) Beszédes / árukkodó *előjelek*.
 - b) Véletlenszerű *találkozások*, amelyek jelentékenyen hatnak a cselekmény alakulására.
 - c) Meghatározó jelentőségű *tárgyak*. Csoportosítsd ezeket aszerint, hogy kikhez tartoznak, illetőleg kötődnek!
 - d) *Fogságba esések és szabadulások*.
 - e) *Álruhás* jelenetek, helyzetek.
Vesd egybe az általad gyűjtött tényeket, adatokat a társaid által gyűjtöttel! Győződj meg az eltérések helyességéről a regény alapján!
7. *Az egyén küzdelme és az ország védelme egyaránt fontos Bornemissza Gergely életében.*
 - a) Elevenítsd fel a regényből azokat a cselekménymozzanatokot, amelyek a fenti tételmondat igazolásához szükségesek!
 - b) Rendezd a felidézett eseményeket, adatokat a kulcsfogalmak alapján!
 - c) Fejtsd ki összefüggő feleletben a fenti tételmondat helyességét!

Feladatváltozatok az *Egri csillagok* feldolgozásához

1. Igazold, hogy mind a regény címe, mind az egyes fejezetcímek metaforikusak, azaz többjelentést hordoznak!
 - a) Egri csillagok
 - b) Hol terem a magyar vitéz?
 - c) Oda Buda!
 - d) A rab oroszlán
 - e) Eger veszedelme
 - f) Holdfogyatkozás
2. Állítsd össze az egyes fejezetek cselekményvázát, majd készítsd el a regény egészét bemutató szerkezeti vázlatot! Vedd figye-

lembe, hogy az elbeszélő (epikai) művek szerkezete így épül fel:

- a) Előkészítés (expozíció)
 - b) Bonyodalom (konfliktus)
 - c) A bonyodalom kibontakozása
 - d) Tetőpont (kulmináció)
 - e) Megoldás (a bonyodalom megoldása)
3. *Hol terem a magyar vitéz?*
 - a) Mondd el, hogy kiket ismertél meg a regény első részében!

- b) Olvasd fel Gárdonyi Géza művéből azokat a jellemző részeket, amelyekből megismerted a korabeli magyar falu és az ország állapotát!
- c) Mi volt Gergely első hőstette? Idézd Dobó István Gergelynek szánt útravalóját!
- d) Mi mindent tanult Gergely Török Bálint udvarában?
- 4. Oda Buda!**
- a) Melyek azok az izgalmas események, amelyeket követően érkezik Gergely Budára?
- b) Miféle szerepet játszanak a most felidézett események a főhős további életében?
- c) Beszélj el Buda török kézre kerülését!
- d) Olvasd fel a Gárdonyi-regény második részének számodra legemlékezetesebb jelenetét! Indokold meg választásodat!
- 5. A rab oroszlán**
- a) Mutasd be – Gergely segítségével – a Jedikulát!
- b) Hogyan kerülnek Gergelyék a Jedikulához?
- c) Hol ismerkedtél meg Sárközivel? Mi lesz a későbbi szerepe?
- d) Olvasd fel azt a részletet, ahol Bornemissza Gergely halálára utal az elbeszélő!
- 6. Eger veszedelme**
- a) Hogyan készülődik Eger a török elleni harcra?
- b) Mikor és milyen körülmények között kezdődik az ostrom?
- c) Melyek azok a külső és belső nehézségek, amelyek akadályozták a vár védelmét?
- d) Tanuld meg emlékezetből való felmondásra Eger védőinek esküjét!
- 7. Holdfogyatkozás**
- a) Mondd el, melyek Eger védőinek legsúlyosabb napjai!
- b) Ismertesd Gergely nagy jelentőségű találmányát és annak a hatását!
- c) Idézd fel az utolsó támadás napjának legizgalmasabb pillanatait!
- d) Olvasd fel a török és a magyar kisfiú cseréjéről szóló részletet! Miért meghatározó és egyben tanulságos is ez a jelenet?
- 8. Bornemissza Gergely küzdelmes ifjúsága idején kiváló személyek hatására formálódott vitézzé.**
- a) Állapítsd meg, az itt felsorolt tulajdonságok közül melyik, mikor, hogyan mutatkozott meg? Bővítsd ezt, a Gergely jellemvonásairól készített gyűjteményt!
- figyelmes, gyengéd, bátor, erős, vakmerő, hős, erős akaratú, tanult, határozott, kitarító, leleményes, megfontolt, hűséges, furfangos, jószívű, eszes*
- b) Keresd a fenti jellemvonásokra a regényből megfelelő bizonyítékokat! Állíts össze változatos példatárakat! Legyen a jellemzés
- cselekedetével történő;
 - beszélgetéssel megvalósuló;
 - leírással, környezetfestéssel érvényesülő;
 - az elbeszélő állásfoglalását tükröző.
- 9. Mutasd be Cecey Évát!**
- a) Gyűjtsd össze a legfontosabb tulajdonságait!
- b) Hogyan érez, viselkedik Vicuska, Éva kisasszony, Éva asszony a regény egyes fejezeteiben?
- c) Keresd olyan részleteket a regényből, ahol másik szereplő mond róla véleményt! Ismertesd ezeket a meglátásokat!
- 10. Hogyan viselkedtek az egri nők? Idézd részletet és árnyalt válaszokban az elbeszélő szavait, jellegzetes kifejezéseit!**
- 11. Mutasd be a török hadsereget Gárdonyi Géza „Egri csillagok” című regénye alapján!**
- 12. Hasonlítsd össze a korabeli magyarokat és törököket! Vedd figyelembe a következő szempontokat:**
- a) öltözet;
 - b) szokások;
 - c) gondolkodásmód;
 - d) vallás;
 - e) mindennapi élet.
- 13. Az „Egri csillagok” című regénynek ki az a szereplője, akiről szívesen beszélnél, s a fentiekben még nem volt róla szó? Idézd fel az általad választott személy alakját, hogy**
- a) beszélsz a tetteiről;
 - b) szólsz a kapcsolatairól;
 - c) ismerteted a jellegzetes megnyilvánulásait, így például a beszédmódját, a gesztusait, az öltözetét stb.!
- 14. Igaz-e, hogy Hegedűs hadnagy Bornemissza Gergely negatív mása? Végezd el a két szereplő részletes, körültekintő összehasonlítását!**
- 15. Mikor és hol fordult elő, hogy egy-egy elleneszenves szereplőnek igaza volt?**
- a) Olvasd fel szöveghűen, érzelmeket tükrözően, a természetes beszédrítmusra figyelemmel a vonatkozó részt!
 - b) Értelmezd a jelenetet, a felolvasottakat!
- 16. A cselekményben gazdag Gárdonyi-regény szereplőivel változatos események történnek.**
- a) Ki az, aki az idő múlásával
 - megváltoztatja az addigi véleményét;
 - másképpen beszél dolgokról;
 - máshogyan cselekszik, viselkedik?

- b) Idézd fel az illető személy, személyek tetteit!
 c) Mondd el, hogyan vélekedsz az ilyen magatartásról (másképpen: pálfordulásról)!
17. Az „egri csillagok” című regényben eltelt idő lényeges eleme a szereplők életútjának.
- a) Hogyan mutatkozik meg az idő múlása az egyes szereplőkön? Például a *beszédjükön*, a *tetteiken*, a *kapcsolataikon* stb.
- b) Igazold a feladatot felvezető kijelentés (tételemondatot) érvényességét!
18. Mi jellemzi Gárdonyi Géza stílusát? Beszélj az író nyelvi, szókincsbeli gazdagságáról is!
19. Tájékozódj! Kutass! Magyarázz!
- a) Olvasd el a regény műfajáról szóló alábbi ismertetést! Húzd alá, vagy emeld ki jegyzeteléssel a kulcsfontosságú szavakat, szószereket, kifejezéseket!

A regény hosszabb terjedelmű, prózai formájú epikai alkotás. Cselekménye általában több szálon fut, rendszerint sok szereplője van, akiket az író többnyire sokoldalúan jellemez. A regény meghatározott térben (regénytér) és időben (regényidő) játszódik. Ezek a formai elemek hordozzák az író üzenetét, állásfoglalását, mondanivalóját, nézetét. A regény cselekményének főbb csomópontjai: az *előkészítés*, a *bonyodalom*, a bonyodalom *kibontakozása*, a *tetőpont* és a *megoldás*. Számos regény cselekménye az események közepébe vágva (in medias res) kezdődik, majd a bonyodalom kibomlása során az úgynevezett kizökkent idő helyreáll.

A regény a 19. században vált az epika műnem uralkodó műfajává. A 20. században jelentős változáson ment keresztül, s az úgynevezett modern regényekre az előbbi meghatározás nem, vagy csak részben vonatkozik.

A regényfajták felosztásának, csoportosításának ezek a közismert szempontjai: téma, cselekmény, írói nézőpont, szerkezet, forma, nyelvezet stb.

Témájuk szerint beszélhetünk történelmi, társadalmi, kaland-, banda- stb. regényekről. Cselekményük alapján megkülönböztethetünk család-, kaland- vagy művészregényeket és másokat.

A formájukat figyelve levél-, napló- stb. regényeket is ismerünk.

A különböző típusú regények jellemző vonásai módosulhatnak, átrendeződhetnek.

- b) Foglald vázlatpontokba Gárdonyi Géza „Egri csillagok” című regényének az ismertetőjeveit a fenti tájékoztató szöveg és a jegyzeteid alapján!
20. Miért történelmi regény Gárdonyi Géza „Egri csillagok” című alkotása? Ismereteid, olvasmányélményeid és az előző feladat tájékoztató szövegműve felhasználásával
- a) készíts felelettervet, majd
 b) válaszolj a feladatot bevezető kérdésre részletesen indokolva és összefüggő beszámolóban!
21. Tájékozódj! Érvelj! Bizonyíts!
A férfitvá érlelő próbák
 Hogyan jutott el Gergő, a jobbágyfiú az egri főkapitányi tisztségig?
Az asszonnyá érlelő próbák
 Miképpen vált Éva a kis Vicuskából küzdő feleséggé, anyává?
- a) Adj választ a fenti megállapításokra a cselekmény 16–18 mondatos összefoglalásával!
 b) Szólj az „Egri csillagok” szereplőiről úgy, hogy kik segítettek, kik gördítettek akadályokat Bornemissza Gergely és Cecey Éva útjába!
22. Keress! Kutass! Magyarázz!
Előjelek és véletlenek az életutak alakulásában
- Mondd el Gárdonyi Géza „Egri csillagok” című regénye alapján azt, hogyan kapcsolódott össze Dobó István és Török Bálint sorsa!
23. Járj utána! Gondolkodj! Elemezz!
Vágy – küzdelem – győzelem
 Ismertesd Gárdonyi Géza „Egri csillagok” című regénye egyik szereplőjének az életútját! Gondolj például Dobó Istvánra, Török Bálintra, Sárközire, Jumurdzsákra vagy más, hasonló jelentőségű szereplőre!
24. Az „Egri csillagok” című regény alapján film készült Várkonyi Zoltán rendezésében.
- a) Hasonlítsd össze a filmet a regénnyel a cselekmény és a szereplők alapján!
 b) Mondd el a véleményed a film és a regény közötti eltérésekről!
25. Amikor egy-egy irodalmi alkotás, film vagy színházi közvetítés nagyon tetszik, akkor szívesen ajánljuk azt másoknak is megismerésre: elolvasásra, megtekintésre, meghallgatásra. Hogy ne legyenek a gondolataink csapongóak, követhetetlenek, rendszerünk kell a mondandónkat, a véleményünket, az állásfoglalásunkat. Ezt segíti a *műismertetés*, amelynek vázlata a következő.

A műismertetés

Célja kedvet ébreszteni a szöveg-mű befogadására, valamint elősegíteni az alkotás árnyaltabb megértését.

Szerkezete

- A) **Bevezetés**
- a) Az érdeklődés felkeltése a mű iránt.
- b) Az alkotás szerzőjének a bemutatása néhány mondattal.
- B) **Kifejtés**
- a) Miért beszélünk/írunk a választott műről? Mi teszi érdekessé?
- b) A problémafelvetés érveken alapuló kifejtése:
- a mű témája;
 - a cselekmény (történet) ismertetése;
 - a szereplők (jellemek) bemutatása;
 - a stílus (kifejezőmód, nyelvezet) elemzése;
 - a mű üzenetének, mondanivalójának értékelése.
- C) **Összegezés**
- A mű ajánlása olvasásra/megtekintésre, **illetőleg meghallgatásra.**
- a) Tanulmányozd a műismertetés készítését segítő fenti vázlatot!
- b) Szerkessz műismertetést Gárdonyi Géza „Egri csillagok” című történelmi regényéről!

Igyekezz felkelteni az érdeklődést a Gárdonyi-mű iránt!

26. Érdeklődj! Tájékozódj!

Ismered a következő műveket?

Fekete István: *A koppányi aga testamentuma*
Hollós Korvin Lajos: *A Vöröstorony kincse*
Jókai Mór: *Török világ Magyarországon; Janicsárok végnapjai*
Mikszáth Kálmán: *A beszélő köntös; A két koldusdiák*

- a) Olvasd el a fenti regényeket! Készíts feljegyzéseket ezekről az olvasmányaidról is! Légy figyelemmel a következő szempontokra:
- a cselekménymozzanatok rögzítése;
 - a szereplők és jellemvonásaiknak az összegyűjtése;
 - a helyszínek és az időpontok, illetőleg ezek változásának a megfigyelése;
 - az író ábrázolásmódja jellegzetességeinek a számba vétele;
 - emlékezetes pillanatok, kifejezések lírása.
- b) Válassz a fent ajánlott regények közül legalább egyet, és készíts róla műismertetést! Hasznosítsd az olvasmányélményeid és a jegyzeted mellett az előzőekben bemutatott műismertetés-vázlatot!
27. Beszélj, vagy írd arról, hogy milyen regényfajtákat olvastál eddig! Melyiket ajánlod legszívesebben elolvasásra, másoknak megismerésre? Kamatoztasd a fentiekben megismert műismertetés-vázlatot!

Irodalomjegyzék

- Balázs Imre József 2006: *Gárdonyi Géza tekintete*. Utószó. In: Gárdonyi Géza: *Büntárgyalás* (elbeszélések). Komp-Press Kiadó – Polis Könyvkiadó, Kolozsvár
- Hegedűs András 1971: *Legkedvesebb tróim*. Móra Könyvkiadó, Budapest
- H. Tóth István 1993: *Diagnosztikus vizsga magyar irodalomból a 6. osztályban*. Művelődésügyünk, 11:28–34., 1993., Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Pedagógiai és Közművelődési Intézete, Kecskemét
- H. Tóth István 1994: *Irodalmi felkészültség* (Fejlesztési követelmények). Társ szerző: Gálosné Szűcs Emília. Iskola-kultúra, 1994.1–2.:35–38., Budapest
- H. Tóth István 1996: *Érted? Értel!* (Irodalmi munkafüzet az olvasmánymegértés fejlesztésére.) Mozaik Oktatási Stúdió, Szeged
- H. Tóth István 1999: *Utak a művek elemzéséhez*. Módszertani Közlemények, Szeged
- H. Tóth István 1999: *Legendák nyomában* (Irodalmi feladatgyűjtemény 11–12 éves olvasóknak). Mozaik Oktatási Stúdió, Szeged
- H. Tóth István 2000: *Irodalmi feladatgyűjtemények 10–14 éves olvasóknak*. Módszertani Közlemények, Szeged
- H. Tóth István 2007: *Szövegfejlesztés vizsgálata néhány irodalomkönyvben* (Gondolatok a közelmúlt négy tankönyvéről). http://www.tanszertar.hu/eken/2007_03/hti_0703.htm – Elektronikus Könyv és Nevelés, Budapest
- H. Tóth István 2009: *Kettős tükrök* (A stilisztikáról magyarul – a magyarról stílusosan). Egyetemi tankönyv. Társ szerző: Radek Patlók. Károly Egyetem Filozófiai Fakultása, Prága
- H. Tóth István 2010: *Hangsúlyos felelősségünk: a műelemzés tanítása*. Magyartanítás, Budapest
- H. Tóth István 2012: *Időszűrő-e még az olvasóvá nevelés?* (Anyanyelv-pedagógiai háttértudás és gyakorlat). Közoktatás, Ungvár
- Kiss Gábor (főszerk.) 1998: *Magyar szókincstár* (Rokon értelmű szavak, szólások és ellentétek szótára). Tinta Könyvkiadó, Budapest
- Szerdahelyi István 1996: *Irodalomelmélet mindenkinek*. Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., Budapest

Dalszöveg – a velünk élő irodalom

A tanulmány célja rámutatni, hogyan emelhetők be a magyar könnyűzenei dalszövegek a középiskolai irodalomtanításba, és hogy milyen szerepük lehet a tanulók kritikai gondolkodásának kialakításában, fejlesztésében. Elméleti részében a tanulmány kitér az oktatásban – elsősorban a magyar nyelv és irodalom tantárgy tanításában –, a nyelvhasználatban és az irodalmi nyelvben beállt változásokra, az irodalom társadalmi szerepére, majd elhelyezi a dalszöveget az irodalmi műfajok között. Gyakorlatiasabb fejezeteiben a dalszöveg tananyagba való beépítési lehetőségeire mutat rá: vázolja a konstruktív pedagógia tanulászervező modelljének (RJR modell) alkalmazhatóságát a dalszövegek esetében, megadja a dalszövegek lehetséges elemzési szempontjait, s számos, a gyakorlatban is alkalmazható példát hoz – a retorikai elemzések mintájára.

1. Elméleti háttér

1.1. Taní-tani

*„A tanító dolga, hogy tanítson,
a lelkemen valamit javítson.
A diák dolga, hogy kutasson,
ha felnő, jó irányt mutasson.*

*A zenész dolga, hogy zenéljen,
a szívem mélyéig elérjen.
Az író dolga, hogy meséljen,
de igazat írni ne féljen –
de igazat írni soha ne féljen!*

(Nyerges Attila – Iserős Arcok: *A dolog*; 2003)

A megelőző korokhoz képest megváltozott az irodalom platformja – változásra készítette az olvasó társadalmat, mind olvasási, mind nyelvhasználati szokásait tekintve. Változik az oktatás helyzete, az anyanyelvi nevelés nyelvi háttere, átértékelődnek a különböző rétegnyelvek, csoportnyelvek szerepei is (Antalné 2003), illetve a vizsgálatuk során alkalmazandó szempontok. A kétszintű érettségi bevezetése (2004/2005-ös tanév), a tananyag átalakítása alapjaiban változtatta meg a hagyományos képzési formákat. A diákság elvárásai is megváltoztak az iskolával, a tanárokkal, a tanítással és a tanítási módszerekkel kapcsolatosan. Ezeknek az igényeknek, elvárásoknak csak úgy lehet megfelelni, ha a szaktanár megpróbálja a tananyagot tanítványai sajátosságainak és önnön tudásának megfelelően alakítani.

A modern pedagógiai szemlélet személyiségközpontú: a diákat és a tanárt is személyiségként veszi figyelembe. Egyrésztől a diákok többsége saját élettapasztalattal, sok megválaszolandó kérdéssel rendelkezik, így a tanórákon nem mint passzív befogadó kíván részt venni. Másrésztől, bár az irodalomtanítás koncepcióját, céljait a tantervek, a tanítás stratégiáit a tankönyvek, a tankönyvsomagok közvetítik, megvalósításuk a tanítási folyamatban, a tanórák sorozatában dől el, amelyeknek kulcsfigurája maga a tanár. A tanárt nem helyettesítheti semmilyen tankönyv, s ha ő maga is értelmező, ha az irodalomhoz élő kapcsolat fűzi, akkor képes lehet kreatívan feldolgozni a tananyagot – akár a kanonizált művektől eltérő források, szövegek tanórákba beemelésével is.

A hazai irodalomtanításban az általánosan elterjedt órátípusok az *ismeretközvetítő-műelemző*, az *ismeretbővítő-műelemző*, az *összefoglaló*, az *ellenőrző*, az *értékelő* és a *dolgozatjavító* órák voltak. A fentebb vázolt társadalmi változásoknak megfelelően azonban új órátípusok jelentek meg a (közép)iskolákban (is). Ilyenek a *dráma- vagy dramatikus játék órái*, a *mozgóképelemző* vagy *könyvtárhasználati ismereteket átadó könyvtár-és/vagy informatikaórák* (Cserhalmi 2000: 30–31).

Változnak a klasszikus tanárszerepek is. A tanár korábban sokszor töltötte be az „élő szemléltető eszköz” hálás/hálátlan szerepét. A magyartanár többnyire olvasási szokásait, az emberekhez, önmagához való viszonyát (társadalmi, erkölcsi, személyiségértékeket, a kultúrának tulajdonított jelentéseket) szemléltette. Nem beszélhetünk azonban egyetlen, kizárólagosan érvényes, mindenek felett álló tanárszerepről, sokkal inkább szereplehetőségekről. Bármelyiket lehet képviselni hitelesen is, hiteltelenül is. A szerepválasztást meghatározhatja az alkat, a szemlélet és természetesen az iskola is mint környezet. A jó tanárnak rugalmasan, tudatosan kell választania a szereplehetőségek között, igazodnia kell hallgatóságához, a diáksághoz. (Ebben az olvasatban a tanár szinte alig különbözik a jó szónoktól, s feladatai is közel azonosak lehetnek. Nem véletlen, hogy az elmúlt években számos kutatás foglalkozik a tanári retorikával.)

Fontos, a tanári munkát meghatározó, azt megalapozó kérdés lehet, hogy irodalmat, irodalomtudományt tanítsunk-e, vagy arra alkalmas – nem feltétlenül kanonikus –, főleg irodalmi szövegek által neveljünk a magyarórákon? Melyik legyen a hangsúlyosabb? Kanonikus és esztétikai értékeket akarunk-e megismertetni a diákokkal, vagy szövegek olvasása és elemzése révén nevelni? Esetleg mindkettőt egyszerre? Az irodalomtanítást olyan lehetőségnek kellene felfogni, amely az irodalom személyes megértését és megélését segíti elő – nemcsak érzelmi szinten, hanem a fogalmi megértés, az értelmezés szintjén is, mert ez teszi lehetővé a kultúra

folymatába való belépést, a kulturális viszonyulások érzékelését és gyakorlását. Így az irodalomtanítás az önértés, a világértés és a világteremtés képességének, a világkép kialakításának megalapozója lehet – nemcsak a diákok, de a tanárok esetében is.

1.2. Irodalom

Az irodalom a legtágabb értelemben minden valamilyen formában és hordozón rögzített szöveg. A szűkebb értelmezés a nyelvhasználat sajátos módját képviselő írott/nyomatott szövegekre korlátozódik. Egy korlátozóbb felfogás szerint az irodalom körébe csak esztétikailag és etikailag „értékes” művek tartoznak, ez azonban az „érték” fogalmának meghatározását, s további kérdéseket vet fel.

1.3. Irodalmi nyelv

Az irodalom alapvető társadalmi funkciót tölt be, bár a társadalom működtetésében konkrét szerepe nincs. Hosszú ideig az irodalom a valóság nyelvi reprezentációjának egy módjaként jelent meg – ebben a megközelítésben az irodalmi és nem irodalmi használat a célt tekintve nem különbözött egymástól, így az irodalmi és a köznyelv problémái többé-kevésbé azonosak voltak.

A 18. század második felétől az irodalmi ábrázolásban egyre jelentősebb szerepet kap az ember belső világa, de e tekintetben a nyelv eszköztára hiányosnak bizonyult. Az irodalmi kifejezés igénye az emberi tudat egyre újabb területeit hódította meg a nyelvi kifejezés számára. Ezeknek a verbalizációs eljárásoknak a nem irodalmi nyelvhasználatban is alkalmazhatónak bizonyult része a szépirodalomból átment a mindennapi nyelvhasználatba. A felvilágosodás korában egységesülő magyar társalgási nyelv alapja az igényes szépirodalmi írásbeliség volt (Bárczi 1996: 327).

Az irodalmi és a köznyelv egymáshoz képesti aránya az egyes művekben meghatározhatja azok irodalmi megítélését, a szépirodalmi kánonba való beemelését is.

1.4. A dalszöveg mint irodalmi műfaj

A zene és az irodalom összefonódása a kezdetektől való, a „*legvalószínűbb feltevés szerint a versformák eredete a munkadalokhoz és a mágikus szertartások énekelt-táncolt szöveges előadásaihoz vezethető vissza.*” (Szepes-Szerdahelyi 1981: 25) A dalszövegek az irodalomtörténetileg hitelesített szóhasználat szerint „*énekeltek versek*”. Vers és dal egyjelentésű volta a reneszánsz táján változott meg, de „*ezt követően sem szűnt meg, bizonyos formákban pedig ma is él.*” (i. m. 25)

A dalszövegek – bár bizonyos költészettani normáknak korlátozottan felelnek csak meg – korunk talán legfontosabb szövegtípusai: társadalmi mondanivalót (is) közvetíthetnek, így tömegek gondolkodását befolyásolhatják. A dalszövegek szerzőire költökként tekinthetünk, hiszen a hagyományos irodalomfelfogás szerinti költökhöz hasonlóan „*tehetséggel bírnak arra, hogy élményeiket szavakba sűrítsék, (...) úgy, hogy a szavakból összeállt szöveg másokban is az övéihez hasonló élményeket hívjon életre, s akiknek ez a nyelvi tehetsége (...) az emberi érzésekre való nyitottsággal párosul.*” (Kádárné 1997: 12)

2. Az irodalomtanítás régi-új megközelítése – dalszövegek a magyarórákon

Bár a mindenkori keretantterv hivatalosan meghatározza, hogy mi sorolható az irodalomhoz és határterületeihez, mégis sok magyartanárnak okoz fejtörést, hogy mit is tanítsanak, hogyan sűrítsék be a rendelkezésére álló óraszámba a tananyagot, mivel tegyék érdekesebbé, a diákok számára élvezhetővé a tanórákat. A dalszövegek választásával tulajdonképpen ezt tennék: a legegyszerűbb, legkönnyebben kivitelezhető, az említett lehetőségek közül az irodalomhoz legközelebb álló, az irodalomórákon elsajátított ismeretek felhasználására leginkább alkalmas órákat állíthatnák össze.

2.1. A ráhangolódás – jelentésteremtés – reflektálás (RJR) modell alkalmazása

A konstruktív pedagógia tanulásszervező modellje hatékonyan alkalmazható az irodalomtanítás során. A tanulási folyamatra alkalmazva a modell azt jelenti, hogy felhasználjuk a befogadó előzetes ismereteit az új ismeretek megértése és rögzítése kapcsán. A tanulási folyamat során először előhívjuk a témával kapcsolatos ismereteket, felidézünk őket, majd erre építünk az új ismeretek megértése, elsajátítása kapcsán. Az új ismereteknek a személyes tudásrendszerbe való beépítését pedig a reflektálás kapcsán erősíthetjük, vagy akár ellenőrizhetjük is (vö. Pethóné 2005: 82–95).

Az RJR-modellt természetesen alkalmazhatjuk az irodalomtanítás folyamatára is, a befogadás nemcsak tudományos-ismeretterjesztő jellegű, hanem (szépi)irodalmi szövegek, így a dalszövegek befogadásának modellezésére is alkalmazható.

Ebben a folyamatban a *ráhangolódás* a szöveg befogadására való felkészülést jelenti. Ebben a fázisban a tanulók aktívan idézik fel a témáról való tudásukat, tapasztalataikat, és gondolkodni kezdenek arról, amivel a szöveg kapcsán majd találkozhatnak. Ez fontos művelet, mert minden tudás csak az előzetes tudáshoz kapcsolódva épülhet be: a ráhangolódás tulajdonképpen kontextust képez a megszerzendő tudásanyaghoz, keretet alkotva ahhoz. Ez tehát egyfajta felidéző szakasz, amely tartalmazhat racionális és emocionális elemeket egyaránt. A ráhangolás során felidézhetünk műfaji elemeket, ismereteket, irodalomtörténeti kapcsolódásokat, személyes életpasztablatot, világismeretet, de adhatunk egyszerű asszociációs feladatot is, amely a tanulók

fantáziáját mozgathatja meg. Ilyen lehet például egy-egy dalszöveg központi szavának, kifejezésének asszociációs hálója, amelyet a dalszöveg elemzése előtt elkészítünk, vagy egy-egy műfaj pókhálójára, sőt a klaszszikus irodalmi kánon feldolgozásához hasonlóan görcső alá vehetjük a dalok, dalszövegek címét is, vizsgálhatjuk a címadás jellegzetességeit. A ráhangolás szóban, de írásban is megvalósulhat. E szakasz legfontosabb célja, a tanulói tudás bázisának megmozgatása, a tanulók azon tapasztalatainak aktivizálása, amelyeket a témával kapcsolatosan már birtokolnak.

A befogadás második szakasza a *jelentésteremtés*. A tanuló ebben a fázisban találkozik az új információkkal, gondolatokkal. Az irodalomtanítás során irodalmi művekkel, esetünkben dalszövegekkel. E fázis célja, hogy már ráhangolódva a tartalomra megteremtse annak saját, számára személyes jelentését, végbemenjen a megértés folyamata. A megértés nemcsak a művekre összpontosít, hanem folyamatos önmegfigyelést is jelent. A tanulóknak nemcsak a szövegre kell figyelni, hanem folyamatosan önmagukra is, arra, hogy mi játszódik le bennük a művek befogadása során. Észre kell venniük, ha valamit nem értenek, kérdéseket kell megfogalmazniuk. Ennek a szakasznak talán ez a legnehezebb eleme, hiszen a diákok többsége inkább átugorja a homályos részeket, és az ismerős, befogadható elemek felfogására korlátozza a mű megértését, megfosztva magukat az új világgépek, ismeretek befogadásától. A befogadási folyamat során a tanárnak arra kell irányítania a figyelmét, hogy melyik tanuló hol tart az aktív befogadási folyamatban. Figyelni kell a tanuló olvasási stratégiájára, esetenként korrigálni azt. A dalszövegek esetében ezek az aktív befogadásra irányuló törekvések könnyen eredményre vezethetnek: a diákokat olyan szövegek befogadására ösztönözzük, melyek meghatározó szerepet töltenek be életükben, hiszen „*e korcsoport minden tagja – ahol és amikor lehet – zenét hallgat, a fiatalok kultúrája a zene mentén strukturálódik.*” (Szapu 2002: 72) Az együttesek a rajongótáboruk „szócsövei”, a fiatalok számára a zene az ön kifejezés sajátos formája. (Héjjas 2004) Teljes azonosulásról csak bizonyos csoportok és zenei stílusok esetében beszélhetünk, ahogy a dalszövegek között is találhatunk „fércműveket”, melyek (szép)irodalmi elemzéséről felesleges beszélünk.

Az újonnan tanult ismereteiket a tanulók a *reflektálás* fázisában szilárdítják meg, és az új gondolatok beágyazódásához aktívan alakítják személyes értelmezői kereteiket. A reflektálás valójában azt jelenti, hogy saját nyelvükön fogalmazzák meg a megszerzett új ismereteket, kreatív módon beágyazva őket a meglévő ismerethalmazba. E fázis célja a kifejezőkészség fejlesztése is, ezért ezen a ponton jó módszer lehet a vita, az eszmecsere mint szóbeli kifejezőmód, hasonlóképpen az elemző esszé, amelyben gondolataikat írásban fejthetik ki. „*A reflektálás az irodalomtanulási folyamatok záró fázisaként azt teszi beláthatóvá, hogy az irodalomolvasás hozadéka a személyes, ám a társakkal megosztható élményen túl intellektuális természetű: mélyebb ön- és világgérettést eredményez.*” (vö. Bárdossy – Dudás – Pethőné – Priskinné 2002: 172–174)

Ezzel a módszerrel a dalszövegeket „felhasználva” mélyíthetjük el a diákok korábbi szövegelemzési, verstani ismereteit, azon egyszerű oknál fogva, hogy számukra fontos, általuk (el)ismert szövegeket kínálunk fel elemzésre, értelmezésre.

2.2. Dalszövegek elemzése

2.2.1 Elemzési szempontok dalszövegek elemzéséhez

Az elemzés alapművelet, melyet a diákság többsége sajnos kötelességként él meg. A szövegek olvasása, hallgató utáni befogadása során mindenképpen értelmezzük azokat. A dalszövegek elemzésekor követhetjük a lírai művek esetében alkalmazandó szempontokat: vizsgálhatjuk a dalszöveg címét, témáját, a lírai én, a művilág jellemzőit. Elemezhetjük a szerkezetet, a poétikai eszközöket, a dalszöveg által kifejezett világgépet. A műfaji besorolás is jelentőséggel bírhat, de vizsgálhatjuk a dalszöveg helyét (a zeneszerző/előadó életében, a korban, a zene-, ill. kultúrtörténetben) és intertextuális kapcsolatrendszerét (vö. Genette 1996) is. Ez lényegében meg-egyezik a hermeneutika *explication de texte* (szövegmagyarázat) módszerével (Adamik (főszerk.) 2010: 821). Ha az elemzés során a művekről, a művek keltette élményről szólunk, akkor leginkább a *reader response* szövegelemzési irányzatot képviseljük, mely az olvasónak a műre adott reakcióit veszi figyelembe (vö. Adamikné 2006: 455–530). Ha a tanulókat a szerző és a művet befogadó közösség figyelembevételével „vizszavisszük a szöveghez”, valójában retorikai elemzést hajtunk végre (Corbett 1969).

2.2.2. A retorikai elemzésről

A retorika mesterség, művészet, de gyakorlat is egyben; teret kap benne szó, szöveg és beszéd, beszélő, tárgy, téma és hallgató. A retorikai elemzés igénye egyidős a retorika keletkezésével, a retorikai szempontú szövegelemzés a retorika egész rendszerét szem előtt tartja, hiszen annak ismerete elengedhetetlen ahhoz, hogy „*mások beszéd- és írásművét értelmezhesük: feltárhassuk benne a hamisat és az igazat*” (Adamik Tamás 1998: 47). A retorikai elemzés fontos terület, Heinrich Plett egyenesen a modern retorika fő feladatának tartotta (Plett 1988: 133, 135). A retorikai elemzés lehet kvalitatív /pl. a Toulmin-modell (Bencze 2003: 13–29), vagy a Kenneth Burke szerinti szerkezeti elemzés, melynek során a stílusesszék szerkezetbe ágyazva vizsgálhatjuk, rámutatva funkcionálisukra (Burke 1968: 123–183) és kvantitatív módszerű is.

A retorikai elemzés lényege a retorikai gondolkodás, a stílus és a szöveg külső megjelenésének/előadásmódjának megállapítása. Kiegészíti a szövegértő olvasás grammatikai és pragmatikai szempontjait

(Adamikné 2011). A retorikai kritika a megismerést szolgálja (Perelman 1977/1982), a gyakorlatban maximálisan hasznosítható.

2.2.3. Zene és nyelv – zene és retorika

Mivel a dalszövegek zenével teljes értékűek, esetleges retorikai elemzésükhöz ki kell térnünk a zene és a retorika kapcsolatára is, mely a zene és a nyelv kapcsolatán alapul. A zene (is) egy üzenetet kommunikál, emiatt már az ókorban is hasonlóan tartották a retorikához. Műveik segítségével a zeneszerzők jelentést fejeznek ki, érzelmeiket beszélik el. Zene és nyelv abban is hasonlít, hogy mindkettő egymáshoz kapcsolódó összetevőkön és artikulált előadásmódjukon alapul. A zeneelmélet és a retorika kapcsolata mindig szoros volt, s bár a 18. és a 19. században megváltoztatták az elnevezéseket, a zenei műveket is a szónok öt feladata szerint elemezték, elemzik sokan, *Joachim Quantz* a zenei előadást a szónoki előadáshoz hasonlította. *Schopenhauer* szerint a zene a megfigyelhető világ felett létező univerzális nyelv, *Liszt Ferenc* pedig a zenét a nyelv iker-testvéreinek tartotta, s külön foglalkozott a zene retorikai gesztusaival (vö. a *Retorikai lexikon Zene* és retorika-szócikkkel, Adamik Tamás főszerk. 2010: 1292–1297).

2.2.4. „Retorikai szituáció” a dalszövegekben

A dalszövegekben általában a retorikai szituáció mindhárom eleme (vö. Cooper 1989: 20–31) megvan: a *szükség* a zenekar aktív jelenléte, az alkotás, a „megnyilatkozás” szüksége, a *hallgatóság* a zenekarok/előadók rajongótáborra, ill. a (magyar) társadalom egésze. A *kényszer* eltérő lehet az egyes műalkotások esetében – kereshető akár a szövegíró vagy az előadó/zenekar életében, de megeshet, hogy valamely társadalmi és/vagy történelmi jelenség, folyamat szüli. Míg a kényszer például Kiss Tibor énekes-dalszerző *Most múlik pontosan* című, a Quimby zenekar 2005-ös *Kilégzés* című lemezén megjelent dalánál a szövegíró életében kereshető (összinte vallomás a szerző önsorsrontó életformájáról, az alkohol, a drogok ördögi köréről, ami által a dal erkölcsi példázatként is értelmezhető), addig Kovács Ákos *1956* című szerzeménye az 1956-os forradalom és szabadságharc 50. évfordulójának alkalmából, annak tiszteletére született.

2.2.5. A dalszövegek témái

A szónok a beszédének anyagául (*materia*), tárgyául szolgáló, a retorikai szituáció által létrehozott ügyet (*causa*) emeli témává, amit majd a megismerés (*intellectio*) folyamatában tár fel. A dalszövegeknél ezt a szerző és vagy az előadó/zenekar teszi meg. Vizsgálhatjuk és csoportosíthatjuk a dalszövegeket témáik alapján is: a klasszikus lírai hármas felosztáshoz hasonlóan megkülönböztethetünk érzelmi, hangulati és gondolati/bölcseleti témájú dalszövegeket.

Bár a könnyűzenei dalok és szövegek esetében szerzőik elsőszámú célja mindig is a szórakoztatás volt, a „mélyenszántó”, a pusztán önkifejezésen túlmutató gondolatok illetően formákba öntése már a kezdetektől tetten érhető, s az 1960-as években meghatározó jelenség – igaz, elsősorban az angolszász nyelvterületeken. Angliában a The Rolling Stones, és The Beatles egyes dalaiban éles társadalmi kritika fogalmazódik meg, a zenekarokat (és rajongótáborait) a lázadó szellemiség, a szokimondás jellemzi. Bob Dylan, az amerikai nyugtalanság krónikása és visszahúzódó vezéralakja szerzeményeiben fontos szerepet kap a politika, a szociális kommentár, a filozófia – irodalmi igényességgel megfogalmazva. Az ún. hippizmus zenei szószólói elsősorban a vietnámi háborúval szembeni ellenérzésüket fogalmazzák meg; a kor talán legfontosabb műve a témában az 1967-ben bemutatott *Hair* című musical (zene: Galt MacDermot, szöveg: James Rado, Gerome Ragni), amely azóta is nagy népszerűségnek örvend, akárcsak a Miloš Forman rendezésében elkészített filmváltozata (1970). Jamaicában a reggae a rasztafariánus mozgalom zenéje. Bob Marley, a stílus legismertebb képviselője dalaiban a társadalom szabadságát hirdeti, mind politikai, mind vallási szempontból.

A társadalmi mondanivalójú szövegek magyarországi történetében a rendszerváltás éveire (1989–90) meghatározó pontként, egyfajta korszakhatárként tekinthetünk. A *szocializmus időszakában* a rendszerrel való nyílt szembehelyezkedés még elképzelhetetlen volt. A hivatalos kultúrpolitika a dalszövegek esetében a nagy tömegekre való hatás miatt retteg, a „támogatott, túrt, tiltott” (TTT) kategorizálás, a cenzúra a korszak meghatározói. Gyakoriak a betiltások, a publikálás lehetetlenné tétele, a bebörtönzések, a dalszövegek szerző/előadói körében nem ritka a depresszió, az alkoholizmus. A magyar könnyűzenei élet kiemelkedő szerzői/előadói kényszerülnek hallgatásra, nem egy esetben az ország elhagyására, kivándorlásra. Az itthon maradtak „alkalmazkodnak” a rendszerhez, vagy megpróbálják kijátszani azt. A cenzúra kijátszása (a cenzor nem érti – vagy úgy tesz, mintha nem értené – a célzásokat, de a hallgatóság igen), a burkolt célzások, a képletes fogalmazás kényszere jótékony hatással van a művészi igényességre: nő a művek irodalmi értéke, színvonala, társadalmi hatása (pl. Balázs Fecő – Korál: *Kölykök a hátsó udvarból*).

A *rendszerváltás után* a cenzúra enyhülésével/megszűntével a dalszövegek konkrétabbak lesznek, a szokimondás azonban nem mindig válik a művek előnyére művészi és/vagy irodalmi szempontból. Az ebben, a napjainkig tartó korszakban született társadalmi témájú dalszövegek fő motívuma a fogyasztói társadalom bírálata. A dalokban megjelenik egyrészt a társadalom általános erkölcsi zullása (pl. Takáts Tamás: *Megvadult a világ*, Lukács László – Tankcsapda: *Agyarország*), de gyakori téma a kapitalista berendezkedés, a pénzügyi diktatúra (pl. Bereményi Géza – Cseh Tamás: *Pénzügyesek*, Závodi Gábor – Mex: *A lé a lényeg*),

vagy a pénz lélekromboló hatása (pl. Müller Péter – Sziámi: *Szomorú milliomos*, Szarka Tamás – Ghymes: *A pénz szaga – kelet-nyugati átjáró*). Sok dalszövegben jelenik meg a szegénység, a nyomor (pl. Bereményi Géza – Cseh Tamás: *Somlai Margit*, Földes „Hobo” László – Hobo: *Kőbánya Blues, Édes Otthon*). Kedvelt toposz a hétköznapi élet szürkesége, sivársága (pl. Arany Zsolt – Harap: *Nem túl jól*; Bornai Tibor – KFT: *Elmúltak az ünnepek*, Trócsányi Gergely – Hollywoodoo: *Üzenem anyádnak*), illetve a kisemberek butasága, az agyimosás (pl. Bornai Tibor – KFT: *Teca*, Trócsányi Gergely – Hollywoodoo: *Nyomd meg a gombot*, Földes „Hobo” László: *Kisember*, Závodi Gábor – Mex: *Semmi dal*, Pilu: *Szanaszét szolizott szingli*), a mindennapokban megjelenő reménytelenség, a kiüttlanság érzése (pl. Paksi Endre – Ossian: *Végállomás Motel*, Trócsányi Gergely – Hollywoodoo: *Forog a kerék*). A dalszövegek szerzői gyakran foglalkoznak aktuálpolitikai kérdésekkel (pl. Paksi Endre – Ossian: *Helyzetjelentés*, Nyerges Attila – Iserős Arcok: *Költők és kigyóbűvölők*, Kovács Ákos – Ákos: *Gépszabadság*, Földes „Hobo” László: *Circus Europa*), s a hazaszereget, a nemzeti öntudat kérdése is sok esetben tetten érhető (pl. Földes László – Hobo Blues Band: *Középeurópai Hobo Blues 2000*, Nyerges Attila – Iserős Arcok: *Zuhanó madár*, Kovács Ákos – Ákos: 1956).

2.2.6. A dalszövegek (mű)fajának megállapítása

A retorikai szituációtól függ tehát az *ügy milyensége*, ez pedig meghatározza a szónoki megnyilatkozás, a beszéd fajtáját, de kihát majd annak szerkezetére (érvelésre, terjedelmére) is. A beszéd fajainak megállapítása vitás kérdés – dalszövegek esetében a klasszikus, logikai alapú kategorizálás, a műfaji besoroláshoz hasonlóan nehézkes lehet, de érdekes vitákra nyújthat lehetőséget a magyarórákon. Ezen a ponton alkalmazható a fentebb (2.1.) említett RJR modell a gyakorlatban, hiszen a korábban megtanult, addig csak lírai műfajoknál alkalmazott kategorizálást a diákok a hozzájuk sokkal közelebb álló (dal)szövegeken végezhetik el, majd az így – a számukra élményszerűbb példákon keresztül – szerzett tapasztalatokat újra alkalmazhatják a „klasszikus”, kanonizált szépirodalmi szövegek vizsgálatára.

2.2.7. A dalszövegek szerkezetének és „érvelésének” vizsgálata

Bár az idők során a szövegek számos felosztásvariációja terjedt el, a különböző szövegeket (ahogyan a szónoki beszédek többségét is) alapvetően három fő részre tagolhatjuk: bevezetésre, tárgyalásra és befejezésre (Balázs 1985: 73). Ez a tagolás általában a dalszövegek esetében is alkalmazható. A *Most múlik pontosan* című szerzemény eredetileg öt versszakból áll (I. vsz. – *bevezetés*, II–IV. vsz. – *tárgyalás*, V. vsz. – *befejezés*), de a dal különböző feldolgozásaiban e szerkezetet megváltoztatták (az eredeti V. versszak helyébe a feldolgozások többségében a III. és IV. versszak kerül, de a Csík zenekar átíratában még a kezdő strófát is megismétli, új, kereset szerkezetet hozva létre ezáltal). A strukturált üzenet – azon belül az ismétlések, az ismerős mintázatok – segíti a szelektivitást: a hallgatóság úgy fogja fel az üzenetet, ahogyan a szónok, a dalszövegek esetében a szövegíró (és/vagy az előadó/a zenekar) akarja. A jól szervezett üzenet segíti a hallgatóságot, a közönséget a hézagok – *enthümémák* – kitöltésében is. A szerkezetnek mnemotechnikai funkciója (vö. Ong 1982/2010: 98–99) is van, bár a dalszövegeknél nem az érvek erős-gyenge-erős (ún. *nesztori*) sorrendben való elhelyezéséről lehet feltétlenül szó: az elrendezés elsősorban az előadást könnyíti meg, s amellyel a befogadásban, a megértésben is fontos szerepet játszhat, hiszen arra emlékezünk, amit először, és amit utoljára hallottunk.

Retorikai közhellyel élve a szerkezetnek érvelő hatása, bizonyító ereje van a szónoki beszédben, fontos az elrendezés (elsősorban az érveké). A beszéd érvelésének elemzése igencsak összetett művelet, melynek során szempontok egész sorát vehetjük figyelembe. Megvizsgálhatjuk, hogy logikai és/vagy érzelmi érvelésről van-e szó. A logikai haladású beszédekben is vannak érzelmi elemek, és az érzelmi haladású szónoklatokban is van logikai érvelés, a haladást erősítendő. A *Most múlik pontosan* című dal eredeti változatának érvelése inkább érzelmi, a szerkezeti változtatások miatt az említett feldolgozások érvelésében erősödik a logikai haladás. Az ismétlések segítik a szelektivitást: a hallgatóság a szónok szándékának megfelelően fogja fel az üzenetet. Ezért értelmezhetik sokan a dalt szerelmes, szakítóversként – amely értelmezés azonban az eredeti dalszöveg esetében hibás.

2.2.8. A dalszövegek stílusa – stílusnemek és stílusereyek a dalszövegekben

Fontos szempont lehet a stílusnemek, a stílusereyek megállapítása a dalszövegek elemzésekor is, ahogyan a magyarórákon általában, hiszen „a tanár mindennapi munkájához tartozik a nyelvhasználat fejlesztése, a kontextusos nyelvhasználat kialakítása, a stílustörések javítása” (Adamikné 2001: 294).

A klasszikus stílusnemeknek számtalan stílusárnyalata létezik, melyeket a dalszövegekben tovább színezhetsz az alkotó, illetve az előadás során az előadó egyénisége is. Cicerói olvasatban „ékszszóló” az a szerző/előadó lesz, aki dalában illően világos, a magyar nyelv szabályainak megfelelő, kellőképpen ékes, gyönyörködtetve bizonyít, s indítja meg hallgatóságát. A dalszövegek irodalmi igényessége meglehetősen változó, a társadalomkritikus témákat feldolgozók esetében ennek okait fentebb vázoltam (l. 2.2.5.). Az ilyen típusú szerzemények legfőbb jellemzői és stílusesszékzei:

a) a szókimondás (pl. Schuster Lóránt – P. Mobil: *Dől a lé*, Lukács László – Tankcsapda: *Jönnek a férgek*)

„Meg az öccse, akinek (ha) pénz
kell a cuccra,
Beléd rakja a kést.
De mielőtt elkapnák a yardok,
Bekap egy aranylövést.

Meg a bedesz-kázott ablakai
A halált hordozó háznak,
A nyomorregyedik büze,
Ahol a háromévesek fájznak.”

(Lukács László – Tankcsapda: *Jönnek a férgek*)

b) az irónia, a humor (pl. Bereményi Géza – Cseh Tamás: *A nagy etetőben*, Závodi Gábor – Mex: *A háromfejű nő*, Geszti Péter: *Költő-troll*)

„Volt esze bőven,
Hogy olyan nőnek
Nyúlt be időben
A nagy etetőben,
Hogy annál nincs följebb.” (Berményi Géza – Cseh Tamás: *A nagy etetőben*)

„Mint egy verbális dzsentri, ki költene, de csak kéreget,
a szöveged egy sémát ismer csak, és lépeget, lépeget, lépeget.
A kéreget kaparod csak, nem bent a lényedet.

»Tövit töröm, s a gallya jut...« – Attilát ismered?» (Geszti Péter: *Költő-troll*);

c) a szójátékok, a nyelvi leleményesség, a virtuozitás (pl. Sztevanovity Dusán – Zorán: *Sohase higgyetek a szemeteknek*, Máté Szabolcs – Sub Bass Monster: *Mr. Slota*)

„Óh ne, óh ne, sohase higgyetek a szemeteknek

Néhány földön jártam
Néhány cirkuszt láttam
Itt a piros, ott a piros

Itt úgysem lehetsz túl okos” (Sztevanovity Dusán – Zorán: *Sohase higgyetek a szemeteknek*)

„Pedig egy verbális köldökzsinór, ami minket összeköt,
Ó ez a csodálatos magyar anyanyelv mindenek előtt...”

Hatalmi harcok, na meg a politikai taktika,
Békés népeket sikerül egymás ellen hangolnia.
Sebzett a nemzet, a nyálcsorgató farkasok,

Belülről a férgek falják, kívülről a farkasok...” (Máté Szabolcs – Sub Bass Monster: *Mr. Slota*);

d) a költőiség, az irodalmi igényesség, az egyedi szóképek, szimbólumok használata (pl. Kovács Ákos – Ákos: 1956, Szarka Tamás – Ghymes: *A pénz szaga – kelet-nyugati átjáró*, Kis Tibor – Quimby: *Most múlik pontosan*, Lovasi András – Kispál és a Borz: *Zsákmányállat*)

„Piros a vér, az eskü fehér

De a gyom bizony zölden virít” (Kovács Ákos – Ákos: 1956)

„Zsákmányállat máját mosod

Egy névtelen patakban,

Körülfött olajfoltok

Mézeskalácscsív alakban.” (Lovasi András – Kispál és a Borz: *Zsákmányállat*)

„Aranyos a burok,

Túl az üvegen a szépek és gazdagok,

Koldusok, vagyionok,

Egymásba harapva, mint a fej és a farkok.”

(Szarka Tamás – Ghymes: *A pénz szaga – kelet-nyugati átjáró*).

2.2.9. Az előadásmód megállapítása és vizsgálata a dalszövegeknél

„Amikor megkérdezték Démoszthenészről, hogy a szónoklásban mi az első, az előadásmódnak adta az első, a második és a harmadik helyet.” (Cicero – idézi: Nemesi Attila László. In: Adamik Tamás (főszerk.) 2010: 311) Az ókori retorikusok tehát a szónok legfontosabb feladatának tartották az előadásmódot (*ponuntiatio*), mely szorosan összetartozik az emlékezetbe véséssel, a memóriával (*memoria*).

A dalszövegek zenével válnak teljes értékűvé, így az előadásmód megállapítása kiemelt szempont lehet elemzésükkor, és a tanórákat is élményszerűvé, színessé tehetjük a „hangzó szövegekkel”. A zene a nyelvhez hasonlóan kommunikál, egymáshoz kapcsolódó összetevőkön és ezek artikulált előadásmódján alapul. A zeneműveket elemezhetjük a szónok feladatai szerint, hiszen a zenei előadás a szónokéhoz hasonlatos (vö. Adamik (főszerk.) 2010: 1292–1297).

A *Most múlik pontosan* című dal a Quimby zenekar jellegzetes hangzásával (karakteres, férfi ének, „koszos” gitárhangzás, fúvósok, vonósok) életre keltett sejtelmes, bizarr szövegvilága a Csík zenekar előadásában /megjelent az *Ez a vonat, ha elindult, hadd menjen...* c. lemezen (2008)/ a női ének, a beemelt népi motívumok és hangszerek hatására a tánccházak, fonók örömmzenévé lényegült. Janicsák Veca ugyanezt a dalt /megjelent az *első X* c. lemezen (2010)/ a zongora és a hegedű házasításával szerelmi balladaként interpretálja. A szöveg írott formájában (l. **6.** – *kiemelések tőlem*) a központosítás hiánya szintén az értelmezési lehetőségek számát növeli.

2.2.10. Hatás, hatáskeltés

A dalszövegek esetében az előadásmóddal szorosan összefügg a hallgatóságra tett hatás, ami alapján Kenneth Burke a forma öt típusát határozta meg: *szillogisztikus, kvalitatív haladás, konvencionális, ismétlődő, alkalmi vagy kisebb formák* (vö. Burke 1968: 123–183).

A *Most múlik pontosan* című dalban és említett interpretációiban a *kvalitatív haladás* (ti. a szöveg az elmet egyik pszichológiai állapotától a másikig hullámzó vagy egyenes vonalon vezet) eltérő. Lélekemelő a szöveg *intertextuális jellege*, az áthallások /a dalszövegben (l. **6.**) aláhúzással kiemelve/: megidéződik a bibliai Éden, József Attila (II. vsz.), ill. Juhász Gyula *Anna örök* c. versének gondolatai (IV. vsz.). Az *ismétlődő forma* kreatív redundanciával közvetít egy gondolatot. Az eredeti *nyitóformula* /I. vsz./ a feldolgozásokban *záró-formulaként* funkcionál, új értelmet adva a dalnak. *Gondolatalakzatok* alig, *szóképek* /a dalszövegben (l. **6.**) félkövérrrel kiemelve/ annál nagyobb számban fordulnak elő. A dalszövegek – akár retorikai – elemzése során rámutathatunk, hogy a stíluseszközök többek „díszítőelemeknél”: komoly érvelő, logikai szerepük is van, élményszerűvé tehetik a közlést, közösen asszociált kulturális mintákat hívhatnak elő – lehetővé tehetik az átjárhatóságot a racionális és emocionális között.

A dalszövegek a *konvencionális formáinak* (tér-, időbeli, ok-okozati stb. elrendezés) elemző bemutatása – ahogyan a dalszerzők *ethosának* vizsgálata is – mindenképpen hálás feladat lehet a tanórákon, s egyben egy kiterjedtebb kutatás anyagául is szolgálhat.

3. Tantárgyi kapcsolatok

A dalszövegek beemelése a tanórákba kiváló lehetőséget nyújthat az átjárásra a különböző tantárgyak között.

3.1. Irodalom – a dalszöveg mint irodalmi műalkotás

Költői eszközök a dalszövegekben. Irodalmi igényesség/igénytelenség. Intertextualitás a dalszövegekben. Elemzési feladatok.

3.2.1. Magyar nyelv – a dalszöveg mint nyelvmélt

A szókészlettan, a nyelvhasználat változásai a „nyelvméltékben”. Forráselemzés.

3.2.2. Magyar nyelv – a dalszöveg mint retorikai szöveg (beszéd)

Retorikai beszédek felépítése, a szónok feladatai. Az előadásmód. A retorikai elemzés.

3.3. Történelem – a dalszöveg mint kordokumentum

A társadalmi és/vagy politika berendezkedés, változások (pl. a rendszerváltás korában) megjelenítése a „kordokumentumokban”. Forráselemzés.

3.4. Ének–zene – a dalszöveg, a dal mint könnyűzenei mű

A könnyűzenei művek megismerése, elhelyezése a zenei kánonban. Zene és szöveg szoros kapcsolata, kölcsönhatásuk. Értelmezési, elemzési lehetőségek, feladatok.

4. Dalszövegek korpusza – segédanyag, forrás a dalszövegek tanításához

A következő internetes oldalak nyújtotta lehetőségek kihasználásával a tanórákat színéssé tehetjük, a szükséges technikai háttér (interaktív tábla, multimédiás tanterem stb.) megléte esetén a modern kor elvárásainak is megfeleltethetjük (vö. Gonda 2008). A tanórákon használt tematika alapján akár összeállíthatunk egy nyomtatott dalszövegekből álló „*Dalszöveggyűjteményt*” is. Ennek összeállításával megfelelhetünk a befogadás-központú irodalomtanítás elvárásainak is, hiszen a szerkesztés során a diákok olvasói és ez esetben (könnyű)zenei tapasztalataira is építhetünk. Emellett anélkül engedünk nagyobb teret a diákok saját választásainak, javaslatainak, reflexióinak, hogy közben lemondanánk a klasszikus, kanonizált művek olvastatásáról, ti. a dalszövegek elemzése során a korábbi ismereteiket alkalmazhatják a diákok, illetve a korábban tárgyalt, „hagyományos” szépirodalmi művekkel hasonlíthatják össze azokat.

4.1. Zeneszöveg.hu – „Ahol a dalszövegek laknak” (1)

Folyamatosan frissülő, többfunkciós keresőprogrammal rendelkező internetes oldal, melyen a legtöbb magyar (és sok külföldi) dalszöveg megtalálható. Számos előadóról, zeneszerzőről, szövegíróról tudhatunk meg a dalok, dalszövegek értelmezése szempontjából érdekes adatokat. A dalok többségébe bele is hallgathatunk, de akár le is tölthetjük a kiválasztott dalokat s azok szövegét. Az oldal felhasználóbarát, a fiatalság igényeit szem előtt tartva további szolgáltatásokat is kínál (zenei, kulturális programajánló, fórum stb.).

4.2. Dalszöveg.hu – „Magyar és külföldi előadók dalszöveggyűjteménye” (2)

Az előzőhöz hasonló felépítésű és tartalmú internetes oldal, de a magyar dalszövegek mellett a nemzetközi könnyűzene világából is merít.

5. Összegzés

A diákság igényei, elvárásai megváltoztak az iskolával, a tanárokkal, a tanítással és a tanítási módszerekkel kapcsolatosan. Változás nem a modern taneszközök használatától várható, sokkal inkább a tanulási helyzetek, módszerek újjászervezésétől és a tanárok reflexivitásra és az önreflexióra képessé tevő kompetenciáitól (Pethőné 2005: 60). A tanítás minősége, sikere alapvetően a pedagógusokon múlik. A tanulás a tudás megváltozásaként értelmezhető, vagyis nemcsak hozzáteszünk a már meglévőhöz valamit, hanem a tanulási folyamatban a tudás mint rendszer változik meg, s a tanulás, mint konstruktív folyamat, elsősorban a környezettel való interakció révén megy végbe (vö. Csapó 2002).

A dalszövegek tanórakra emelése, elemzésük kiváló lehetőséget nyújthat az átjárásra a retorika és az irodalom, illetve más tantárgyak, társadalomtudományok között. A dalszövegek elemzése során a diákok túlléphetnek a tananyag passzív befogadásán – így újraértelmezhető a magyartanárok szerepe, melyet a kritikai gondolkodás, valamint a konstruktív, befogadásközpontú tanítás napjainkban egyaránt megkíván.

„A többi csak irodalom.” (Paul Verlaine)

6. Melléklet – a tanulmányban részletesebben elemzett dalszöveg

Quimby: *Most múlik pontosan* [zene és szöveg: Kiss Tibor; *Kilégzés* c. lemez (2005)]

(I.) *most múlik pontosan
engedem hadd menjen
szaladjon kifelé belőlem gondoltam egyetlen
nem vagy itt jó helyen
nem vagy való nekem
villámlik mennydörög
ez tényleg szerelem*

(II.) *látom hogy elsuhan felettem egy madár
tátongó szívében szögesdrót csőrében szalmaszál
magamat ringatom
míg ő landol egy almafán
az Isten kertjében
almabort inhalál*

(III.) *vágtatnék tovább veled az éjben
az álmok foltos indián lován
egy táltos szív remeg a konyhakésben
talpam alatt sár és ingovány*

(IV.) *azóta szüntelen
őt látom mindenhol
meredten nézek a távolba
otthonom kőpokol
szilánkos mennyország
folyékony torz tükrök
szentjánosbogarak
fényében tündököl*

(V.) *egy indián lidérc kísért itt bennem
szemhéjain rozsdás szemfedő
a tükrökön túl fenn a fellegekben
furulyáját elejti egy angyalszárnyú kigyóbüvölő*

Irodalom:

Aczél Petra – Bencze Lóránt 2001. *Mikor Miért Kinek Hogyan – Hatékonyság a nyelvi kommunikációban II/I–II.*, Budapest: Corvinus Kiadó.

Adamik Tamás (főszerk.) 2010. *Retorikai lexikon*. Pozsony: Kalligram.

Adamik Tamás 1989. A szöveg értelmezése. In: Havas László (szerk.): *Bevezetés az ókortudományba I.* Debrecen: KLTE BTK, 37–65.

Adamikné Jászó Anna 2001. *Anyanyelvi nevelés az ábécétől az érettségiig*. Budapest: Trezor Kiadó.

Adamikné Jászó Anna 2006. *Az olvasás múltja és jelene*. Budapest: Trezor Kiadó.

Adamikné Jászó Anna 2011. A szövegértő olvasás fejlesztésének új lehetősége: a retorikai elemzés. In: *Könyv és Nevelés* 2011/4.

http://olvasas.opkm.hu/portal/felso_menusor/konyv_es_neveles/a_szovegerto_olvasas_fejlesztesenek_uj_lehetosege_a_retorikai_elemez

- Antalné Szabó Ágnes 2003. Az anyanyelvi nevelés új stratégiái. In: *Magyar Nyelvőr* 4. <http://www.e3.hu/~nyelvor/period/1274/127405.pdf> (2012. augusztus 25.)
- Bárczi Géza 1996. *A magyar nyelv életrajza*. Budapest: Gondolat.
- Bárdossy Ildikó – Dudás Margit – Pethóné Nagy Csilla – Priskinné Rizner Erika 2002. *A kritikai gondolkodás fejlesztése. Az interaktív és a reflektív tanulás lehetőségei*. Pécs–Budapest: Pécsi Tudományegyetem.
- Bencze Lóránt 2003. Stephen Toulmin és a bizonyítás természete. In A. Jászó Anna – Aczél Petra (szerk.): *A modern retorikai bizonyítás*. Budapest: Trezor Kiadó, 13–29.
- Burke, Kenneth 1968. *Counter-statement*. Berkeley: University of California Press.
- Corbett, Edward P. J. 1969. (ed.) *Rhetorical Analyses of Literary Works*. London–Toronto: Oxford University Press.
- Csapó Benő 2002. *A tudás és a kompetenciák*. <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=konf2002-e-Csapo>
- Cserhalmi Zsuzsa 2000. *Amit az irodalomtanításról tudni kellene...* Budapest: Korona Kiadó.
- Genette, Gérard 1996. Transztextualitás (ford.: Burján Mónika). In: *Helikon* 1–2: 82–90.
- Gonda Zsuzsa 2008. Az interaktív tábla alkalmazása az anyanyelvi órán. *Anyanyelv-pedagógia*. <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=46> (2012. augusztus 16.)
- Héjjas Barbara 2004. A fiatalok társadalomképe dalszövegek tükrében. In: Pászka Imre (szerk.) *A látóhatár mögött. Szociológiai tanulmányok*. Szeged: Belvedere Meridionale, 11–52.
- Kádárné Fülöp Judit 1997. Irodalmi kánon és magyar pesszimizmus. *Magyartanítás*. 5: 12–17.
- Ong, Walter J. 1977. *Interfaces of the Word – Studies in the evolution of consciousness and culture*. Ithaca–London: Cornell University Press.
- Perelman, Chaim 1977/1982. *The realm of rhetoric*. Notre Dame – London: University of Notre Dame Press.
- Pethóné Nagy Csilla 2005. *Módszertani kézikönyv. Befogadásközpontú és kompetenciafejlesztő irodalomtanítás a gimnáziumok és szakközépiskolák 9–12. évfolyánában*. Budapest: Korona Kiadó.
- Plett, Heinrich 1988. Retorika és stilisztika. Ford.: Vigh Árpád. In: Kanyó Zoltán – Sfiklaci István (szerk.): *Tanulmányok az irodalomtudomány köréből*. Budapest: Tankönyvkiadó 131–167.
- Szapu Magda 2002. *A zárkorszak gyermekei. Mai ifjúsági csoportkultúrák*. Budapest: Századvég Kiadó.
- Szepes Erika – Szerdahelyi István 1981. *Verstan*. Budapest: Gondolat.
- (1) <http://www.zenezsoveg.hu/>
- (2) <http://www.dalszoveg.hu/>

A részletesen elemzett dalszöveg:

Quimby: *Most múlik pontosan* [zene és szöveg: Kiss Tibor; *Kilégzés* c. lemez (2005)]
<http://www.quimby.hu/?p=lemez&id=15#5> (2012. 07. 20.)

* * *

Kelemenné Széll Zsuzsanna

A makói Espersit-ház

1. Az épület

Az 1898-ban épült ház jellegzetes makói épület. Közel a városközponthoz, mégis csendes környezetben áll. Paraszt-polgári gazdaház ez, mely a makói József Attila Múzeum szomszédságában található. Az eklektikus stílusú épület az utca és a környék egyik legszebb és legjobb állapotban megmaradt háza.

A házat az 1800-as évek végén Szabó Sámuel építtette, aki helybéli nagygazda volt. S bár anyagi gondjai nem voltak, de még módos emberként is anyagi erőfeszítést kívánt tőle egy ilyen ház felépítése. Ezért a nagyszabedű bankhoz fordult, hogy bankkölcsönt vegyen fel a felmerülő költségek kifizetésére. Nem volt azonban fedezete a bank felé, így belebukott a vállalkozásba. Nem sokkal később, 1904-ben, Bíró Ferenc vásárolta meg az épületet. Ő is módos ember volt a városban, később a Makói Gazdasági Egyesület alelnöke lett. Bíró Ferenc készítette el később a házhoz toldott két alsó épületet. Ő maga nem sokat lakott itt, azonban ha a városba jött, akkor a piaci napokon itt pihent meg. Az év nagy részét ugyanis tanyáján töltötte, s ebbe a házba csak mintegy hazalátogatott a tanyájáról. A felső lakást, míg ő távol volt, hasznbérbe adta ki. Ez a mai albérletnek megfelelő épülethasznosítás. Célja az épület állagának megóvása, valamint természetesen az anyagi haszon megszerzése is. Miközben ő mindennapi gondokkal foglalatoskodott, családi élete megromlott. Hosszú és igen bonyolult családi bonyodalmak közepette végül az épület a felesége tulajdona lett. Az épületet ő felügyelte, gondozta. Miután Bíró Ferencsel véget ért a házasságuk, ismét férjhez ment. Házasságot kötött Sipos Istvánnal, s a házat bérbe adta. A bérlő Espersit János lett, aki tizenhét évig, azaz 1912 és 1929 között tőle bérelte az egész házat. Miután berendezkedett, a családtagok a következőképpen lakták a házat: a felső épületrészt önmagának rendezte be Espersit János. Az épület középső részében helyezte el édesanyját, míg a

ház alsó részében gyermekei laktak, János és Mária, azaz Caca. Ha a családhoz vendégek érkeztek, akkor azokat is itt szállásolták el.

Espersit János halála után a házat Bíró Ferenc törvényes örököse, Csenei Kristófné Bíró Erzsébet örökölte. Mivel az örökösnek a házra nem volt szüksége, eladásra kínálta fel. Tőle 1976-ban vásárolta meg a Makó Városi Tanács Művelődési Osztálya. Nem titkolt célja egy irodalmi jellegű emlékhely kialakítása volt. Művészetet, irodalmat szerető, tisztelő emberek összefogása és a város támogató segítségével Espersit János születésének centenáriumán, 1979. január 18-án avatták föl a város újonnan létesített irodalmi kiállítóhelyét.

A város tulajdonába került épületet megpróbálták a lehető legkevesebb átalakítással használhatóvá tenni (Dr. Tóth, 2000). Külső utcafrontja megmaradt eredetiben. A hatablakos, oszlopfővel díszített falak eredeti formában láthatók. A helyreállított lizénák három részre bontják a külső fal-felületet, mintegy jelezve, ebben a házban három szoba épült az utca felé. Eredetiben hagyták meg a lábazatot és a koronázópárkányt is. A nagyon egyszerű ablakkeretek még a régiek, bár átfestéskor már új színt kaptak: az eredeti zöld festés helyett barnák lettek. Az utcafront színét ugyanígy megváltoztatták, mert a fal eredetileg sárga volt, ma zöld színt kapott. Érdeemes a nagykapu kialakítását is szemügyre venni, hiszen jellegzetes része az ilyen típusú házaknak. Sikertült eredetiben megőrizni ezt is, így ma is gyönyörködhetünk a gerendás kapu feletti timpanonban. Sajnos az eredeti színt itt is megváltoztatták, zöld helyett az ablakokkal harmonizáló barna festést tettek rá.

Az épület belső részében is kisebb átalakítások történtek, de összességében sikerült a hely eredeti kialakítását megőrizni. Az L alakú főépület eredeti felosztású, csupán néhány ajtó helyét változtatták meg, és a folyosó középső feljáróját szüntették meg. Megmaradt a főépülethez az udvar felől épített téglapilléres, üveges folyosó is (Dr. Tóth, 2005). A szobák deszkapadozatát parkettára cserélték ki. Megváltoztatták az épület fűtését is, a régi kályhafűtést kicserélték etázsűtésre, és a ma látható cserépkályha sem itt állt, ahol ma láthatjuk. Az udvart terméskövel rakták ki. A napjainkban itt látható filagória azonban nem tartozott az eredeti épülethez, azt néhány éve hozták át az Úri utca 4. szám alól a Bánffy-házból. A ház ma otthont ad Varga Imre szobrászművész alkotásának, a kalapos József Attila-szobornak, melyet az udvaron helyeztek el. 1979-ben avatták fel. A nagykapu melletti falon pedig Lapis András Dunánál című domborműve látható. Mindkettő az utókor tisztelgése a nagy elődök előtt.

2. Espersit János

Espersit János 1879-ben született a Torontál vármegyei Nagyszentmiklóson egy tizenkét gyermekes foltozósabó családjában. Neves helyen született, hiszen ez a település adta a magyar kultúrának a nyelvész és költő Révai Miklóst, valamint Bartók Bélát is. Espersit az elemi és a polgári iskoláját már Makón végezte el, majd 1898-ban a hódmezővásárhelyi gimnáziumban tett érettségi vizsgát (Péter, 1955). Bár nem volt igazán jó tanuló gyerek, de a számára érdekes és kedvelt tár-

gyakból jól teljesített. Az iskola Petőfi-önképzőkörének munkája, az itt folyó tevékenység, az itt érezhető kulturális szellemiség döntő volt számára. Verseket szavalt, pályadíjakat nyert, ifjú könyvtárosként segédkezett. Később Tornyai János és Endre Béla baráti körének lett a tagja. Őszintén lelkesedett az itt folyó munka, az irodalom, a művészetek iránt. Közben jogot tanult, a Vásárhelyi Reggeli Újság szerkesztőjeként dolgozott.

14 évet töltött Hódmezővásárhelyen, majd visszatért Makóra. Ügyvédjelölt lett, s újságírással is foglalkozott. Később Justh Gyula függetlenségi párti makói lapját szerkesztette, a Makói Újságot. Ekkor már a város politikai és művészeti életének ismert alakja (Varga, 1979). 1909-ben ő rendezett elsőként a városban tárlatot Tornyai János képeiből. Nem sokkal később pedig, 1912-ben Endre Béla képeit mutatta be. Megnyitotta önálló ügyvédi irodáját és tagja lett az Országos Köztársasági Pártnak is. 1913-ban megismerte Juhász Gyulát, aki Makóra került tanítani.

Az első világháború után is a polgári demokrácia és a liberalizmus eszméit vallotta. Sajátos mecénás szerepet töltött be a város életében, amit irodalomtörténeti jelentőségüknek tart az utókor (Varga, 1979). Műpártolói munkája ugyanilyen jelentős. Cikkeket, kritikákat írt a helyi újságokban, de emellett képzőművészeti előadásokat tartott, saját képgyűjteményében közel száz festmény, grafika, kisplasztika található. Ezek a művek kortárs alkotók munkái. 1925-ben pedig országos visszhangot kiváltó nyári művésztelepet szervezett Rudnay Gyula növendékei számára.

Értekes és nagyon tartalmas, példaértékű élete fájdalmasan rövid volt. Hirtelen halála megdöbbentette az őt ismerőket. 1931-ben szívhalál vetett véget életének.

3. Az Espersit-ház termei, kiállításai

A múzeum jellegű épületben öt szoba található, leglátványosabb az első kettő. A házban állandó kiállítások láthatók. Ezek a kiállítások a 20. század eleji makói szellemi életet, valamint József Attila, Juhász Gyula és Móra Ferenc makói kötődését mutatják be. Emellett a ház középső részében egy összenyitott helyiségben előadótermet alakítottak ki. Itt található meg a múzeum folytonosan gyarapodó hang- és filmarchívumát. Ugyanitt lehetőség van az ide érkező csoportoknak irodalmi foglalkozások tartására is.

3. 1. A „Hősi bajnok”

Az első szoba a „Hősi bajnok” nevet viseli. Az elnevezés a ház tulajdonosára, Espersit Jánosra és baráti körére utal. Espersit ugyanis a legjelentősebb alakja volt a makói értelmiségi csoportnak. Annak a baloldali szellemiségű, felvilágosult, haladó eszméket valló közösségnek, mely befogadta az akkor még ifjú József Attilát (Varga, 1979). A ház pedig ilyen baráti kör és tulajdonos mellett nem is lehetett más, mint a Dél-Alföld egyik legjelentősebb szellemi és politikai központja. A szoba rájuk emlékeztet.

Juhász Gyula ekképpen jellemezte az igaz társat, a jó barátot, a hű bajtársat, Espersit Jánost: „Ez a nagyon kedves, minden gondolatomat kitaláló és minden szeszélyemet honoráló mecénás nem volt se gróf, se báró, még csak bankár sem volt, sőt ellenkezőleg. Költő volt az én pártfogóm, aki szép versek írása helyett szép dolgokat művelt egész életében: az igazságot kereste és védte, a szabadságot imádta és akarta, nem azt a szabadságot, amely az ölés jogán uralkodik, hanem azt, amelyik a testvéri ölelés révén mindnyájunkat boldogít.”¹

A szobában találjuk a baráti kör tagjait bemutató képeket. Köztük az egyik legismertebb Könyves Kolonics József ügyvéd képe. A baráti kör értelmiségi tagjai közül az ő életútja a legteljesebb. Politikusként eljutott a munkásmozgalomig. Egy időben még a szociáldemokrata párt tagja is volt, de a város életében is nagyon fontos szerepet játszott. A felszabadulás után ő lett Makó város polgári városparancsnoka. A baráti körbe tartozott még Kesztnér Zoltán villanytelep-igazgató, dr. Diósszilágyi Sámuel kórházi főorvos, dr. Kiss Károly ügyvéd, dr. Fried Ármin fogorvos, Bittó Gyula kalaposmester, de nem feledhetjük ki a sorból Juhász Gyula, Móra Ferenc nevét sem. Találunk közöttük tanárokat, ügyvédeket, művészeket, orvosokat, költőket, haladó szellemű radikálisokat. Kik is voltak ők valójában?

¹ Juhász Gyula visszaemlékezése Espersit Jánosra. Részlet a kiállítás anyagából.

Kesztnér Zoltánról tudjuk, hogy a nagy nyilvános politikai szereplésektől távol tartotta magát, azonban igen művelt, rendkívül olvasott ember volt, aki tájékozottságban, tudásban és műveltségben Juhász Gyula és Espersit János méltó társává vált: jó szakember, nagy tudású, okos művelt ember. Eredeti foglalkozása szerint iparművész volt, de fafaragással, fémdomborítással és különleges könyvkötészettel is foglalkozott. Mindemellett kitűnően sakkozott is. A fiatal József Attila az ő társaságában töltötte a legtöbb időt.

Dr. Diósszilágyi Sámuel kórházi főorvosként dolgozott. Az ő lakásán töltötte ideje nagy részét Móra Ferenc. Képe mellett láthatjuk az azóta lebontott Hollósy Kornélia Színház képét. Ugyanis a „nemzet csalogányáról”, Hollósy Kornéliáról írt monográfiát. *Orvosi intelmek* címmel aforizmákat jelentetett meg, melyek saját korában nagyon népszerűnek bizonyultak. Dr. Friedl Ármán szenvedélyes politikus, Kossuth-párti vezérférfi volt. Kiváló szervező, agilis egyéniség, csupa tűz, csupa lelkesedés jellemezte. A párt diplomatájának nevezték, nem véletlen. Otthon viszont lakása teli volt könyvekkel, iratokkal, művészeti kiadványokkal. Német szociológiai munkákat olvasott, orvosi szakfolyóiratokat, magyar szépirodalmi és történelmi műveket.

A baráti kör nemcsak szellemi és kulturális csoportként működött, hanem néhány tagja a köztársasági eszmék harcosává is vált. 1912-ben megalakult az Országos Köztársasági Párt, amelynek alelnökévé Espersit Jánost választották (Pölöskei, 1994). Tudjuk, hogy a párt alakuló közgyűlését is itt szerették volna megtartani, de az akkor ide látogató trónörökös miatt nem lehetett megtartani. A második közgyűlést már Espersit lakásán tartották. Ezt a gyűlést azonban a rendőrség feloszlatta, s ez országos felháborodást váltott ki (Pölöskei, 1994). Még Ady Endre is megemlékezett erről az eseményről *Csillagos, vén csatalovak* című versében. A versben ekkor nevezte Makót „hősi bajnok”-nak. A vers szövegét az 1. számú melléklet tartalmazza.

Ugyanebben a szobában találunk megemlékezést Espersit János művészetpártoló tevékenységéről is. Espersit élete során ugyanis sokat tett azért, hogy a vidéki kisvárosban érdeklődést ébresszen a művészetek iránt. Nagy művészetkedvelő lévén 1909-ben Tornyai János festő képeiből kiállítást rendezett a városban, majd 1912-ben Endre Béla műveiből rendezett egy tárlatot. Nevéhez fűződik az 1925–27-ben Makón megrendezett nyári képzőművészeti gyakorlat is, melyre a Képzőművészeti Főiskola növendégeit hívta meg, Rudnay Gyula vezetésével. Olyan sikere volt ennek, hogy a következő években Szegeden, majd Hódmezővásárhelyen is rendeztek hasonlókat. Espersit maga képzőművészeti előadásokat tartott, neves gyűjteményt hozott létre a saját maga által vásárolt és ajándékba kapott alkotásokból. Ebben közel száz festmény, grafika, kislasztika volt. Nagy részük a kortárs művészek alkotása, olyanoké, mint Rippl-Rónai József, Rudnay Gyula, Barcsay Ede, Endre Béla, Vén Emil, Gulácsy Mihály.

Ugyanebben a szobában láthatjuk azokat a makói újságokat, lapokat, melyek napvilágot láttak ebben az időszakban a városban. Ezek között vannak színházi, irodalmi, gazdasági lapok, de van köztük megyei hivatalos lap, sportújság és egyházi újság is. A korabeli lapok néhány példánya azért is érdekes és figyelemre méltó, mert némelyikben Juhász Gyula, Móra Ferenc és József Attila írása is megjelent.

A színházi és zenei életet bemutató kiállítás is itt látható. A Hollósy Kornélia Nyári Színház évente több mint 150 előadást tartott. Leginkább operetteket és népszínműveket, de előadtak itt operát és drámákat is. 1925-től pedig rendszeresen hangversenyeket rendeztek a városban. Ezek egyikén Bartók Béla is fellépett.

3. 2. „A meghitt kultúrbarlang”

A 2. szoba Espersit férfitársának nevezett helyiségét mutatja. A szobát ő maga nevezte így: férfiszoba. Ma inkább dolgozószobának hívnánk. Sajátos hangulatú helyiség, teli képekkel, festményekkel. Az itt látható berendezés Kertész Aladár helyi asztalosmester munkája. A szoba a leghangulatosabb terme a háznak a mai napig is. Nem véletlen, hogy az itt idejét töltő Juhász Gyulát is megfogta ez a légkör. Az 1913-ban az *Érdekes Újságban* megjelent fénykép már Juhász Gyula soraival dicséri ezt a helyet:

„Ennél szebb, hangulatosabb, munkára, alkotásra serkentőbb lakást még nem láttam. Dolgozószobáját engedte át nekem, és ebben a meghitt kultúrbarlangban írtam meg több dolgomat, kisregényemet, egyfelvonásosomat, novellákat és sok-sok verset. Leírhatatlan és utánozhatatlan kedvességgel vett körül, az életét rendezte át, hogy minél zavar-talanabban dolgozhassak.”²

Talán a legszembetűnőbb a szobában az az ellentét, amely az íróasztalon látható. Espersit János a baloldalra egy öreg halálfejet tett ki, a másik oldalon lánya fényképe látható. Két ember, két kor, két ellentét. Ez önmagában is megihlette az itt tartózkodó költöket. Juhász Gyula így írt erről:

*„Öreg halálfej és egy ifjú leány
Arcképe áll az íróasztalon,
És mind a kettő mosolyog reám,
És mind a kettőt szeretem nagyon.”*

(2. sz. melléklet)

A másik feltűnő dolog az, hogy a falak roskadásig teli voltak, vannak könyvekkel és festményekkel. Kissé olyan ez a szoba, mintha könyvtárszoba lenne, de olyan is, mintha kiállításra érkezünk. Városszerte beszéltek ugyanis, hogy Espersitnek milyen példás értékű könyvtára, gyönyörű könyvtárszobája van. Szépirodalmi, vallástörténeti, szociológiai, művészettörténeti, filozófiai művek mellett jogi, zenei és közgazdasági könyvek tartoztak a széles látókörű házigazda könyvtárába (Köszegfalvi-Borus, 2000). Széleskörű érdeklődését mutatja, hogy szép számban találhatók itt német nyelvű, latin, francia, angol és spanyol nyelvű kiadványok is. Mindezek mellett találunk még folyóiratokat, évkönyveket, kalendáriumokat, melyek még kiegészítik a gazdag gyűjteményt.

*„A' régi és új bölcsek és poéták
Sok művei díszítik polcaid;
S magasb' körökbe vitt a' tiszta hit
S ihlet, feledvén e borús planétát.”*

(3. sz. melléklet)

1932-ben Vásárhely városa egy árverésen megvásárolta ezt az értékes könyvtárat. Közel 1900 kötet került így a szomszédos város könyvtárának tulajdonába, néhány darabja a Bethlen Gimnázium könyvgyűjteményébe (Péter, 2008). Sajnos egy része a könyveknek szétszóródott.

A szoba falait telirakták festményekkel. Olyan ez a helyiség, mintha múzeum is lenne. A kép-gyűjteményére oly büszke Espersit maga is beszámolt róla, milyen csodálatos alkotások gazdagítják e páratlan anyagot. Rudnay neki dedikált képein túl említhetjük Rippl-Rónai, Endre Béla, Gulácsy Lajos, Tornyai János, Károlyi Lajos, Barcsay Jenő, Istokovits Kálmán, Bodzássy István, Weisz Emilió, Várady Gyula, Widder Ödön, Zombori Lajos, Nyilassy Sándor nevét is. Sajnos kép-gyűjteményének csak a töredéke vészelt át az elmúlt éveket. A festményeinek egy részét még ő maga adta zálogba Grosz Henrik tanítónak. Grosz azonban nem tért vissza a deportálásból, így a képek nagy részének nyoma veszett. A még el nem zálogosított festményeket Espersit Mária vásárolta vissza. Jelenleg 37 festmény van a makói múzeum birtokában.

3. 3. „A szent csöndben”

A szoba Juhász Gyula és Móra Ferenc nevéhez köthető. Bemutatja a költő Makón töltött éveiben született verseit, életének néhány pillanatát. Olvashatunk arról is, hogyan érezte magát itt, míg tanárnaként a gimnáziumban dolgozott.

Tudjuk, hogy Szakolcáról helyezték át ide a költőt 1913 májusában. Nehezen jött el a végekre, ahogyan ő nevezte, de hamar megkedvelte a várost. Olyannyira, hogy ide később is szívesen jött vissza. A fennmaradt írások közt olvashatjuk, hogyan emlékszik a városra:

„Sok helyen jártam, sok embert megismertem, de kis helyen ennyi igaz embert, mint Makón, nemigen találtam.”³

² Juhász Gyula cikke. *Érdekes Újság*. 1913. Részlet a kiállítás anyagából.

³ Juhász Gyula visszaemlékezései. Részlet a kiállítás anyagából.

A gimnáziumban ugyanilyen kedvesen fogadták, s az Eötvös Centenáriumra rendezett ünnepségen megismerkedett Espersit Jánossal, akivel életre szóló barátságot kötött. Róla így írt:

„*Igaz szívű jó barátom volt, talán a legjobb barátom.*”⁴

A kiállításon nyomon követhetjük a költő Makón töltött napjainak pillanatait is. Az írásos dokumentumok mutatják be azokat az érzéseket, gondolatokat, melyek a költő fejében kavargtak, valahányszor visszatért a városba. A polgári forradalom győzelmét követően az Első szabad énekét is – melynek szövegét a 4. sz. melléklet tartalmazza –, nem véletlen küldte legjobb barátjának, Espersit Jánosnak. A húszas években is gyakori vendége volt a városnak, bár ekkor már nem itt tanított.

Erről az időszakról így vallott írásában:

„*Ha meg akarok tudni valamit, kimegyek Makóra Espersit János barátomhoz, akinek lakása valóságos múzeum; jól elvagyok a szent csöndben.*”⁵

Külön érték az utókor számára az is, hogy Espersit rendre beszámolt Juhász Gyula mindennapi munkájáról, írásairól. Innen tudjuk, hogy 1925. október 15-én például a *Szent Ilona* és *Móricz Zsigmond*nak című verseket, valamint *A díszkard* című elbeszélést írta meg.

A kis szobában olvashatunk a Diósszilágyi Sámuelhez fűződő barátságáról is. A rádióját hallgatva született meg *Vidéki rejtekben* című verse (5. sz. melléklet). A vers szövege szintén itt olvasható, ahogyan a Kossuth-szoborról írt versé is.

De leginkább a költőt a makói falusias hangulat ragadta meg, amelyről Espersit naplójában olvashatunk. Erről írt csodálatos versét olvashatják az ide betérők:

„Falusi csönd zenél nekem
Esős napon, mély éjjeken.
Nem látogat láz, szenvedély,
De a csönd csak zenél.”

(6. sz. melléklet)

A szoba másik felében Móra Ferencsel kapcsolatos írásos, képi emlékeket láthatunk, olvashatunk. Móra a szegedi szabadkőműves páholy tagjaként került a városba 1911-ben.

Ekkor kötött ismeretséget a makói radikálisokkal, de barátság köztük csak a világháború után jött létre. Móra is hamar megkedvelte a várost, „tiszteletbeli makai”-nak nevezte magát. Ez olvasható az alispánnak a vendégekönyvébe bejegyzett írásában. Ideje nagy részét Diósszilágyiék családjánál töltötte. Verseskötete, a *Könyves könyvből* javított kiadást kellett volna csinálni, és annak *Mosolygós könyv* címet adni. *Én magam fordítva jártam: mosolyogva jöttem ide és könnyes szívvel hagyom itt a paradicsomot.*

„– *Samukám, ha még egy hétig itt maradtam volna nálatok, bizonyosan visszafeketedett volna a hajam és a Könyves könyvből javított kiadást kellett volna csinálni, és annak Mosolygós könyv címet adni. Én magam fordítva jártam: mosolyogva jöttem ide és könnyes szívvel hagyom itt a paradicsomot.*

Makó, 1923. Móra Feri”⁶

Móra Ferenc már híres, ismert íróként érkezett a városba. Minden bizonnyal az ért hatások már nem változtatták meg a személyiségét. Azonban az itteni életforma, a jellegzetes vidéki élet, annak velejárói, a tájszavak, a kifejezések megmaradtak számára. Írásaiban ennek a nyomait is fellelhetjük.

3. 4. „Új és paraszti füttyként indulok...”

Ez a szoba az ifjú József Attila Makói éveit, kötődéseit mutatja be. A még szinte gyermek József Attila tizenöt és fél évesen érkezett a városba. 1920. október elején. Azért küldték ide, hogy a jó nevű makói főgimnáziumban folytassa tanulmányai. De nem titkolt cél volt az is, hogy a súlyos anyagi gondokkal küzdő család sorsán könnyítsen a makói rokonság azzal, hogy Attiláról gondoskodik. Idegen, ismeretlen környezetbe érkezett, ahol nehezen találta meg a helyét. Váratlan

⁴ Juhász Gyula visszaemlékezései. Részlet a kiállítás anyagából.

⁵ Juhász Gyula írásai. Részlet a kiállítás anyagából.

⁶ Móra Ferenc kötetdedikálása a Könyves Könyvben dr. Diósszilágyi Sámuelnek. Részlet a kiállítás anyagából.

betegség tört ki rajta, ami tovább nehezítette helyzetét. Különbözeti vizsgát kellett tennie, renegetet tanult, nővérének írt panaszát olvashatjuk itt. A DEMKE internátusában lakott, napjai tanulással, ahogy írta, „magolással” teltek. Még a téli szünetre sem utazott haza, hanem a fűtetlen kolégiumban fagyoskodott és nélkülözött.

Fennmaradt levelezésében olvashatunk erről az életszakaszáról. Itt találunk írásos dokumentumokat az öt tanító, nevelő, felügyelő tanárokról. Mindegyikük kivételes tehetségű, éles eszű, szorgalmas és jó magaviseletű diákként jellemzi a gyermek költőt. Osztálytársai azonban magolós, stréber tanulónak nevezték. Azonban a tanulás meghozta az eredményt, mert év végére jó rendű diák lett, ez pedig nagyon kimagasló eredmény, hiszen még a különbözeti vizsgákat is le kellett tennie. Osztályfőnökének, Eperjessy Kálmánnak a visszaemlékezésében ezt olvashatjuk:

„Tehetséges, kötelességtudó, bátor fellépésű. Versíráshoz nagy hajlama van.”⁷

Észrevétlenül született a költő, aki a város hírnevét később is naggyá emelte. Nyomon követhetjük a kiállítás anyagán ezt az utat. Olvashatjuk, hogyan dicsekedett egy-egy verse kapcsán: „Írtam egy verset (többek között) amit a magyartanárom nagyon jónak talált, mondván: »Van benne érzés, gondolat, és igazán dicséretre szolgál.« Ő maga adta át az önképző körnek, s ott maga a tanárelnök fogja felolvasni 27-én.”⁸

Láthatjuk, hogy itt dőlt el a költő rajongása Ady iránt, hiszen egyik verse nyomán Galamb Ödön Ady verseit adta fel olvasásra neki. Ekkor szerette meg a nagy elődöt.

1922 tavaszán ismerkedett meg Espersit Jánossal és Juhász Gyulával. Elolvashatjuk Espersit visszaemlékezéséről, aki igen megszerette a gyönyörű verseket író fiatal költőt. Az ifjú poétát ő hívta meg magához, s eldől az is, verseit kötetbe rendezve adják ki.

A kiállítás anyagai között találunk írásokat öngyilkossági kísérleteiről, az internátusból való kizárásáról is. Képeket, leveleket a makói szerelmekről, és a hozzájuk írt verseket is olvashatjuk. A városban írta első szerelméhez, múzsájához, Gebe Mártához verseit, egy egész versciklust. De megtalálhatjuk itt Espersit János lányához, Cacához írott költeményeit és azokat a képeket, melyeken a fiatal lány látható. Itt őrzik másik két múzsájának képét – Erdei Kató és Saitos Valéria –, s a hozzájuk írt verseket is elolvashatjuk.

Mindemellett még több olyan dokumentumot is találunk, mely Juhász Gyulával való barátságát mutatja. Megnézhetjük első megjelent verseskötetének korhú utánezatát, benne Juhász Gyula előszavával, aki ekként méltatja ifjú barátja munkáját:

„Emberek, magyarok, íme a költő, aki elindul, magasba és mélybe: József Attila, szeresétek és fogjátok pártját neki...”⁹

3. 5. „Van itt még néhány jó idős komám...”

Ez a szoba József Attila Kiszomboron és Mezőhegyesen töltött nyarára és itt írt verseire emlékezik. A kiszombori nyár élményekben igen gazdag volt a költő számára. Házitanítószkodott Kis Ilonkának és Faragó Máriának. A Marosban fürdött, s néha kukoricacsöszködött is. A nyári betakarítás, a mezőn folyó kemény munka mély nyomot hagyott a még fiatal költőben. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint hogy e témában sok verset írt ekkor. A versek között olvasgatva mi is felidézhetjük ezeket a napokat.

Eközben a makói lapokban is egyre gyakrabban jelentek meg versei, s három versét a Nyugat is közölte. Ekkor már bizonyos, hogy a költői pályát választja. Elhagyja a várost, Pestre megy érettségizni. Előtte azonban elbúcsúzik. Ennél szebben búcsúzni egy várostól, az emberektől, az itt megélt csodálatos élményektől aligha lehet. Megírja gyönyörű versét, mely egy nagy korszakot zár le életében: a *Megfáradt ember* című költeményt. Szövegét a 7. sz. melléklet tartalmazza.

Ugyanezen évben írja másik nagy versét is, szintén búcsúzva az itt élőkől, 18. születésnapján. Az *Elköszönő szelíd szavak* című vers sejteti, hogy a költő már más utakat választ, de tudjuk, hogy sokáig még ezt a várost tekintette hazájának. Versének szövege a 8. sz. mellékletben olvas-

⁷ Eperjessy Kálmán visszaemlékezése az ifjú József Attiláról. Részlet a kiállítás anyagából.

⁸ József Attila levelei. Részlet a kiállítás anyagából.

⁹ Juhász Gyula előszava József Attila *Szépség koldusa* című kötetéhez. Részlet a kiállítás anyagából.

ható. A városhoz való ragaszkodásáról olvashatunk a fennmaradt emlékek között, amikor is így ír: „Az otthonom pedig hát ott, Makón van.”¹⁰

Ugyanezt bizonyítja az esemény is, amikor a *Lázadó Krisztus* című verséért perbe fogták. Mivel maga is tartott attól, hogy fogházbüntetést kap, erről így vallott:

„Mindenesetre Makón fogom leülni, mert akkor itt az egész városból hoznak be ennivalót és jó dolgom lesz: ismerem az egész kapitányságot. János bácsi is azt mondja, hogy ez nem baj, ő is ült fogházban, államfogházban, sőt börtönben is; az a fontos, hogy ne lopásért, vagy csalásért üljön az ember és ebben igaza van.”¹¹

S amikor csak tehetette, el is látogatott Makóra a költő. Erről olvashatunk a megmaradt emlékek soraiban. 1924 szeptemberében ő is ott állt azon a híres fényképen, melyen Móra Ferenc, Juhász Gyula, Espersit János és még sokan szerepelnek.

Az ide látogató elmerülhet azoknak a leveleknek, tanulmányoknak, feljegyzéseknek és levelezéseknek az olvasgatásában, melyben József Attila Makóhoz kötődéséről írnak, vagy ő maga ír. A kiállított fényképek hűen őrzik meg ezt a kort az utódok számára.

Búcsúzóul a főépülettől érdemes néhány pillantást vetni Kocsis Imre: *Espersit emlékfal* című alkotására. A hófehér porcelán emlékfal állít méltó emléket Espersit Jánosnak és baráti körének.

3. 6. Alsó épület, a kert és az udvar

A ház alsó épülete valamikor régen gyerekszoba volt, Espersit János gyermekei laktak itt: Caca és Jankó. Mivel lánya legtöbb idejét anyjánál töltötte a középső épületrészben, ezért ezt a szobát vendégszobaként is használták. Az ide érkezőket bár meglepte, de nem zavarta a beállított leánybútor, a fehér színű tiszta világ. Itt szállt meg vendégként József Attila, néha Juhász Gyula, de a művészet jeles képviselői, Vén Emil, Barcsay Jenő, Istokovics Kálmán is. A vendégek ide csak aludni mentek le, a nap nagy részét az utcai dolgozószobában töltötték.

Sajnos az alsó épület bútorzata teljesen megsemmisült az évek alatt, ezért azt a kortársak hagyatékából rendezte be újra a múzeum. Az előszobai részbe az a Kesztnér Zoltán-bútor került, melyet József Attila is használt. A szobába pedig Könyves Kolonics József hálószobabútorát tették be. Ez nem csak korban, hanem stílusában is felidézi a szoba egykori hangulatát.

A ház bemutatásakor mindenképpen említést kell tenni a kertről is, melyet szintén megpróbálták eredeti módon megőrizni. A kert és az udvar mély hatással volt Juhász Gyulára, aki többször említi írásaiban e hely varázsát:

„A kertben tarkán égő színek,
Virágok, dúsan égő szívek,
Rajtuk az est harmata ring,
De ez már az őszi pompa mind.”
(9. sz. melléklet)

Az udvaron a helyreállított virágoskertben pedig az utókor tisztelgéseként felavatták a kalapos József Attila-szobor másolatát, mely Varga Imre szobrászművész alkotása.

Irodalom

Ady Endre összes versei. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1989.

József Attila: *Megfáradt ember*. In.: József Attila minden verse és versfordítása. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980.

József Attila: *Elköszönő szelíd szavak*. In.: József Attila minden verse és versfordítása. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980.

Juhász Gyula összes versei <http://mek.niif.hu/00700/00709/html/ys191802.htm#36> 2011. 12. 22. letöltés

Köszegfalvi Ferenc – Borus Gábor: *Espersit János és könyvei*. Makó, 2000. In.: A Makói Múzeum Füzetei, 93. 5–29.

Péter László: *Espersit János*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1955.

Péter László: *Csongrád megye irodalmi öröksége*. Bába Kiadó, Szeged, 2008.

Pölköskei Ferenc: *A köztársasági eszme története Magyarországon*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994.

Tóth Ferenc dr.: *Makói Útikalauz*. Magony–Dornbach Bt. Makó, 2005.

Tóth Ferenc dr. (szerk.): *Csongrád megye építészeti emlékei*. Bába Kiadó, Szeged, 2000.

Varga Dezső: *Espersit János és baráti köre*. Makó, 1979. In.: A Makói Múzeum Füzetei, 23.

¹⁰ József Attila visszaemlékezései. Részlet a kiállítás anyagából.

¹¹ József Attila levelei. Részlet a kiállítás anyagából.

1. sz. melléklet

Ady Endre: Csillagos, vén csatalovak

Üzenet Nagy Endrének

Seregtelen vezérek honába
Ha üzenek, jaj, hazauzenek
S ez üzenet
Érjen utól még, mint az a sors,
Mely éppen nem volt bánkbáni óra
S mégis összehozott bennünket
Megbeszéletlen konspirációra
Váradon.

Ez is Váradon, no, az is mindegy,
Hímet
Jó Váradon ebből is varrjanak.
Szent salak
Volt az akkor (és talán ma is),
Hogy tétovázva útrakeltünk.
S beteltünk,
Mert ígéretetek valánk.

Ma sem tudom, hogy mit gondolt a kas,
Mert akkor rajzott
S mit gondoltunk mi?
Még akkor nem volt hősi bajnok
Se Ferencváros, se Makó
És egyikünk sem odaváló,
De sehovávaló sem.
Hát úgy kellett, hogy nekikeljünk
Keresni a csapatainkat,
Varrók és várók (itt illik a szó-vice),
De harcolók (s ez több a viccnél).

És amit el se hinnél,
(Persze én se hiszek),
Valaminek
Mégis mintha jöttünk volna,
Csak éppen seregünk nincs nekünk sem,
Csak éppen hogy elfanyarodtunk
S megártott a kevés
Kevélykedés.

Ismered a fiatalokat?
Én sokat
Várok kedves pietásból tőlük,
Csak sokan és csapatban legyenek
És seregek
Nőjjenek e seregtelen honban.

Úgy gondolom, a többit elmondtam
Máskor és jelesebbül,
Ebből
Csak a köszöntés csengjen ki
S egy ígéret:
Ha nem kerül jobb senki
S ha új vezérek is hiába keresnek
E keserves honban csapatokat,
Mi fölhoranunk, ha élünk
S visszatérünk
Szép átkú s csillagos, vén
Csatalovak.

2. sz. melléklet

Juhász Gyula: Csendélet

Öreg halálfej és egy ifjú lány
Arcképe áll az íróasztalon
És mind a kettő mosolyog reám
És mind a kettőt szeretem nagyon.
Öreg halálfej, vagy tán fiatal,
A koponyától már nem kérdezik,
Csak egy dolog, mit a koponya vall:
Ember, az élet gyorsan eltelik.

Ifjú leányfej, ő meg arra int,
Hogy az időm lejárt már, oda van
Legszebb korom, hiába minden itt,
Magam maradtam végre is, magam.
Sebaj, a művészet még az enyém:
Halál ellen orvosság s ifjuság.
Az elmúlás szédítő peremén
Letépem még egy-két vers mirtusát!

3. sz. melléklet

Juhász Gyula: Hangzatka

Espersit János barátomhoz szent öreg Kazinczyknak modorában

A Músa áldja ezt a' szép lakot,
Hol napjaim derűs örömben' folytak
S munkálkodásba', hol a' chárissoknak
Dalolva hoztam víg áldozatot.

A régi és új bölcsék és poéták
Sok művei diszítik polcaid,
S magasb' körökbe vitt a' tiszta hit
S ihlet, feledvén e borús planétát.

Társalkodám itt a' jeles nagyokkal
S önnön tüzem kigyúlt oltárikon,
E hely vala számomra Helikon.

Czaczád búbajos ifjúsága nézett
Arany rámából rám és nárczissokkal
Foná be lantom ihlető ígétet.

4. sz. melléklet

Juhász Gyula: Az első szabad ének

Espersit Jánosnak

Egy rab dalai mind, ezek a versek,
Ki börtönéből a jövőbe zengett.

De néha jött, mint távoli ígéret,
Valaki, aki bátran messzenézett.

Börtöne volt a régi, rút világ,
Innen röpíté vágyai nyilát.

Valaki, aki a lelkembe látott,
És látta ott az igazabb világot.

Körötte bús rabtársai topogtak
Szűk udvarán a szürkülő napoknak.

Ilyen voltál, te János. Ma neked
Zengem az első szabad éneket

5. sz. melléklet

Juhász Gyula: Vidéki rejtekben

Csönd és magány révében hallgatom,
Miket susog a hírek rádiója,
Szelíd akácra nyílik ablakom,
Az utcán egy talicska megy kocogva.
Az asztalon virág és könyv terem
És néha vers. A messze, végtelen
Tenger bűg így az álmatag csigában.
Künn a veszély most harsog. Szörnyű áram

Kereng a földön, amely reng, vajúdik.
Az ember vívja véres háborúit
S a véren át a jövődőbe törtet
S míg a világ kapui egyre döngnek
Csönd és magány révében hallgatom,
Miket susog az alkony és a lomb,
Mint szökevény harcos, kit mindhiába
Szólongat e század vad trombitája.

6. sz. melléklet

Juhász Gyula: Makói idill

Falusi csönd zenél nekem
Esős napon, mély éjeken.
Nem látogat láz, szenvedély,
De a csönd csak zenél.

Öreg park ágyán ó szobor
Némán az égre szónokol,
Bronz attilája szürke dér
És a csönd csak zenél.

Falusi béke szendereg,
Misére mennek emberek,
A reggel, mint a tej, fehér
És a csönd csak zenél.

Arany batáron új halott,
Huszonhat évet láthatott,
Északról jött és földbe tér
És a csönd csak zenél.

7. sz. melléklet

József Attila: Megfáradt ember

A földeken néhány komoly paraszt
Hazafele indul hallgatag.
Egymás mellett feksziünk: a folyó meg én,
gyenge füvek alusznak a szívem alatt.

A folyó csöndes, nagy nyugalmat görget,
harmattá vált bennem a gond és teher;
se férfi, se gyerek, se magyar, se testvér,
csak megfáradt ember, aki itt hever.

A békességet szétosztja az este,
meleg kenyereből egy karaj vagyok,
pihen most az ég is, a nyugodt Marosra
s homlokomra kiülnek a csillagok.

8. sz. melléklet

József Attila: Elköszönő szelíd szavak

Már elhagyom tizennyolc évemet,
Már elhagyom e kis vidéki várost
S a születésnap kurta korcsmájában
Mint búcsuzó cigány a faluvégen,
Még egy nótát is muzsikálok már most,
Hogy elhagyom tizennyolc évemet.

Utas fiúnak szép, komoly anyám,
Az iskola is ad talán pogácsát.
Hisz tudja, majd a legjobb fia voltam,
Csak szöke szeretőm, a Lóra rosszá
Bódított; és hogy mámorából váltsák,
Nincsen szebb csók – ugye, komoly anyám?

A félnék és komolykodó fiú
Szép temetőben, a szívemben porlad:
(Az élő harcos hős, de vén, komor bölcs)
A Gyermeket rossz, céda cimborái,
Korán vitték az emberek a bornak.
S a keserűség elvitt, jó fiú.

Uj és paraszti füttyként indulok
S ünnepnapoknak színes templomormán
Talán az első versek napsugára,
Talán az első, egyetlen leányszem
(Mindegy) a legszebb és örök ragyog rám,
Ki uj, paraszti füttyként indulok.

9. sz. melléklet

A fény arannyal öntözi még
A szőke akác levelét,
De ez a fény, megérezem én,
Már októberi fény.

Az alkony lila fátyla alatt
Tarka tehének hada halad,
Vígán elbődül, hisz haza tart,
De ez már őszi csapat.

M. Dóra Zoltán

Narciss és Goldmund

A szent és a profán apologetikus ábrázolása Hermann Hesse regényében

A Nobel-díjas író szintézisregényét újraolvasva, megállapíthatjuk: az olvasmány többet kínál annál, mint amit egy elbeszélő megtehet olvasóiért, hiszen az ábrázolás öncélúságával szembeforduló küzdelmet mesteri írástechnikával tette izgalmassá az utókor számára is. Az epikai látvány középpontjában a szent és a profán találkozása, isten és ember, mester és tanítvány sorsalakító kapcsolata ölt testet. A kiforrott alkotói szándék pedig nem más, mint a lelkiismeret – angyalok szárnyalását követő – jellempróbája: a bűn poklából kivezető, lemondásra kényszerítő hit keresése. A főhős nyugtalansággal, meghasonlással, majd a megváltás katarziséval érkezik meg a teremtes revelációjához, mielőtt magával ragadná a kárhózat emészto lángjai. Rendhagyó a regényszituáció is, hiszen a két főszereplő szándékoltan cselekmény mögött tartott párbeszéde csak eszköze annak, hogy az alakkettősben az a Másik, a láthatatlanná váló Mester is felismerhető legyen.

Goldmund egykori nevelője, Narciss szerzetesi örökfogadalmát követve áll novíciusnak a maria-brunni kolostorban, de hivatását nem folytatja; erdei csavargóvá, vándorló gyilkossá válik, a pestisjárvánnyal pusztító középkor civilizációjával szembeforduló magányában. Elhagyja Istent, és csak az elkövetett bűn beismerése által megszentelt alkotói fegye-

lem itt még néhány jó, idős komám,
Ölölő csöndje néhány öreg háznak:
Szeretlek, mint az álmodó a méhest.
Ó, itt a nyugalom zenél fülünkben,
Ha esténként békák harmónikáznak.
Nagyon szeretlek néhány jó komám.

S már elhagyom tizenhét évemet,
E kis vidéki várost elhagyom már.
Mert menni kell és én már meg se kérdelem,
Hogy többet ér-e a rideg Öröklét,
Az egész világ kicsi városomnál.
Csak elhagyom tizenhét évemet.

Juhász Gyula: Október

A kertben tarkán égő színek,
Virágok, dúsan vérző szívek,
Rajtuk az este harmata ring,
De ez már őszi pompa mind.

Fényt, krizantémet, dalt, harmatot
Lelkemben vígan elringatok,
Magszépül lassan, ami rég volt,
De ez már októberi égbolt!

* * *

lem tereli vissza lelki atyjához. Narciss mester elfeledett arcát a tékozló, majd a művészetben megtért fiú végül János apostoli képében mintázza szoborrá, de ne tévedjünk meg, mert a szenvedő küzdelemben született alakmás csupán közvetett példája a Mestert követő korábbi alázatnak. Ahhoz, hogy a főhős az öngazolás ihletett parancsát elfogadja, túl kell jutnia panteista mítoszba zárt hitének tébolyba és szenvedélyekbe merülő élménykörén. Az „isten ujját” formába kényszerítő alkotás ugyanis – a regény ösztönte-remtő stílushatásaira támaszkodva – akár végleges felmentő ítéletet is jelképez, amennyiben elfogadjuk, hogy a lemondás, a birtoklás vágyát megszüntető alázat szakrális szimbólummá emeli az élményt. Hiszen Narciss megrendülve ismeri be: a tanító képmása az igazi Jézus-tanítvány! Az olvasót mindvégig az tartja izgalomban: mi a magyarázata annak, hogy a bűnbánatban visszanyert életszentség elfogadása Goldmund földi vezeklésének egyetlen, lehetséges iránya.

Ha a szent és a profán poétikus ellenpontjait megragadó regényaktusban tekintünk a változó jellemkép teljességben megnyíló életére, akkor nem kerülhetjük meg az elsődleges választ. A megváltás szakrális mítoszba foglalt jele itt már nem más, mint az önépítő természet apoteózis: a tilalomfák alól va-

lő kimenekülést szolgáló megbocsátás egyszeri, félelemmel kísértő ábrázolása. A valóság megkettőzött arcát (az örületet, majd a cserben hagyott lét kétségbeeséséből távolodó tudat átalakulását) megszentelt, biblikus környezetben ábrázolja Hesse. Goldmund álmában visszatér a mennyei gyümölcsfák alá, és megismétli a teremtés lényegét; az életet az élettelemtől való távolodás táplálja, és minden alakváltozás, ami rettenetesen tartja az emberi sorsot, az az ősbűn metaforája. Áttetsző immár, hogy az élet szeretetéről való lemondást Goldmund nem vállalhatja többé. A profanizált, mitikus valóságtól való elszakadásra éppen egy titkos álom kegyelme hívja meg, miképp a kolostor gesztenyefájának égboltra néző koronájában a teremőt látja. Fölébredvén, gyümölcsvirágzáskor pedig már aligha mondhat nemet az életsarjadást allegorikusan meghívó akarathoz sem: Isten elküldte fiát. A világi fájdalmak után a bűnbánó ember az élet ellobbanó lángjában hevül ismét. Nem kétséges, hogy a szennyben eltöltött tízegynéhány év Goldmund életét a profán idő forgástengelyébe zárta, amelyet az életesemények kényszerítő forgataga hajt előre, s amely csupán egymástól elváló időegységekben ragadható meg, mert nincs benne mérték, amely a kezdet és a vég egységét összefoglalná.

Mircea Eliade (*A szent és a profán*, Európa Könyvkiadó, Bp. 2009) szemléletesen fejtette ki, hogy ontológiailag voltaképpen kétfajta idő létezik: a profán és a szent. Ez utóbbi az a „mitikus ősidő”, mely végtelenségében folyamatos és körkörös egyszerre, hiszen a vallási ünnepek által gyakran ismételt, és szakrális értelemben is elmúlhatatlan. Rése a mindennapoknak. Az újra elnyert idő – ahová végül Goldmund átlép a kegyelem által – Eliade szerint a végbement, beteljesedett teremtés igazolása, és alapértelmezése az örökkévaló létezésének. Ha Goldmund példázatos útját a megnyert időért folytatott küzdelem eredményeként értelmezzük, akkor mindezt a szent ünnepben való megtisztulás élményének tekinthetjük. De ne feledjük, a regény szakrális motívumait a hármas Istenasszony-kép líraian megformált, látomásokkal feltöltött példázata teszi igazán karizmatikussá. A megalázott, kihasznált nővel fenn tartott bűnös viszony szegényét édesanyja újabb, álombéli alakjának felbukkanása szakralizálja. Goldmund hősiességben elátkozott lelkét visszaadja a Teremtés örökvalóságában megőrzött Ósanyának. Archetipizált képet vetít elénk: Évában az Ósanya, Máriában a Szűz Istenanya, Magdolnában a Nő ideája termékenyül újjá a megtért bűnös alázatában. E biblikus értelemben is teljessé formált trigonban a kinyilatkoztatás egyetemes törvénye uralkodik: a teremtésben bűnbeesett asszony menekülése, az édesanya ölemege és a termékenységet áldozati szerepre cserélő nő karizmája. A késleltetésben egymásnak feszülő epikus elemek találkoznak. Amíg az Istenanya az elbeszélő személyes látókörében nem bukkan fel, addig a megkísértett lélek vívódásának csupán pro-

fán aszkézisét éljük át. A titkos álomléből Narciss csak a lét pusztító véglegességének felismerése, az Anyaszobor elkészítésének alkotó vágya, azaz a viszszafojtott élni akarás ihletett sóvárgása emeli föl. A regény ellentétekből építkező szerkezete ezért éppen ezen a ponton bomlik meg karakterisztikusan, és alakul át a szakrális lét örvénylő párhuzamait kibontó élménnyé. „Akinek nincs anyja, nem tud szeretni, és meghalni sem tud” – ébreszti magát. Mert ha nem készíthetné el a hármas asszonyi tükörben felfénylő szobrot, valószínűleg a tékozlás örületébe jutna. „A kaszás halál helyett anyám lesz az, aki újra magához fogad, és a nemlétbe, az ártatlanságba hazavezet.” Az Anya szakrális toposzá emelkedő ábrázolása immár nem a kétségbeesést, hanem a megváltás – örvényből kiemelé – üdvét hirdeti. Mielőtt Goldmundot elragadná a kegyes halál, jézusi csókkal üdvözli a feléje szaladó ismeretlen gyermeket, szimbolikus példázatát vetítve elénk a sors evangéliumi hitben fogant megdicsőülésének. Mester és tanítványa immár apostoli küldetésben jár közöttünk – a világ végéig.

Beláthatjuk, Hesse a világteremtésben megjelölt transzcendens élmény látóköréből nem hagyhatta ki a Természetistét, hiszen Goldmund szabadságélményét, természetben megittasult csavargó életét úgy ábrázolja, hogy elhiggyük: a bálványok által emelt falak nem csak a teremtő parancsára omlanak le. A főhős minden – elő- és utóítéletektől megszabadított – cselekvése azt sugallja: az isteni erő itt van velem, s történjék bármi; ha az ellobbanó láng feketesége borítja az eget, ha bűnben is vétkezem, még mindig visszatálhatok – kedvet és életerőt szomjazva – Panteisz kútjához. A világteremtő természet maga a megváltottság – hirdeti profán hősiességgel. A regény szintézis-teremtő akarata azonban másfelé tereli a karakter vágját, küldetésének célja a megbomlott világ fölül emelkedik a szakrum értelmet és érzelmet beragyogató fényével. Hesse misztikusok és spirítiszták között vándorló hőseinek (Emil Sinclairnek, Camenzind Péternek, Josef Knechtnek, Assisi Ferencnek) visszatérő sorsképlete a levetett életből kinövő üdvkereső magány, amely egy végtelenített ponton találkozik a természet emberteremtő kísérletével. Aki démonokkal harcol, maga is sebezhetővé válik. A birtokló egzisztenciát egyedül a lélek üdvéért vívott küzdelem képes legyőzni. Annak, hogy Narciss és Goldmund története valódi esztétikai varázslattal hatol az olvasók lelkébe, nem lehet más magyarázata, mint a teremtés bibliai kinyilatkoztatásának igényét vállaló írói meggyőződés: boldogságra lettünk teremtve. Hesse apologetikus hittel szemléli, ahogy az istenben megdicsőült lélek megemelkedő igénye kivezet a legendák fogságából, az eredendő bűn sivatagából.

(Hermann Hesse: *Narciss és Goldmund*. Gáli József fordítása. Cartaphilus Könyvkiadó, 2007)

Polák István

Irodalmi fogalmak matematikai alapú modellezése

Az alábbi gondolataim megfogalmazásának fő célja a szemléltetés, a szemléletesség érvényesítése, például az oktatásban. Két tantárgy lehetőségeinek, eszköztárának összekapcsolása, a kapcsolódás felhasználása a jobb megértés érdekében.

A gondolatmenet és a példák közös tulajdonsága a **hármasság**. Eredetük pedig az a több évtizedes „felismerésem”, hogy világunk alapelemeinek nagyobb és fontosabb része modellezhető egy, lassan-lassan már elméletté fajuló szemléletmód, a „szentháromság” alapján. Kezdetben, a konszolidálódott, de már (mint utólag kiderült) túlrejt és hanyatló szakaszába érkezett Kádár-korszakban, a 70-es és 80-as évtized fordulóján szóban és provokatív célzattal vontam párhuzamot az eredeti szentháromság és a materialista hármasság között. A következő módon: a világot az idealizmus és a materializmus tulajdonképpen ugyanazon modellel magyarázza, csak elnevezési, definiálásbeli különbségek vannak. Hiszen a teremtés és az ősröbbanás akár lehet ugyanaz, egy kezdet, egy kiindulópont. Amihez máris hozzáköthető az Isten, illetve az anyag. (Az isteni, illetve az anyagi eredet.) A fiú, illetve az energia a mozgást, az Isten illetve az anyag működésének, az emberen belüli és az emberhez kötődő folyamatoknak a megfogalmazódása, a fogalma. A szentlélek és az információ pedig a láthatatlan és mégis létező tartalom, a másik kettőt képviselő és leíró lényeg. Összefoglalva tehát, a két szentháromság, az atya-fiú-szentlélek, és az anyag-energia-információ ugyanannak a dolognak, ugyanannak a világmagyarázatnak a kétféle megközelítése.

A hármasság jegyében a szemléltetésem ezúttal **három** olyan modellen történik, amelyeknek a közös tulajdonsága a **hármasság**. **Geometriai, halmazelméleti és algebrai** modelleket fogok bemutatni.

A **geometriai modell** a háromszög, pl. a szabályos (egyenlő oldalú) háromszög. Amit szemléltetek vele, az tulajdonképpen nem is szűk értelemben vett irodalmi fogalom, hanem az irodalom hordozóanyagának, a nyelvnek a része. Hiszen a művészeteket is csoportosíthatjuk, ha akarjuk, az érzékelés alapján, s ennek megfelelően a képzőművészetet a látáshoz, a zenét a halláshoz (a táncot a kettő metszetéhez), az irodalmat és a színházat pedig mindkettőhöz kapcsolva. Ez utóbbiakat azért is, hiszen alkotásai a valóságot tükrözve vagy szóban vagy írásban maradtak/maradnak fenn és terjednek, illetve a verbális vagy rögzített gondolatok, képek egy belső hallás és látás folyamatában születnek újjá.

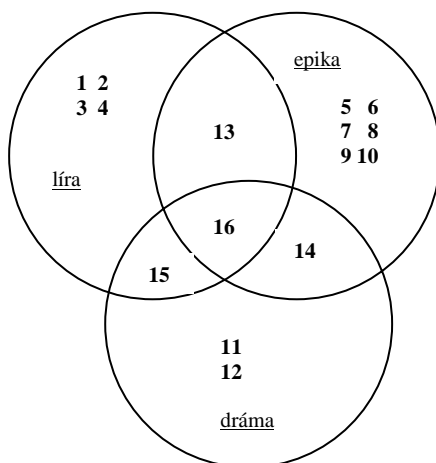
A háromszöggel tehát a **kommunikációt, s így az irodalmi kommunikációt** lehet szemléltetni. A jacobsoni kommunikációs modell három alapeleme a beszélő, a hallgató és a valóság. (Ld. 1. ábra.) A három alapelemnek megfelelően a három alapvető közlésfunkció, hiszen a tájékoztató (leíró)

1. ábra

Közlésfunkcióban a valóság a hangsúlyos, a kifejező funkcióban a beszélő és a felhívóban a hallgató. Ehhez a két hármassághoz a mondatfajták is hozzárendelhetők (a kifejezett tartalom és a beszélő szándéka szerinti felosztás ötféle mondata). Mert a kijelentő mondat leginkább a valósághoz és a leíró funkcióhoz, a kérdő és a felszólító a hallgatóhoz és a felhívó funkcióhoz, s végül a felkiáltó és az óhajtó mondat a beszélőhöz és a kifejező funkcióhoz tartozhat. (Állításmat hosszasan lehetne bizonyítani, de bárki könnyen végiggondolhatja.)

A **halmazelméleti modell** a **ballada fogalmának** szemléltetésére született, s Arany János balladái-nak tanítása során rajzoltam a táblára. (Ld. 2.ábra.) Ekkorra már a műnemek és műfajok összefüggésére sok korábbi példa állt rendelkezésre. Ezért azt a tömör definíciót, amely Greguss Ágosthoz kötődik (ballada = tragédia dalban elbeszélve) három halmaz metszetével is alátámasztottam. Hiszen a műfajok többsége egy valamely műnem része, de vannak határterületi műfajok is. Magától értetődő, hogy az 1–4. műfajok a líra műnemébe, az 5–10. műfajok az epikához és a 11–12. műfajok a drámához tartoznak. Természetesen a besorolás nem merev, hiszen az első ismert epigramma, mint egy konkrét műalkotás (Itt fekszünk, vándor, vidd hírül a spártaiaknak/megcselekedtük, amit megkövetelt a haza) lehet akár a hármas metszetben is.

1 – dal	2 – elégia	3 – óda	4 – epigramma
5 – novella	6 – regény	7 – eposz	8 – mese
9 – legenda	10 – elbeszélő költemény	11 – tragédia	12 – komédia
13 – tájleíró költemény	14 – monodráma	15 – drámai költemény	16 – ballada

2. ábra

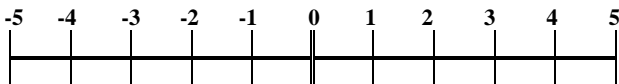
A négy, metszetekbe került műfaj a tájleíró költemény (13), a monodráma (14), a drámai költemény (15) és a ballada (16). Hosszasan lehetne fejtegetni (és szoktam is, felsorolva az egyes műfajok más-más műnemhez kötődő tulajdonságait), hogy mivel indokolható a határterületi, azaz a metszetbe való besorolás, de itt talán mellőzhetem. Ez a modell egyúttal alkalmas volt arra is, hogy a ballada ürügyén felidézhesük, átismételhesük a műnemek és a hozzájuk tartozó műfajok alapismérveit.

(Csak zárójelben jegyzem meg, hogy a hármas halmaz, s azok metszetei a történelmi korszakolást, pontosabban a ma már elavultnak tekintett marxista történelemszemléletet is modellezheti. Hiszen a három nagy szakasz – az ősközösség, az osztálytársadalmak és a kommunizmus nagy halmazai – rész-halmazokra bonthatók. Vagyis a harmadik halmaz strukturálódását eddig a történelem nem engedte meg. De az osztálytársadalmak ugyancsak három halmazra bomlanak: ókor (rabszolgatartó társadalmak), középkor (feudalizmus), újkor (kapitalizmus vagy piacgazdaság).

Az algebrai modell a számegegyenes. A stílus témakörén belül, a **stílusárnyalatok** szemléltetésére használtam. Bár ennek szakirodalmi kifejtésével még nem találkoztam, „saját hatáskörben” három csoportra osztottam a stílusárnyalatokat, s ezek a csoportok köthetők a számegegyenes jellemző részeihez. A három csoport a megszépítő (amelioratív), a tárgyilagos (objektív) és a lealacsonyító (pejoratív) stílus. Természetesen adódott, hogy a megszépítő a pozitív skálán, a lealacsonyító a negatívon helyezkedjen el, a 0 pedig az objektív. A skála még arra is alkalmas, hogy a fokozatokat, a 0-tól való távolságot érzékeltesse. Hiszen a kedveskedő (1), a bizalmas (2), a választékos (3), az ünnepélyes (4) és a fennkölt (5),

valamint az ironikus (-1), a satírikus (-2), a gúnyos (-3) és durva (-4) stílusárnyalat egymáshoz és a tárgyilagoshoz viszonyítva sorba, a felsorolásnak megfelelő sorba rendezhető. (Ld. 3. ábra.)

A különböző stílusárnyalatok a nyelvi szerkezet és a szöveg sokféle szintjén szemléltethetők. Egy-egy fogalom színónimáival, pl az *eszik* ige, vagy a *ház* főnév tárgyvilagos tartalmát rokon értelmű szavakkal a következő módon árnyalhatjuk: *eszeget, csipeget, táplálkozik, falatozik, étkezik* stb. vagy *fal, majszol, habzsol, zabál* stb., továbbá *házikó, kuckó*, illetve *kalyiba, bódé, odu, putri* (a *kunyhó* pedig a szöveggörnyezettől függően ide is, oda is), illetve szókapcsolatokkal: *elfogyasztja a reggelijét/ebédjét/vacsoráját-elemőzsiáját, megeszi a kaját*, vagy „*tömöd a majmot?*”, „*örül édesanyád, mert hallja, hogy eszel*” stb. Az egyes szövegrészek, vagy akár teljes szövegek a szereplőre jellemző szóhasználatával, mondatszerkezeteivel, pl. slágerszövegekkel.

3. ábra

A stílusárnyalatok sora természetesen kiegészíthető, folytatható, korántsem befejezett és kidolgozott témakör. Arra azonban alkalmas, hogy a szóbeli és írásbeli kifejezőkészséget, a nyelvi eszközök közötti választás, válogatás igényét fejlessze. Például órai munka vagy házi feladat keretében a „*megy, beszél*” ige, vagy a „*cipő, ruha*” főnév, az elégtelen osztályzat sokféle elnevezését összegyűjtjük, vagy minősítjük, elhelyezzük a skálán a „*bekötötték a fejét*” a „*feláldozták Hymen oltárán*”, a „*beadta a kulcsot*”, a „*jobb létre szenderült*”, az „*olajra lépett, elhúzta a csíkot, kilötte magát*” kifejezéseket. Ez utóbinál még a technikai fejlődésre is felhívhatjuk a figyelmet.

Befejezésül, hogy a szerkezet keretes legyen (mert a keretes szerkezet szép), a két alap-hármaságot is, s még néhányat megpróbálok a három modell valamelyikéhez kapcsolni. A halmazokkal az alap-hármaságokat, a háromszöggel a magyar népmese hármait (három királyfi, királylány, szegény gyerek, kívánság, három nap egy esztendő), a három dimenziót is szemléltethetjük. S mivel sorrendbeli kötöttséggel, egymásutánissággal rendelkeznek, az időszemléletet (a 0 a mindenkor jelen, a fausti pillanatot), az emberi élet szakaszait (gyermek, felnőtt öreg) a hármas zenei és szövegszerkezetet egy lineáris modellen, a számegyenesen is szemléltethetjük. A hármaság dominanciája jellemzi, sokszorosan Dante Isteni színjátékát, s a valószínűleg ezt követni akaró, de torzóban maradt kompozíciós törekvést Balassi költészetében, a róla elnevezett strofát, az orwelli világot az 1984 c. műben.

A kitekintés egyik lehetősége pedig a „szentháromságok” mintájára a „szentkettőségek” átgondolása. A két biológiai nem, a logikai és kommunikációs igen és nem, az éjszaka és a nappal, a jin és a jang, az ellentétek (például Kosztolányi: *Lásd kisfiam ... c. versében*), a beszéd és az írás, az egyszerű és az összetett mondat egymásra utalt létezése, a kétszintes dráma, a konfliktus.

* * *

Dóra Zoltán

Kovácsék, Tóték (Az -ék képzőszerű jelről)

Több évvel ezelőtt levelet kaptam egy ismerős családtól. A levél záró mondata így szólt: Üdvözlötök küldik a Kovácsok. Kovácsok? – tettem fel magamnak a kérdést. Tudtommal egyetlen Kovács család küldte a levelet. Arra meg még gondolni is képtelenség, hogy a *kovács* foglalkozású személyek tisztelte volna meg. Az efféle félreértésre az ad okot, hogy a levél írója megfeledezett arról, hogy a *-k* többesjel helyett az *-ék* toldalékot kellett volna használnia. Így: *Kovácsék* (az *a* névelőre sem lett volna szükség).

Úgy vélem, érdemes az *ék* toldalékról kissé részletesebben is szólni!

Az *-ék* morféma képzőszerű jel, amely az *-é birtokjel*ből és a *-k többesjel*ből alakult, és mint az *Etimológiai szótár* (Tinta, 2006) írja: „Összetartozó csoport jelölésére személyt jelentő tulajdon- és köznevekhez járulhat” (171. old.). Képzőszerű jelnek azért nevezzük, mert vele ugyan új jelentésű szót alkotunk, képezünk, de alkotóelemei, mint láttuk, jelek, és alaktanilag is jelként viselkedik, azaz utána már csak ragot következhet (Kovácsékat, Kovácséknál stb.). A családnevekhez

kapcsolva a család tagjainak összességére utal. Örkény István drámájában a *Tóték* Tót Lajos tűzoltó családjára (feleségére és lányára) vonatkozik. Ha csak a *-k többszjelet* használta volna az író, akkor a tótok egy népnév, a *tót* (a mai hivatalos megnevezéssel *szlovák*) többes számát fejezte volna ki. Ugyanezt figyelhetjük meg a következő szópárokban is: *Horváték-horvátok, Németéknémétek, Oláhék-oláhok* (a románok régebbi neve).

Mint köztudomású, a valahonnan való származásra, a valahol élő személyre utaló *-i képzős* melléknévek alakilag (leszámítva a szókezdő nagy, illetve kis kezdőbetűt) megegyeznek a helynévi eredetű családnevekkel. Nem mindegy, hogy *Debrecenieknél, Fülekiéknél, Hatvaniéknél, Kolozsváriéknél* voltam, vagy a *debrecenieket, fülekieket, hatvaniakat, kolozsváriakat* látogattam meg.

Mint arról fentebb szó volt, az *-ék* toldalék köznevekhez is járulhat. Például: *Tegnap nálunk voltak édesanyámék. A sógoroméék külföldre utaztak.*

Végezetül még egy személyes megjegyzés kívánkozik ide. Az 1960-as évek elejétől 1980-ig egy Heves megyei alföldi faluban tanítottam. Ott figyeltem fel arra, hogy a hol? és a hová? kérdésre felelő helyhatározók kifejezésekor az *-ék* morfémához nem kapcsolják hozzá a *-nál, -nél*, illetve a *-hoz, -hez, -höz* ragot. Például: *Mamámék voltak. Jósókák megyek.* Ezt a nyelvjárási jelenségnek tekintjük, amelyet az adott nyelvközösségek elfogadhatnak, a köznyelvben azonban hibának számít.

* * *

Tóth Szilvia

Hogyan nyerjük meg a választásokat régen és most?

A választási kampány legáltalánosabb fogalmán a kutatók a következőket értik: „A választási kampány egy olyan folyamat, amelyben a választási gépezet (épüljön az akár a politikai pártra, a jelöltre vagy valamely érdekszervezetre) arra törekszik, hogy maximalizálja a megszerezhető szavazatok számát. A kampány magában foglalja mindazokat a tevékenységeket (hirdetés és politikai marketing, pénzügyi támogatások felhajtása), melyek segítséget nyújtanak ahhoz, hogy a párt, illetve a jelölt számára minél több szavazatot gyűjtsenek be” (Stumpf, 1999: 129).

A minél nagyobb befolyásért, a hatalomért folyó harc már az ókorban is komoly előkészületekkel és jól megtervezett stratégiákkal járt együtt. Az első kampánystratégiai összefoglalás Quintus Tullius Cicero nevéhez fűződik, aki bátyjának, Marcus Antonius Cicerónak kívánt segítséget nyújtani a consuli választásokhoz. 58 pontban határozta meg, hogy mi kell a tisztség elnyeréséhez, mivel lehet meggyőzni a választókat. Azóta a szavazatokért folyó küzdelem igazi marketingtevékenységgé nőtte ki magát.

A továbbiakban görcsö alá veszem, hogy Quintus Cicerótól napjainkig I. hogyan alakultak a politikai választási stratégiák, II. hogyan formálódott a jó jelölt fogalma, III. mikor milyen kapcsolatot tételeztek fel a politika és a marketing között, és mindezek közül milyen eszközöket használnak fel a mai magyar politikai elit.

I. Stratégia

Quintus Cicero szerint (Cicero, 2006) az nyeri meg a jövőt, aki az ifjúságot állítja maga mellé. Ez a felfo-

gás jellemezte a Fideszt megalakulása óta, de ez volt megfigyelhető 2010-ben az MSZP kampányában is, ahol Mesterházy Attila hangsúlyozta beszédeiben, hogy megújulásra, frissességre, fiatalságra van szükség. Cicero hangsúlyozza, hogy magunk mellé kell állítani magas rangú embereket, majd felkeresni azokat, akikkel jóban vannak – mindenhol legyen támaszunk. A támogatók mindig legyenek mellettünk: legyenek állandó kísérők, így azt a látszatot kelthetjük, hogy sok a támogatónk. Hangsúlyozza továbbá, hogy az ország minden pontján ismerni kell mindenkit.

A mai politikai pártok már nem ezt az elvet vallják. Zöldi László 1998-as felmérése alapján (Zöldi, 1998) egyértelműen kirajzolódott, hogy a két nagy rivális párt hogyan osztotta fel egymás között az országot. Míg a Fidesz az ország nyugati részét preferálta, mivel a dunántúli megyékben élő lakosságról tudható volt, hogy szocializációjának körülményei miatt lényegesen fogékonyabb a „polgári” szlogenre (Rónyai, 2009); addig az MSZP inkább a keleti területeket részesítette előnyben, ahol a változások iránt kevésbé fogékonyak az emberek. Maarek marketing-eszköz-esei közül ez a Zöldi által „házaló politikusi” stratégiának nevezett technika jelenik meg a hagyományos technikák között, erről bővebben a politika és marketing részben lesz szó.

Cicero szerint Homo novusként (új emberként) testvérének a legfontosabb stratégiai eszköze az legyen, hogy a konkrét politikai állásfoglalás elkerülésével mindkét oldal részéről elnyerje a lehetséges támogatást.

Macchiavelli (Mazzoleni, 2006: 131) a választók megnyerésére a következőket találta célravezetőnek: „Semmi másért nem becsülük úgy az uralkodót, mint ha nagy vállalkozásba kezd, és nagyszerű példát mutat... el kell hitetnie, hogy nagy és kiváló személyiség, és az év megfelelő szakában ünnepekkel és látványosságokkal gyönyörködtesse a népet.” Bár törvényileg tiltották, mégis gyakoriak voltak a választások időszakában a fényűző lakomák. A jelöltek a törvény szigorát úgy játszották ki, hogy barátaikkal, támogatóikkal szerveztették meg a kampánylakomákat, amelyeken a felszolgált italok és ételek edényei alján a jelöltek nevére bukkant a pohár fenekére néző megkönyörkedett. S mivel ilyenkor sok bor lefolyt a garaton, sokszor találkozhatott a delikvens a jelölt nevével. Tiltott kampányfogás volt a cirkuszi játékok rendezése is, pedig rengeteg szavazatot lehetett vele gyűjteni. „Ceasar például úgy került meg, hogy nem kampányakcióként, hanem apja halálának 20. évfordulójára szervezte meg Kr. előtt 65-ben a 320 pár gladiátor részvételével rendezett monstre viadalt” (Cicero, 2006).

Nowak és Wärneryd kampánymodellje szerint (Aczél 2009: 216) először meg kell határozni azokat a célokat, amelyeket el szeretnének érni. Ezt követően fontos nemcsak a saját célcsoportunkhoz, hanem a riválisok célcsoportjához is üzenetet címezni. Nemcsak a célcsoport, hanem az annál nagyobb befogadócsoport meghatározása is lényeges pont. A kampány elején fel kell használni a médiát, hogy a kampánytéma bekerüljön az emberek napirendjébe, majd később lehet a témát a választók igényeihez alakítani. Mazzoleni esetében is megjelenik már a média használata (Mazzoleni, 2006). Ő a stratégia megalkotásához két kampánykategóriát különített el: az egyik a politikai alanyok kampánya, a másik a tömegkommunikációs eszközök kampánya. Mára a média olyan fontos helyet foglal el a kampánystratégiában, hogy Bajomi-Lázár Péter már a politika mediatizálásáról és a média politizálásáról beszél 2005-ös cikkében.

http://www.mediakutato.hu/cikk/2005_01_tavasz/03_politika_mediatizalodasa/01.html

Saul Alinsky 12 pontot határozott meg a sikeres kampány elemeiként, ezek a következők

http://mno.hu/magyar_nemzet_belfoldi_hirei/tamadj_minden_iranybol-1145898:

1. Nemcsak az a hatalom, amivel valóban rendelkezel, hanem az is, amiről az ellenség azt hiszi, hogy rendelkezel.
2. Sose kerülj kívül az embereid tapasztalati körén. Csak zavarodottságot, félelmet és meghátrálást fog eredményezni.

3. Amikor csak lehet, kerülj az ellenség tapasztalati körén kívülre. Keresd a módját, hogyan növelhetnéd a bizonytalanságát és az idegességét.

4. Kényszerítsd az ellenséget, hogy a saját szabályai szerint járjon el. Ha az a szabálya, hogy minden levélre válaszolnia kell, küldj 30 000 levelet. Ezzel kinyírhatod, mert senki sem képes megfelelni az összes maga állította szabálynak.

5. A neveltségessé tevés az ember leghatásosabb fegyvere. Nincs védekezés. Irracionális. Dühítő. Döntő nyomásgyakorlási pontként is szolgálhat, hogy engedményekre kényszerítsd az ellenfelet.

6. Az a jó taktika, amit élveznek az embereid. Unszólás nélkül is tenni fogják. El fogják végezni a feladatokat, és még jobbakat is fognak javasolni. Ebben az értelemben a radikális aktivisták semmiben sem különböznek a többi emberi lénytől. Mind kerüljük az örömtelen tevékenységet, de élvezzük azt, ami működik és eredménnyel jár.

7. Az a taktika, amit túl hosszán alkalmazol, teherré válik. Sose válj unalmassá.

8. Tartsd fenn a nyomást. Ne engedd fel. Folyamatosan próbálj ki új dolgokat, hogy bizonytalanságban tartsd az ellenfelet. Támadj, támadj, támadj minden irányból, sose hagyj esélyt a tántorgó szervezetnek a pihenésre, átcsoportosításra, talpra állásra és a stratégiája újragondolására.

9. A fenyegetés gyakran rémisztőbb, mint maga a dolog. A képzelet és az egó gyakran sokkal több negatív következményt képes vizionálni, mint bármely aktivista. És amit valóságnak észlelnek, az azzá válik. A nagy szervezetek mindig a legrosszabb forgatókönyvre készülnek fel, ami talán végtelenül távol áll az aktivista elképzeléseitől. Az eredmény az lesz, hogy a szervezetek hatalmas mennyiségű energiát és időt fognak azzal tölteni, hogy számba veszik a legszörnyűbb következményeket. Ez könnyen megmérgezi a gondolkodást, és demoralizálja őket.

10. Ha egy negatívumot elég keményen nyomsz, végül pozitívvá fog válni. Ha a másik oldal erőszakot alkalmaz, könnyen a te oldaladra állítja a közvéleményt, mert az a gyengébb féllel szimpatizál.

11. A sikeres támadás ára a konstruktív alternatíva. Soha ne hagyj, hogy az ellenfél pontot vigyen be, mert azon kapnak, hogy nincs megoldásod a problémára. Régi bölcsesség: ha nem vagy része a megoldásnak, akkor a probléma része vagy. Az aktivista szervezeteknek van programja, és az a stratégiájuk, hogy odaülhessenek a tárgyalóasztalhoz. Mindenképp rendelkezniük kell egy kompromisszumos megoldással.

12. Válaszd ki a célpontot, izoláld, nevezd meg és polarizáld. Vágd el a támogatói hálózatától, és szigeteld el a célpontot a szimpátiától. Embereket támadj,

ne intézményeket, mert az emberek sérülékenyebbek, mint az intézmények.

Ezt a 12 pontot levetíthetjük az üzenetek megkomponálására, így összehajthatók a Faucheux által megadott csoportosítással (Kiss, 2007), melynek értelmében a beszédek, üzenetek többféle szempont alapján csoportosíthatjuk. A legalapvetőbb csoportosítás a következő: pozitív, amelyben saját erőnyeinket, erősségeinket hangsúlyozzuk, negatív, amellyel az ellenfelet támadjuk. Lehet összehasonlító, amely a pozitív és negatív funkciót látja el egyszerre, célja, hogy bebizonyítsa: az egyik párt jobb, mint a másik. Az utolsó csoportosítás pedig a reagáló üzenet. Ez lehetőséget nyújt az ellenfél támadására való válaszra. Az adott szónoknak mérlegelnie kell, hogy ha az ő pártjának fő erőssége ideológiai természetű, a másik felé pedig személyiségjegyeiben rejlik, akkor olyan stratégiát válasszon, amely szakpolitikai kérdéseket tartalmaz, amelyek nagyobb súllyal esnek latba, mint a jelöltek egyéni erősségei vagy gyengéi.

Az üzenetekkel kapcsolatban emellett, hogy a szónok választ a pozitív, negatív, összehasonlító és reagáló között, azt is mérlegelnie kell, hogy ezeket milyen ütemezésben vezeti be a beszédébe. Ennek ötféle módja lehet: Az első az ellenfél figyelmen kívül hagyása. Ebben az esetben pozitív üzenetekkel kezd, és végig pozitív is marad, nagyon ritkán említi az ellenfelet, ha egyáltalán szóba hozza. Annak a jelöltnek érdemes ezt a stratégiát választania, aki toronymagasan vezet. A második mód a klasszikus eljárás, azaz pozitív üzenetekkel indít, reagál az őt ért támadásokra, a támadás erősségétől függően pozitívan vagy negatívan, de nem provokálja az ellenfelet, végül pozitívan zár. A harmadik mód az agresszív eljárás. Ez esetben a szónok pozitívan nyit, majd negatívra vált, reagál a támadásokra, végül pozitívan vagy kettősen, azaz pozitívan és negatívan, vagy pozitívan és összehasonlító módon zár. A negyedik eljárási mód a frontális támadás. Negatívan vagy összehasonlítással indul, majd kettősen folytatódik, azaz negatívan és összehasonlító módon, vagy negatívan és pozitívan, végül pozitívan vagy pozitívan és negatívan, vagy pozitívan és összehasonlító módon zár. Az ötödik mód pedig a könyörtelen támadás. Ez esetben negatívan vagy összehasonlítóval indít a szónok, majd kettősen folytatja, azaz negatívan és összehasonlító módon, vagy negatívan és pozitívan, végül így is zár. Alinsky javallatai a beszédek megírásakor ehhez az ötödik módozat üzenetütemezéshez vezet(het)nek.

II. A jó jelölt

Az évszázadok alatt változott a jó jelölt képe, de vannak állandó tényezők, melyek Cicero óta fontos részét képezik a jelölt személyiségalkításának.

Cicero szerint (Cicero, 2006) az első, amit fontos jelöltként meghatározni, hogy hol él, mire pályá-

zik, és milyen helyzetben van. Tulajdonképpen a személyekből és a dolgokból vett érvekről van szó, melyeket Quintilianus az első helyen sorolt fel *Szónoklattan* érvelési fejezetében (Quintilianus, 2008). Az utolsó kérdésre, ahogy Marcus Antonius Cicerónál, úgy hazai példával élve 2010-ben Mesterházy Attilánál is a válasz: homo novus, azaz új ember vagyok. Cicero kiemelte, hogy a homo novus nagy előnye, hogy nemcsak erőnei nem ismertek a választók előtt, hanem bűnei sem. Így csak saját jövőbeni tettei alapján tudják megítélni. Ezt kihasználva azonban ellenfelei lejáráthatók. Az ókorban is jellemzők voltak a rágalomhadjáratok egymás ellen. Tulajdonképpen semmiben nem különböztek a mai politikai szereplőktől. Ebben a tekintetben (is) ugyanott tartunk, mint néhány ezer évvel ezelőtt. A politikus akkor is győzni akart, sokszor bármilyen áron. Cicero szerint gyakran kell népszerű emberek társaságában mutatkozni a jelöltnek, még ha azok nem is támogatják, mivel akik együtt látják őket, ezt nem feltétlenül tudják. Erre jó pár példa hozható a magyar közéletből: nem titok, hogy Pataki Attila, Keresztes Ildikó, Fábry Sándor Fidesz-szimpatizáns, ahogy az sem, hogy Hajdú Péter, Pécsi Ildikó, Kertész Imre az MSZP táborát erősítik.

Ivor Armstrong Richards *A retorika filozófiája* című művében 1936-ban azt írja, hogy az emberek fejében eltérően raktározódnak a fogalmak, attól függően, hogy milyen tapasztalataik vannak. Ennek következtében sok lehet a félreértés: különbözőképpen értelmeznek az emberek az életet befolyásoló olyan fogalmakat, mint például patriotizmus, nacionalizmus, vallásosság, demokrácia, tolerancia. Ezért a szónoknak ismernie kell hallgatósága nézeteit (Adamikné, 2013), azaz szükség van a megfelelő szegmentációra, ahogy arról az 1920-as években már Sydney Webb is említést tesz. Szerinte a politikai szereplőnek szegmentálnia kell a választókat, hogy ki tudja választani és párosítani tudja a megfelelő üzenetet a megfelelő előadásmóddal (ezt nevezi a klasszikus retorika az illőség követelményének). Az elsődleges szegmentáció során el kell döntenie, hogy kik azok, akik biztosan nem szavaznak rá, kik azok, akik bizonytalanok, és esetleg meg lehet győzni őket, kik azok, akiket át lehet csábítani más párttól, és kik azok, akik biztosan rá fognak szavazni. Ez a szegmentáció még nem elégséges, a szónokoknak tovább kell szegmentálniuk a sokféle csoportot. Legcélszerűbb szociológiai szempontok, értékrend és a körülmények alapján tovább osztani. Szociológiai szempontok alapján foglalkozás, nem, életkor, lakóhely, iskolázottság, kulturális háttér szerint lehet szegmentálni. Értékrend alapján előítéletek, vallás, érdeklődési területek szerint; a körülmények alapján pedig alkalom, felkérési cél, előzetes tudás szerint lehetséges a szegmentáció (Sükösd, 2002).

Síklaki szerint (Síklaki, 1994) a jó szónok ismerve, hogy hallgatóságának összetételét figyelembe véve választja ki a meggyőzési stratégiáit. A szónok részéről a meggyőzési stratégiák megválasztása pszichológiai szempontok alapján is történhet. Síklaki megkülönböztet pozitív homlokzatnak szóló és negatív homlokzatot óvó stratégiákat. Homlokzat alatt érti az adott társas helyzetben felmutatott aktuális énképet.

A pozitív homlokzatnak szóló stratégiák:

1. a kívánság észrevételének jelzése;
2. túlzások – érdeklődésé, együttérzésé, támogatásé;
3. jó történet mesélése;
4. egyetértésre törekvés;
5. a hallgatóval egy csoportba tartozás kiemelése;
6. közös platform előfeltételezése;
7. a másik igényeinek ismeretére irányuló állítás.

A negatív homlokzat óvására irányuló stratégiák:

1. konvencionális közvetettség;
2. azon előfeltevés elvetése, miszerint a másik teljesíti a kérést, biztosíték használata;
3. tiszteletadás;
4. mentegetőzés;
5. személytelen megfogalmazások használata;
6. névszói alakok használata igei helyett;
7. adósság felvállalása.

Aczél Petra *Új retorika* című könyvében arról ír (Aczél, 2009), hogy a kampányokhoz használhatnak a pártok rögzített jelöltet, akit nem alakítanak, hanem úgy használják, ahogy van. Alkothatnak egy továbbfejlesztett jelöltet is, akit a kitűzött kampánycélokhoz megfelelően alakítanak, valamint a választóifogyasztói magatartás, elvárás alapján létre is hozhatnak egy jelöltet. Bármelyik stratégiával élnek is, a jó jelölt alapvető ismerve, hogy lehessen rá emlékezni, meg lehessen érteni, és kellemes érzéseket keltsen. Ugyanez a jellemzés jelenik meg Mazzoleninél is.

Mazzoleni 2006-os munkájában a Nimmo–Savage szerzőpáros alapján (Mazzoleni, 2006) vetített és észlelt imázst különböztet meg a jelölről. Az első egy megkonstruált és becsomagolt politikai alany profilja, amely felfokozottan vagy átalakulva érkezik meg a különböző célszemensekhez. Az észlelt imázs a vetített mentális reprezentációja. Fontosnak tartja még, hogy nem elég szakértőnek, őszintének lenni, annak látszatát is kell kelteni.

III. Politika és marketing

Maarek 1992-ben három csoportra osztotta a marketing eszközeit, idézi Mazzoleni (Mazzoleni, 2006: 133): hagyományos technikák, ilyen a házról házra járás, a támogató bankettek; a második az audiovizu-

ális technikák, pl. politikai hirdetés; a harmadik pedig a direkt marketing, vagyis a telemarketing.

Bruce L. Newman 2000-ben fogalmazta meg a marketingmix, azaz a 4P politikai adaptációját (Newman, 2000), melyben a politikai kommunikáció leírását a piac világgal vetette össze. A 4P a product, place, promotion, price a politika világában a következőknek feleltethető meg: product (választási program), push marketing, pull marketing, polling.

Más szakírók, például Norris 2000-ben a (Orosdy, 2010) 4M+2P modellről beszél, azaz a '4M': a message (üzenet), a média, a money (pénz) és a stáb munkája (machine), ők alkotják a politikai marketing alapköveit; a marketingmix product és promotion elemei adják a + '2 P'-t.

John Street 2006-os modelljét ismerteti Aczél Petra (Aczél, 2009: 221), aki már a politikai kommunikáció és a szórakoztatóipar analógiáját javasolja. Előadásról, stílusról és szimbólumokról beszél.

Dominic Wring a politika és a piac kapcsolatát a következőféleképpen látja (a hazai álláspontok közül Sükösd Mihály is ezt fogadta el, Sükösd, 2002): A *product*, vagyis a *termék* magát a pártot, a jelöltet jelenti. Hogy a párt vagy jelölt melyik oldalát mutatja meg, az a hallgatóság összetételétől függ. Ily módon azt mondhatjuk, szegmensfüggő. Tehát attól függően, hogy például a hallgatóság milyen korú, más hangnemet kell megütni, más előadásmódot és más témát kell választani, vagy a témának más részét kell hangsúlyosabbá tenni. A *place*, azaz a *hely* a beszéd előadásának tere. A hely kiválasztását gondosan meg kell fontolni, hiszen ez is szegmensfüggő. Egyeseknek csak a nagygyűlések személyes kontextusa szolgál elegendő impulzussal. Másoknak elég, ha a televízióban követnek egy beszédet, vagy csak egy kampányplakátot szemlélnek meg az utcán. A *price*, az *ár*, az az erőfeszítés, amelyet a választótól vár el a politikus. Ez az erőfeszítés egyeseknél a választás napján a szavazatot jelenti, mások akár pénzt is küldenek, hogy ezzel támogassák az adott pártot. Megint mások aktívan részt vállalnak a kampányban, plakátot készítenek, szórólapot osztanak. Attól függően, hogy melyik szegmenst kívánja megszólítani a szónok, választja ki az üzenetet. Különösen igaz ez abban az esetben, amikor olyan szegmenst választ ki a rétor, akinél az üzenet célja a választói kedv lelohasztása, mert a választó a szavazatát egyértelműen nem a szónok által képviselt pártra adná le, tehát az ilyen szegmensektől elvárt erőfeszítés a szavazóhelyiségek elkerülése. Végül a *promotion*, azaz a *hírvetés* a reklámozást, hirdetést jelenti. Ez is szegmensfüggő, mivel ha olyan szegmenst választunk ki célunk, amely nem olvas újságot, és csak kereskedelmi adókat néz, akkor a nekik szánt kampányfilmeket ott érdemes leadni, és nem a közszolgálati adókon sugározni, vagy minőségi lapban hirdetésként elhelyezni.

Felmerül még egy hirdető csatorna, a telefonos megkeresés. Ez az amerikai mintára épülő módszer azokban az esetekben válik fontossá, amikor a tömegkommunikáció nem az adott párt oldalán áll, és találni kell egy olyan csatornát, amely ezeket megke-re-ül.

Összegzés

Egy politikai választási kampány célja sohasem több vagy kevesebb, mint annak elérése, hogy a választás napján az adott párt adott jelöltje bitorolja el a szava-zatok nagyobb hányadát. Annak a munkának, ami ezt a célt szolgálja, számos összetevője van, ezek közül ez a tanulmány azokat emelte ki, amelyek már az ókorban is fontos szerepet töltek be a kampány megálmodásakor. Ezek a következők: megfelelő stratégia, a jó jelölt meghatározása, valamint a hoz-zájuk illő marketing. A stratégiánál láthattuk, hogy a már Quintus Cicero által fontosnak vélt praktikák közül egyeseket a mai kor politikusai is felhasznál-nak (fiatalság megcélzása, „kenyeret és cirkszt a népek”), míg mások mára átalakultak (pártok közöt-ti szegmensfüggő területi felosztás).

Nowak és Wærnyrd, valamint Mazzoleni már ajánlatosnak tartják a média felhasználását a kam-pány során, ez mára odáig fejlődött, hogy már a poli-tika mediatizálódásáról és a média politizálódásáról beszélhetünk Bajomi-Lázár alapján. Saul Alinsky

szélsőséges ajánlásai a fauchaux-i üzenetsoportosi-tásokkal hozhatóak kapcsolatba, Alinsky javaslatai a könyörtelen eljárású üzenetütemezéshez vezetnek.

A jó jelölt meghatározásának esetében a cicerói ajánlások és a mai magyar politikai gyakorlat között szintén megfigyelhető hasonlóság. Kihasznlják a homo novus előnyeit, alkalmazzák a már az ókorban kidolgozott lejárato kampányokat. Ivor Armstrong Richards, Sydney Webb és a hazai kutatók közül Sfiklaci István is egyetért abban, hogy a jó jelölt ismeri hallgatóságát, és mindig a hallgatóság igényei-hez igazítja beszédét. Aczél Petra a jelöltek kiválasztását olyan PR-tevékenységként írja le, mely alapján az is elképzelhető, hogy egy párt az előzetes igény-felmérés alapján létrehoz egy megfelelő, esélyes je-löltet, ezzel összefüggésben Mazzoleni is megemlíti a megkonstruált, jól becsomagolt jelölt képét.

A marketing és a politika kapcsolata esetén minden kutató egyetért abban, hogy a politikai kommu-nikáció leírása a piac világgal összevethető.

„A beszéd három dologból áll össze: a beszélő-ből, amiről beszél, és akihez beszél; a beszéd célja az utóbbira irányul, azaz a hallgatóra” – írja Arisztote-lész (1358b). A hallgatóság szerepe mindig is na-gyon fontos volt, és fontos a mai, kiváltképpen a modern kampányokban.

Irodalom:

- Aczél Petra (2009) *Új retorika. Közélet, kommunikáció, kampány*. Pozsony: Kalligram Kiadó.
- Adamikné Jászó Anna (2013) *Klasszikus magyar retorika*. Budapest: Holnap Kiadó.
- Arisztotelész (1999) *Rétorika*. Ford. Adamik Tamás. Budapest: Telosz Kiadó.
- Cicero, Quintus Tallius (2006) *Hogyan nyerjük meg a választásokat. A hivatalra pályázók kézikönyve*. Ford. Nótári Tamás. Szerk. Németh György. Buda-pest: Lectum Kiadó.
- Kiss Balázs – Mihályffy Zsuzsanna – Szabó Gabriella (2007) *Tükörjáték. A 2006-os országgyűlési választási kampány elemzése*. Budapest: L'Harmattan.
- Mazzoleni, Giaupietro (2006) *Politikai kommunikáció*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Newman, Bruce L. (2000) *Politikai marketing mint kam-pánystratégia*. Budapest: Bagolyvár Könyvkiadó.

- Orosdy Béla (2010) *Politikai marketing, árpolitika, kor-rupció*. Marketing & Menedzsment, XLIV 4, 4–10.
- Rónyai Rita (2000) *A meglepetés ereje – stratégiai reak-ciók a Fidesz 1998-as választási kampányára*. Bu-dapest.
- Quintilianus, Marcus Tullius (2008) *Szónoklattan*. Szerk. Adamik Tamás. Pozsony: Kalligram.
- Sfiklaci István (1994) *A meggyőzés pszichológiája*. Bu-dapest: Scientia Humana.
- Stumpf István (1999) *Választási kampány, média, kam-pányfinanszírozás* In: *Választástudományi tanulmá-nyok*. OVI Budapest, p. 129.
- Sükösd Miklós – Vásárhelyi Mária (2002) *Hol a határ? Kampánystratégiák és kampányetika, 2002*. Buda-pest: Irodalom Kiadó.
- Zöldi László (1998) *Házaló politikusok*. In: *Mozgó Világ* 98/9 p. 56.

Most jelent meg!

Adamikné Jászó Anna:

KLASSZIKUS MAGYAR RETORIKA

Holnap Kiadó, 2013. 24 cm, 548 oldal, ára 4900 Ft (Webár: 3430 Ft)

A kötetről további információk:

www.holnapkiado.hu

KÖNYVSZEMLE

Steklács János: Olvasási stratégiák tanítása, tanulása és az olvasásra vonatkozó meggyőződés

Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, Budapest, 2013. 199 lap

Steklács János neve jól ismert mindazok számára, akik valamilyen okból foglalkoznak az olvasás, az olvasásértés elméleti hátterével, vagy tanárként, tanítóként a tantermi gyakorlat tudományos alapon való megújításán fáradoznak.

Dr. Steklács János a Kecskeméti Főiskola Tanítóképző Főiskolai Karának habilitált főiskolai tanára, dékánja. Kutatási területei az olvasástudomány, a funkcionális analfabetizmus, a metakogníció és olvasás, az olvasási stratégiák, a szövegértő olvasás fejlesztése, valamint a mese- és mítoszelmélet. A bemutatandó kötetben az utóbbi terület kivételével mind-egyikkel mélyrehatóan foglalkozik mind elméleti, mind gyakorlati szempontból.

A kötet bevezetéssel indul, a hat nagyobb fejezetet egy összefoglalás és egy függelék követi. Az alábbiakban megkíséreltem bemutatni a hat fejezet legfontosabb gondolatait, tartalmi elemeit.

Az első fejezet címe: *Az olvasás, olvasástanítás fogalmának és jelentőségének változása*. A szerző itt röviden bemutat néhány olyan tényezőt, amely főként az elmúlt 50 évben nagymértékben megváltoztatta az olvasás társadalmi jelentőségét és megítélését. Az olvasás definíciójának és a jó olvasó meghatározásának átalakulásával az iskolarendszerek szerte a világban új kihívásokkal szembesültek, melyeknek nem minden esetben voltak képesek maradéktalanul megfelelni, s mint az közismert, hazánkban sem volt ez másként. A problémákra számos olvasáskutató reflektált: az elmúlt húsz évben a diszciplína soha nem látott fejlődésen ment keresztül. Új kutatási területek jelentek meg, s erősödött a vizsgálatok interdiszciplináris jellege.

A következő fejezet *az olvasás tartalmi, diszciplináris dimenziójával és az olvasás által közvetített és az olvasásra vonatkozó tudás kérdéseivel* foglalkozik. A szerző szerint annak jelentőségéhez képest nagyon kevés figyelmet szentelünk az olvasás tartalmi-diszciplináris dimenziójának. Mit is jelent ez pontosan? A tartalmi-diszciplináris dimenzió meghatározása kétféleképpen lehetséges. Az egyik definíció szerint a szépirodalmi művek, az irodalomelméleti fogalmak, a memoriterek tartoznak ide. A második meghatározás szerint viszont a nyelvre vonatkozó tudás, magára az olvasásra és a saját olvasási képességre vonatkozó tudás. Steklács úgy gondolja, a két definíció ötvözése a leginkább célravezető, kívánatos, hogy az olvasást egyszerre kezeljük célként és eszközként is.

Az olvasás által közvetített tudás című alfejezetben a szerző olyan ismeretekről ír, melyeket a tanuló az olvasás által szereznek meg. Ide tartoznak a

grammatikai struktúrára vonatkozó, illetve a különböző nyelvi szintekkel kapcsolatos ismeretek, a helyesírási tudnivalók, a különböző típusú szövegekhez kapcsolódó ismeretek, valamint a szépirodalmi művek által közvetített kulturális örökség. Míg a fentiek jól beépültek a magyar iskolarendszer hagyományába, a magára az olvasására, az olvasási folyamat megélésére vonatkozó tudáselemek tanításának, tanulásának nincsenek mély gyökerei a közoktatásban.

A harmadik fejezet témái: *a metakogníció és az olvasási stratégiák*. Flavell 1979-es definíciója szerint „a metakogníció kognitív jelenségekre vonatkozó tudás és kogníció.” Véleménye szerint a fogalom szorosan összefügg az önszabályozó tanulással, a tanulás hatékonysága kapcsolatot mutat a diákok metakognitív szintjével. A metakogníció meghatározása később bővült, mélyült. Az olvasási stratégiák közel állnak a metakogníció fogalmi köréhez. Almasi 2003-ban a következőképpen definiálta őket: „Az olvasási stratégia az olvasás célja érdekében, a kiválasztás, a végrehajtás és a nyomon követés szándékosan alkalmazott kognitív folyamata.” Olvasási stratégia többek között az olvasás céljának tisztázása, a jóslás, a szöveg legfontosabb gondolatainak meghatározása stb. A stratégiák használatának iskolai tanítását Steklács kulcsfontosságúnak tartja az olvasásértés színvonalának javítása szempontjából.

A negyedik fejezet címe: *Az olvasási stratégiák tanulásának, használatának empirikus vizsgálata negyedik osztályos tanulók körében*. A fejezetben elsőként bemutatott három részből álló kutatást 400 Pest megyei általános iskolás részvételével végezték. A kutatás első lépéseként a diákok egy kérdőívet töltöttek ki, melyben az olvasási stratégiákra vonatkozó meggyőződéseiket vizsgálták. Második lépésben a gyerekek egy szövegértő olvasási képességet vizsgáló felmérés feladatait oldották meg, végezetül pedig az osztályfőnökök adtak információkat a gyerekek családi és szociális körülményeiről, iskolai teljesítményéről. A kutatásból kiderült, hogy a diákok olvasásra vonatkozó ismeretei nagyon alacsony szinten vannak. Másik eredmény, hogy a diákok olvasási stratégiákról alkotott elképzelései korrelálnak a szövegértési képességükkel. Szintén kiderült, hogy az iskolában előnyt élveznek azok a gyerekek, akik szülői segítséget kapnak a tanulásban, ennek egyik oka az lehet, hogy a szülők önkéntelenül olvasási stratégiákat tanítanak gyermeküknek. Az eredmények alapján egyértelműnek látszik, hogy a tudatosság fejlesztésével, a stratégiák tanításával javítható lenne a gyerekek olvasásértése.

A szerző ezután két olyan, a metakognícióra és olvasási stratégiákra épülő kísérleti fejlesztő programot is bemutat, melyeket szintén általános iskolás tanulók részvételével végeztek. A gyerekek szövegértési teljesítményét a program elkezdése előtt és az után is felmérték. Az eredmények alapján kijelenthetjük, hogy a Steklács és munkatársai által kifejlesztett program pozitív hatást gyakorol a gyermekek olvasásértésére. A fejlesztés során a fiúk csökkenteni tudták lemaradásukat, s a program pozitív hatása hosszabb távon is megmaradt.

A következő fejezet címe: *Felnőttek alap- és funkcionális írásbeliséghez kapcsolódó képességeinek felmérése, fejlesztése olvasásstratégiai fejlesztő programmal. Az olvasási képesség fejlesztésének problémái a leszakadó rétegek szemszögéből.* A fejezet a funkcionális analfabetizmus alakulásáról és a büntetés-végrehajtási intézetek fogvatartottjainak írásbeli és matematikai képességeiről szól. Steklács egy olyan kutatási, illetve fejlesztőprogramot mutat be, melyet a Bács-Kiskun Megyei Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetben végeztek. A programhoz kapcsolódóan egy kurzust is létrehozta a Kecskeméti Főiskola Tanítóképző Főiskolai Karán, melyen a hallgatók megismerkedhettek a börtönökben folyó oktató-nevelő munka sajátosságaival.

A hatodik fejezet az *olvasási problémákkal küzdő tízenévesek helyzetével, s a probléma európai kezelésével, az ADORE-projekt (Adolescent Struggling Readers) tapasztalataival* foglalkozik. A projekt 2006 és 2009 között 11 ország részvételével valósult meg. A projekt célja az volt, hogy feltérképezze az Európai Unió különböző oktatási rendszereinek tapasztalatait az olvasásértéssel kapcsolatban. Steklács a program ismertetésében elsősorban arra koncentrált, hogy az olvasási stratégiák és a metakogníció hogyan épülhetnek be szélesebb körű olvasáskutatásokba, fejlesztésekbe.

A vizsgált országok példái alapján kívánatosnak

tűnik a tanulók önértékelésének fejlesztése és a reálisabb énkép kialakítása. Fontos a tanároknak, az iskola vezetőinek együttműködése egymással, illetve az olvasást támogató, népszerűsítő szervezetekkel. A tapasztalatok szerint befolyásolja az olvasásértést az adott ország olvasáskutatása, az oktatás jogszabályi környezete, a pénzügyi támogatás mértéke, valamint a pedagógusképzés és -továbbképzés milyensége. Úgy tűnik, nagymértékben növeli a szövegértő olvasás szintjét a metakognitív tudás és képességek fejlesztése párhuzamosan a nyelvi tudatossággal. Az olvasásról kialakult tudás továbbfejlesztésének egyik legjobb módja az oktatási stratégiák tudatos, tervezett és rendszeres tanítása.

A könyv egyik gyakran ismételt kifejezése: „a magyar olvasásstanítási rendszer tartaléka”. Azokat a főként az olvasási stratégiákra vonatkozó kutatási eredményeket érti ezek alatt a szerző, melyek a kutatási gyakorlat és a közoktatási rendszer integritásának hiányában még nem jutottak vissza a mindennapi olvasásstanítási gyakorlatba. A kifejezés optimizmust sugall: azt feltételezi, hogy a rendszer a jövőben tökéletesedik, így a kutatók munkája egyre nagyobb társadalmi hasznossággal bír majd, amelyből az iskolák, a tanítók, tanárok, s legfőképpen az olvasni tanuló diákok profitálhatnak.

Remélhetőleg ez az optimizmus és tenni akarás hatással lesz majd mindazokra, akik a kezükbe veszik ezt a kötetet. A művet jó szívvel ajánlom azoknak, akik érdeklődnek az olvasás elméleti háttere iránt, gyakorló pedagógusoknak, szülőknek, a tanító- és tanárképzés hallgatóinak, azoknak is, akik nem magyart tanulnak, de a későbbiekben a közoktatás keretein belül szeretnének elhelyezkedni. A könyv egyik fő gondolata ugyanis: az olvasás az egész közoktatás kiemelt ügyévé kell, hogy váljon, nem korlátozódhat az alsó tagozatra és a későbbi magyar irodalom órákra.

Csőpány Nikolettá

* * *

The Learner. 20th International Conference on Learning

Beszámoló a 20. Nemzetközi Tanulási Konferenciáról

A Common Ground Publishing nevű tanulással foglalkozó amerikai civil szervezet 20., a tanulással kapcsolatos nemzetközi konferenciáját 2013. július 11. és 13. között az Aegean Egyetem szervezésével közösen Görögországban, Rodosz városában rendezte meg. A konferencia helyszíne az egyetem szomszédságában levő gimnázium volt.

A Common Ground célja egyrészt az, hogy az oktatással, tanítással, tanulással, olvasással foglalkozó szakembereket, egyetemi oktatókat, közép- és általános iskolai tanárokat, tanítókat, kutatókat tömörítse, és lehetőséget biztosítson számukra évenkénti konferenciákon a közös eszmecserékre. Másrészt és ezzel összefüggésben a Common Ground évenkénti konferenciái kapcsolatot teremtenek a különböző fogadó intézmények (egyetemek) és az adott helyi közösségek között, és ezzel azt a célt szolgálják, hogy az oktatás globális kérdéseit helyi aktuális kérdésekre vetítsék, valamint az oktatás elméleti és gyakorlati szakembereinek közeledését elősegítsék.

A 2013-ban Rodoszban megrendezett konferencia jubileumi konferencia volt. A kezdetben csak az irodalom oktatásának kérdéseivel foglalkozó szervezet 1989-ben Sydney-ben tartott első konferenciáját több másik követte, majd az 1990-es években felismerték, hogy az olvasás tanításának kérdésköre mellett a nemzeti, nyelvi és kulturális sajátosságokból adódóan egyéb kérdések (pl. oktatási módszerek, eszközök, oktatás hatékonyságának növelése stb.)

megvitatására is szükség van. Így 1993-tól rendezik a konferenciákat az oktatás egyetemes kérdéseinek megvitatása jegyében. A Rodoszban tartott nemzetközi konferencia fennállásának történetében a 20. konferencia volt.

A 3 napos tanácskozási tartalmú programot kínált az oktatás, a tanítási-tanulási folyamat elméleti és gyakorlati szakembereinek egyaránt. A konferencia az alábbi területekre összpontosított és fogalmazott meg kérdéseket. 1. A tanulás és az oktatás kiterjedtsége, mélysége, 2. a tanítás művészete és tudománya, 3. tanítási gyakorlatok, praktikák, metodológiák, 4. útbán a tudományos gondolkodás irányában 5. az oktatás, mint interdiszciplináris tudomány, 6. az oktatás, mint a tudományok tudománya 7. az oktatás, mint ismereteink forrásának az eszköze, 8. a tudásalapú társadalom és az oktatásba történő befektetés kérdésköre napjainkban, 9. a 21. század oktatási kihívásai: modern technológiák szerepe az oktatásban, 10. esélyegyenlőség és különbözőség az oktatásban (szociális, nyelvi, nembeli, személyi (pl. sérült, veleszületett rendellenességek) különbségek, tanulási nehézségek, 11. a jövő tanárai, új feladatok az oktatásban.

E tématerületeken felvetődő kérdések (nem a teljesség igényével) az alábbiakban összegezhetők: Hogyan történik a tanulás? Hogyan szervezzük a tanítást, hogy az a leghatékonyabb legyen? Mi a szerepe napjainkban az irodalomnak, a történelemnek, a természettudományoknak, a gazdasági ismereteknek, a szociális tudományoknak, a testi nevelésnek az oktatás folyamatában? Mi e tudományterületeknek az egymással való kapcsolata az oktatási folyamatban? Milyen viszonyban van/lehet az oktatás és a művészetek, valamint az oktatás és a vallás? Mi a tesztek és az oktatás eredményességének kapcsolata? Valóban azt mérjük-e a tesztek, amit szeretnénk? Mennyire használhatók a teljesítmény mérésére a sokszor igen-nem kérdéseken, egyszerű választáson vagy többszörös választáson alapuló tesztkérdések, s egyáltalán van-e hasznuk, amikor a problémamegoldó képességre és a kreativitásra helyeződik a hangsúly? Miképpen válik az oktatás interdiszciplináris tudománnyá, és tart kapcsolatot a kognitív tudományokkal, a fejlődépszichológiával, a nyelvészettel? Hogyan jelenik meg az oktatás mint az informális tanulás eszköze (a tanulás és a gyereknyelv elsajátítása a tanulás és különböző ismeretek szerzése (játékok megtanulása, egy szakma elsajátítása stb.)? Milyen elvárásokkal, lehetőségekkel rendelkezzen az iskola a tudásalapú társadalomban? Melyek a 21. század leghatékonyabb oktatási technológiái? Milyen szerepe lehet a Web 2.00 eszközöknek az oktatásban? Mire jó az Internet? Hogyan küszöbölhetők ki az esélyegyenlőtlenségek az oktatásban? Hogyan lehet a tanulási nehézségekkel küszködők helyzetét javítani? Mivel kell szembenézni a jövő tanárainak az üzleti szféra és a technológiák irányította jövőben, s ennek következtében hogyan változik/változhat meg a tanár szerepe az oktatásban?

A kérdésekre adandó válaszokat a konferencia résztvevői 10 témakörben (pedagógiai elméletek; oktatási gyakorlatok, értékelési módszerek; oktatásszervezés és irányítás; korai fejlesztése a gyermekeknek, oktatás és tanulás a felsőoktatásban; felnőttoktatás, professzionális oktatás, új kihívások; tanulási különbözőségek, nehézségek; technika az oktatásban, irodalom és olvasás oktatása, természettudományok, matematika és oktatás) plenáris előadásokon, párhuzamos szekcióüléseken, workshopokban, poszterszekciókban vitatták meg. A felsorolt munkaformákat ún. 'Gardes session-ok' egészítették ki, amelyek a konferenciának helyet adó gimnázium kertjében, a kávé szünetekben történő kötetlen beszélgetések elnevezésével, valamint két ún. 'talking circle' típusú szekció, amelyek 45 perces munkaformák. Ezekben a Common Ground Publishing szervezet egy-egy képviselőjének irányításával a résztvevők kötetlen beszélgetés keretében azt a kérdést vitatták meg, hogy a tanulás cél vagy inkább eszköz napjainkban.

A konferencia virtuális előadások lehetőségét is biztosította azok számára, akik nem tudtak személyesen részt venni a tanácskozáson.

A konferencia nyitó ünnepsége júli. 11-én reggel 9 órakor volt az Aegean Egyetem auditóriumában. A köszöntőket követően két plenáris előadás hangzott el. Az egyiket a rodoszi egyetem professzora, Chryssi Vitsilaki tartotta, aki a görög tanárképzés innovatív módszereiről beszélt, majd őt az amerikai Illinois Egyetem professzora, Mary Kalantzis követte, aki modern korunkban a tanulásnak és az irodalomnak, új lehetséges értelmezésére és kapcsolatok új formáira fókuszált. A második nap első plenáris előadását szintén Mary Kalantzis irányította (a középiskola auditóriumában). Végül soron ez egy plenáris jellegű workshop volt, görög és ausztrál együttműködőkkel, témájuk a tanítási gyakorlat újraértelmezése volt, amelyben a görög és az ausztrál tapasztalatok alapján arra mutattak rá, hogy a művészetek milyen szerepet tölthetnek be a jövőben az oktatásban. A másik nyilvános workshop a görög tanárok munkamegbeszélését jelentette, amelyben arról adtak hírt, hogy a görög minisztérium kezdeményezésére az oktatás megreformálására 2010-ben néhány görög egyetem oktatóinak részvételével új módszert dolgoztak ki. Lényege, hogyan lehet a művészetek segítségével tanulni/tanítani a különböző oktatási szintereken, így az egyetemeken, az óvodában, valamint a matematika oktatásban hogyan alkalmazható a módszer.

A párhuzamos szekcióülések száma 9 volt, ezekben a három napon több mint 200 előadás hangzott el (összesen 210), ezek 15 perces előadások voltak, 5 perces viták követték őket. A workshopokban 24 darab 45 perces előadás, míg a poszterszekcióban 15 előadás szerepelt.

A konferencián több mint 500 (510) résztvevő volt, közöttük európai (jórészt nyugat-európai) országokból, ázsiai, amerikai, de az afrikai kontinens országaiból egyaránt.

Magyarországot egyetlen szekcióelőadás (Kihívások a mai társadalomban az oktatásban szekcióban) képviselte. Az előadó a konferencián a Common Ground Publishing egyik ösztöndíjasaként (a szervezet 12 ösztöndíjat adott ki) az oktatás megreformálása (ez főként a számítógépes technikáknak az oktatásban betöltött szerepéről szólt), a kollégiumi élet, valamint az oktatás a felsőoktatásban, illetve a felnőttoktatás, mérnökképzés párhuzamos szekciókban, továbbá a kritikai gondolkodás fejlesztésével kapcsolatos workshopban szekcióelnöki szerepet is betöltött. Ez utóbbi rendkívül érdekes volt, az egyik előadást egy orosz származású amerikai pszichológus tartotta, aki interaktív módon kezdte előadását, és így a hallgatókat aktivitásra ösztönözte, amikor különböző kérdéseket tett fel a hallgatóságának

(Mi a kritikai gondolkodás? Milyen módon fejleszhető? Milyen tantárgyakhoz kapcsolható? Hogyan valósítható meg egy tanórai keretben? stb.). Nagyon érdekes volt a svéd mérnök, de tanárként is funkcionáló következő előadó előadása, aki szintén interaktív módon (ritmikus tánc lépésekkel és a hallgatóknak a ritmusra történő mozgásba való bevonásával) kezdte mondandóját. Arról beszélt, hogy a táncnak mint az egyik önkifejezési formának milyen szerepe lehet például az autista gyermekek fejlesztésében, vagy a táncon keresztül elsajátított ismeret, az így „képeződött világ” hogyan alkalmazható például a matematika oktatásában.

A konferencia zárása a szervezők összegzésével és az ösztöndíjasok munkájának a publikum előtti elismerésével (oklevél átadása) ért véget júl. 13-án este 6 órakor.

A konferencia kulturális eseményekre is lehetőséget biztosított. Így a konferencia előtti napon azok, akik erre jelentkeztek, Rodosz szigetének másik nagy városát, Lindoszt tekinthették meg. Az első nap fogadása kötetlen beszélgetésekre, eszmecserekre biztosított lehetőséget, míg a második napon szervezett idegenvezetés formájában ismerkedhettek meg az érdeklődők Rodosz nevezetességeivel.

Úgy vélem, a háromnapos tanácskozás mindenképpen gyümölcsöző volt, hiszen a résztvevőknek egyrészt a mindennapi munkájukhoz tartalmazott iránymutatást, másrészt továbbgondolásra, a tanulással összefüggő innovatív módszerek kidolgozására ösztönözheti őket, hiszen közös a cél: az oktatás hatékonyabbá tétele, az üzleti szellem és a folyamatosan megújuló technikák által vezérelt mai modern társadalomban.

Laczkó Mária

* * *

ÖTLETTÁR

Rovatvezető: Raátz Judit (Gödöllő, Lovarda u. 28. 2100)

A következő feladatsort *Lukucz Zsófiától*, az ELTE BTK magyar szakos tanárjelöltjétől kaptuk. A melléknevek gyakorlása színessé tehető az alábbi, a szövegeztést és a logikus gondolkodást is fejlesztő feladattal.

Ki a legbátrabb?

Flóra, Kitti, Csilla, Kristóf, Balázs és Marci barátok. Mindegyiküknek van egy-egy kiemelkedő tulajdonsága. Egyikük a legmagasabb, egyikük a legügyesebb, egyikük a legszorgalmasabb, egyikük a leggyorsabb, egyikük a legkreatívabb, egyikük a legbátrabb. A kiosztott papíron szereplő mondatok alapján ki tudjátok találni, melyik gyerek miben a legjobb. Minden gyerek csak egy tulajdonságban a legjobb. Az a kérdés, ki a legbátrabb közülük? A saját papírokat nem mutathatjátok meg a többieknek, csak elmondhatjátok egymásnak, mi szerepel a ti lapotokon.

<p>1. a játékos kezében lévő mondatok</p> <p>Flóra a legalacsonyabb. Kitti alacsonyabb Marcinál. Flóra ügyesebb Baláznál. Marci ügyesebb Csillánál. Marci szorgalmasabb Kittinél. Balázs nincs olyan szorgalmas, mint Marci. Balázs gyorsabb Csillánál. Kitti kevésbé kreatív, mint Csilla. Csilla kreatívabb, mint Kristóf.</p>	<p>2. a játékos kezében lévő mondatok</p> <p>Kitti magasabb Flóránál. Marci és Kristóf egyforma magasak. Balázs kevésbé ügyes, mint Flóra, de Marcinál ügyesebb. Kristóf nincs olyan ügyes, mint Csilla. Kitti szorgalmasabb Csillánál. Kristófnál nincs lassabb az osztályban. Marci nincs olyan gyors, mint Kitti. Balázs és Marci nincs olyan kreatív, mint Kitti.</p>
<p>3. a játékos kezében lévő mondatok</p> <p>Kitti magasabb Csillánál. Marci alacsonyabb Baláznál. Kitti ügyesebb Baláznál. Kittinél ügyesebb Flóra. Marci szorgalmasabb Flóránál. Csilla szorgalmasabb Kristófnál. Csilla olyan gyors, mint Kristóf. Flóránál csak Kitti gyorsabb. Flóra kreatívabb Kittinél, de Kristófnál nem.</p>	<p style="text-align: center;">Írjátok le!</p> <p>A legmagasabb:.....</p> <p>A legügyesebb:</p> <p>A legszorgalmasabb:</p> <p>A leggyorsabb:</p> <p>A legkreatívabb:</p> <p>A legbátrabb:</p>

Várjuk ötleteiket. Levelüket az alábbi módokon folyamatosan küldhetik a rovatvezető címére: 1. postai úton: Raátz Judit 2100 Gödöllő, Lovarda u. 28. 2. Ímélen: raatz.judit@vnet.hu.

ÉRTÉKES ÉS SZÉP KÖNYVEK!

TREZOR KIADÓ

1149 Budapest, Egressy köz 6. (Az Egressy út 46. mellett!)

Telefon/fax: 363-0276 * E-mail: trezorkiado@t-online.hu

Internet: <http://www.trezorkiado.fw.hu>

Az alábbi könyvek megrendelhetők levélben, telefonon, telefaxon vagy elektronikus postán, illetve hétfőtől péntekig 9–16 óra között (előzetes telefon egyeztetés alapján) személyesen is megvásárolhatók a fenti címen.

A MAGYAR NYELV KÖNYVE

Szerkesztette: A. Jászó Anna
24 cm, 824 oldal, ára 3780 Ft

ÚJ UTAK AZ ANYANYELVI NEVELÉSBEN ÉS A PEDAGÓGUSKÉPZÉSBEN (Tanulmányok)

24 cm, 172 oldal, ára 2415 Ft

A SZÓKÉPEK ÉS A SZÓNOKI BESZÉD

Retorikai tanulmányok és a 6. Kossuth-szónokverseny anyaga.

24 cm, 284 oldal, ára 2520 Ft

Demeter Katalin: ÉRTÉKŐRZÉS (Tanulmányok)

20 cm, 192 oldal, ára 2520 Ft

Hegedüs Géza: VILÁGIRODALMI ARCKÉPCSARNOK I-II.

200 külföldi író portréja Homérosztól Dürrenmattig.

Két kötet, 24 cm, 764 oldal, ára kötve, védőborítóval 1562 Ft

Hegedüs Géza: AZ EURÓPAI GONDOLKODÁS ÉVEZREDEI

24 cm, 288 oldal, ára kötve, védőborítóval 625 Ft

Hegedüs Géza: A SZÉPIRODALOM MŰFAJAI

24 cm, 168 oldal, ára kötve, védőborítóval 750 Ft

Marshall McLuhan: A GUTENBERG-GALAXIS

A tipográfiai ember létrejötte

24 cm, 332 oldal, ára kötve, védőborítóval 3920 Ft

L. Sz. Vigotszkij: GONDOLKODÁS ÉS BESZÉD

24 cm, 420 oldal, ára kötve, védőborítóval 2900 Ft

Hegedüs Géza: A HALHATATLAN HAMISJÁTÉKOS

Színes, szórakoztató, rövid művelődéstörténeti írások. 21 cm, 152 oldal, ára 448 Ft

Benczik Vilmos: JEL, HANG, ÍRÁS

Adalékok a nyelv medialitásának kérdéséhez

24 cm, 287 oldal, ára 2310 Ft

Benczik Vilmos: NYELV, ÍRÁS, IRODALOM

kommunikációelméleti megközelítésben

24 cm, 332 oldal, ára 2240 Ft

CS. NAGY-TANKÖNYVCSALÁD: elsőtől nyolcadikig... és tovább!

TREZOR KIADÓ, 1149 Budapest, Egressy köz 6. (Az Egressy út 46. mellett!)

Telefon/fax: 363-0276

E-mail: trezorkiado@t-online.hu * Internet: <http://www.trezorkiado.fw.hu>

A könyvek megrendelhetők postai szállításra levélben, telefonon, telefaxon vagy elektronikus postán, illetve előzetes telefonos egyeztetés alapján személyesen megvásárolhatók a fenti címen.